

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТРАНСПОРТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ,
ТЕХНОЛОГІЙ ТА ПРАВОВИХ НАУК
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА
КАФЕДРА ПРАВОСУДДЯ**

МАТЕРІАЛИ

**ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

**«Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального права,
кримінології та судочинства»,**

присвяченої професору Карлу Гіллеру

**20 травня 2026 року
м. Київ**

<https://surl.li/ajswos>

Карл Гіллер (03.11.1846 — 24.04.1905)

ОРГКОМІТЕТ

Добкіна К.Р., доктор юридичних наук, професор, дійсний член Транспортної Академії України;

Клюєва Є.М., завідувач кафедри Господарського та транспортного права, доктор юридичних наук, професор, дійсний член Транспортної Академії України;

Мусієнко А.В., завідувач кафедри Цивільного та Кримінального права, кандидат юридичних наук, доцент, дійсний член Транспортної Академії України;

Мусієнко В.В., професор кафедри Цивільного та Кримінального права кандидат юридичних наук, доцент, дійсний член Транспортної Академії України;

Матвійчук А.В., завідувач кафедри Правосуддя, доктор юридичних наук, професор;

Озель В.І. завідувач кафедри Теорії та Публічного права, кандидат юридичних наук, доцент;

Бурдоносова М.А. кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри Теорії та Публічного права;

Савицька С.Л, доцент кафедри Правосуддя, кандидат юридичних наук;

Михайлов В.О., старший викладач кафедри Правосуддя;

Мартюк А.С., доцент кафедри Цивільного та Кримінального права, кандидат юридичних наук, доцент;

Киренко С.Г., доцент кафедри Цивільного та Кримінального права, кандидат юридичних наук, доцент;

Кобилянський О.Л., кандидат юридичних наук, доцент кафедри Цивільного та Кримінального права, доцент;

Подолян Ю.О., кандидат юридичних наук, доцент кафедри Господарського та Транспортного права;

Стародубова О.А., кандидат юридичних наук, доцент кафедри Теорії та Публічного права;

Хоркавий С.В., старший викладач кафедри Правосуддя;

Горбань Є.А., доктор філософії, старший викладач кафедри Господарського та Транспортного права;

Богатих Д.С., асистент кафедри Теорії та Публічного права;

Савицький Д.О., доцент кафедри Правосуддя, кандидат юридичних наук, доцент;

Баськов В.В., доцент кафедри Правосуддя, кандидат юридичних наук, доцент;

Часова Т.О., доцент кафедри Правосуддя, кандидат юридичних наук, доцент;

Вітко О.Ю. старший викладач кафедри Господарського та Транспортного права, кандидат юридичних наук.

«Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального права, кримінології та судочинства», присвяченої професору Карлу Гіллеру: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – К.: НТУ, 2026. – - с.

У збірнику матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального права, кримінології та судочинства», присвяченої професору Карлу Гіллеру (м. Київ, 20 травня 2026 року) висвітлено сучасні погляди науковців щодо стану та перспектив розвитку кримінального права, кримінології та судочинства.

Для науково-педагогічних працівників, аспірантів та студентів.
Матеріали друкуються мовою оригіналу в редакції авторів.

©НТУ, 2026

ЗМІСТ

Катерина ДОБКІНА

ДО УЧАСНИКІВ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «АКТУАЛЬНІ
ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА,
КРИМІНОЛОГІЇ ТА СУДОЧИНСТВА»,
ПРИСВЯЧЕНОЇ ПРИСВЯЧЕНОЇ ПРОФЕСОРУ КАРЛУ
ГІЛЛЕРУ.....8

Мусієнко Анатолій Володимирович

ПРОФЕСОР КАРЛ ГІЛЛЕР: КРИМІНОЛОГ, ТЕОРЕТИК КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА
ТА РЕКТОР ЧЕРНІВЕЦЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ.....9

СЕКЦІЯ 1. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНОЛОГІЇ

Бігун Анастасія Русланівна, Киренко Сергій Георгійович

КІБЕРШАХРАЙСТВО ЯК СУЧАСНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ.....11

Жук Валерія Максимівна, Киренко Сергій Георгійович

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ.....12

Зубко Анастасія Вікторівна, Киренко Сергій Георгійович

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ.....14

Киренко Сергій Георгійович

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ ВИПАДКІВ
ПРИМУШУВАННЯ ДАВАТИ ПОКАЗАННЯ.....16

Киренко Сергій Георгійович

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА БОРОТЬБА З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ
В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ
ВИРІШЕННЯ.....17

Манойленко Анна Олександрівна, Киренко Сергій Георгійович

ПОНЯТТЯ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРИЗНАЧЕННЯ
ПОКАРАННЯ В УКРАЇНІ.....19

Остапчук Ангеліна Ярославівна, Киренко Сергій Георгійович

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ 20

Стратій Марія Євгенівна, Киренко Сергій Георгійович

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ:
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ 22

Стригун Світлана Сергіївна, Киренко Сергій Георгійович

НЕЗАКОННЕ ЗБЕРІГАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....25

Акімов Михайло Олександрович

ДО ПИТАННЯ ПРО ВПЛИВ ОБІЗНАНОСТІ ОСОБИ ЩОДО ОБСТАВИН
ПОХОДЖЕННЯ ПРЕДМЕТА КРИМІНАЛЬНОГО
ПРАВОПОРУШЕННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЮ ЇЇ ДІЙ ЗА СТАТТЕЮ 198 КК
УКРАЇНИ.....27

Дідківська Галина Василівна

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНА ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ:
ОКРЕМІ ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОСТІ.....31

Вітко Олександр Юрійович

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА МИТНІ КРИМІНАЛЬНІ

ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНІ СТАТТЯМИ 201, 201-3 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	34
Павлова Дарія Василівна, Киренко Сергій Георгійович ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ МЕЖ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ В СУЧАСНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....	40
Стратій Марія Євгенівна, Мусієнко Анатолій Володимирович ВОЄННА ЗЛОЧИННІСТЬ ТА ЇЇ КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА В УМОВАХ ВІЙНИ.....	42
Павлова Дарія Василівна, Мусієнко Анатолій Володимирович КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ ЯК СУЧАСНА КРИМІНОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	45

СЕКЦІЯ 2. «АКТУАЛЬНІ ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ

Кобилянський Олег Леонідович ФОРМУВАННЯ НОВОЇ НАУКОВОЇ ПАРАДИГМИ КРИМІНАЛІСТИКИ ПІД ВПЛИВОМ ВИКЛИКІВ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ.....	47
Михайлов Володимир Олександрович ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	50
Обіход Тетяна Вікторівна ТЕХНІКА І ТЕХНОЛОГІЯ СУЧАСНОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ: КОМПЛЕКСНИЙ ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ.....	52

СЕКЦІЯ 3. «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В СИСТЕМІ ПРАВОВІДНОСИН».

Бендера Ілля, Озель Віталіна Іванівна ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ УКРАЇНИ.....	59
Гудзенко Софія Юріївна, Озель Віталіна Іванівна ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У НАЦІОНАЛЬНОМУ СПРОТИВІ.....	61
Зубко Анастасія Вікторівна, Мусієнко Анатолій Володимирович ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ОBOB'ЯЗКІВ	63
Коханевич (Кулакевич) Аліна Петрівна, Мусієнко Анатолій Володимирович ЗАХИСТ ПРАВ ПАЦІЄНТІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА.....	66
Крюкова Анна Миколаївна, Мусієнко Анатолій Володимирович ЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЮРИСТА В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	68
Крюкова Анна Миколаївна, Мусієнко Анатолій Володимирович МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХІАТРИЧНОЇ ДОПОМОГИ.....	70
Куниця Аліна Юріївна, Мусієнко Анатолій Володимирович ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕНАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ.....	72
Манойленко Анна Олександрівна, Озель Віталіна Іванівна НОРМАТИВНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ СМЕРТНОЇ КАРИ У КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРАВІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН.....	74
Мельничук Олександр Дмитрович, Озель Віталіна Іванівна	

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ.....	75
Окіпняк Юлія В'ячеславівна, Озель Віталіна Іванівна МОДЕЛІ КООРДИНАЦІЇ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД	77
Остапчук Ангеліна Ярославівна, Мусієнко Анатолій Володимирович ЗНАЧЕННЯ НАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....	80
Пономаренко Олександра Сергіївна, Озель Віталіна Іванівна ТЕРИТОРІАЛЬНА ОБОРОНА ТА ЇЇ РОЛЬ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	83
Шемітько Ангеліна Василівна, Мусієнко Анатолій Володимирович ПОНЯТТЯ ЯК ФОРМА МИСЛЕННЯ В ЮРИДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ.....	85
Ручкіна Анастасія Максимівна, Озель Віталіна Іванівна НОРМАТИВНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО ТА ВОЄННОГО СТАНУ.....	87
Стратій Марія Євгенівна, Озель Віталіна Іванівна ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ СУДАМИ ШАРІАТУ.....	90
Шемітько Ангеліна Василівна, Мусієнко Анатолій Володимирович ДЕЯКІ СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОГО АРГУМЕНТУ.....	92
Коханевич (Кулакевич) Аліна Петрівна, Мусієнко Анатолій Володимирович КРИТИЧНЕ ЮРИДИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ АНАЛІЗУ ПРАВОВИХ НОРМ І ПРАКТИКИ: ПРИКЛАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕАЛЬНОСТІ	94
Мартюк Аліна Сергіївна СПАДКУВАННЯ НЕРУХОМОСТІ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ В УМОВАХ ОНОВЛЕНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ВОЄННОГО СТАНУ НА 2026 РІК.....	96
Тищенко Мирослава Максимівна, Озель Віталіна Іванівна УЧАСТЬ НАРОДУ У ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ'	99
Чиренко Карина Сергіївна, Озель Віталіна Іванівна ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	101
Шадюра Ігор Миколайович, Озель Віталіна Іванівна МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА ПРАКТИКИ У СФЕРІ КІБЕРБЕЗПЕКИ: АДАПТАЦІЯ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	104
Шемітько Ангеліна Василівна, Мусієнко Анатолій Володимирович СУМІСНІ ТА НЕСУМІСНІ ПОНЯТТЯ В ЮРИДИЧНОМУ МИСЛЕННІ.....	105
Гвоздецька Каріна Сергіївна, Озель Віталіна Іванівна РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ.....	109

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

ДО УЧАСНИКІВ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА, КРИМІНОЛОГІЇ ТА СУДОЧИНСТВА», ПРИСВЯЧЕНОЇ ПРОФЕСОРУ КАРЛУ ГІЛЛЕРУ

Шановні учасники та гості конференції!

В умовах російсько-української війни ми невтомно продовжуємо вдосконалювати освітній процес, підвищувати якість освіти та рівень підготовки наших студентів. Одним з основних завдань сучасної юридичної освіти залишається підготовка висококваліфікованих фахівців. Професорсько-викладацький склад навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук НТУ прагне дати нашим випускникам найактуальніші знання, розвинути креативність, добросесність, самостійність та відповідальність, що є сучасними вимогами для успішної практичної діяльності. Серед багатьох ефективних шляхів вдосконалення цих якостей, вкрай важливим є створення можливості для студентів та аспірантів брати активну участь в наукових заходах.

Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального права, кримінології та судочинства», присвяченої професору Карлу Гіллеру, проводиться за спільної ініціативи колективу кафедри цивільного та кримінального права та кафедри правосуддя Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук НТУ. Актуальність теми конференції зумовлена гострим суспільним запитом на поглиблення вдосконалення правового регулювання суспільних відносин, підвищення ефективності запобігання злочинності та правосуддя. За результатами конференції буде сформовано збірник з пропозиціями та новими ідеями для розвитку та вдосконалення науки кримінального права, кримінального процесу, поглиблених кримінологічних досліджень та забезпечення верховенства права в системі правовідносин.

Разом до перемоги! Слава Україні! Героям Слава!

Катерина ДОБКІНА

Заступник директора Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук НТУ, доктор юридичних наук, професор, дійсний член ТАНУ

Мусієнко Анатолій Володимирович
завідувач кафедри цивільного та кримінального права,
кандидат юридичних наук, доцент
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ
дійсний член ТАНУ

ПРОФЕСОР КАРЛ ГІЛЛЕР: КРИМІНОЛОГ, ТЕОРЕТИК КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА РЕКТОР ЧЕРНІВЕЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

В цьому році наша традиційна конференція присвячена видатній особистості, знаному науковцю, професору Карлу Гіллеру.

Але перш ніж говорити про науковця слід сказати про науковий заклад в якому він працював та який згодом очолював.

Чернівецький університет був урочисто відкритий 4 жовтня 1875 року за указом імператора Австро-Угорщини Франца Йозефа від 31 березня цього ж року у складі теологічного, філософського та юридичного факультетів.

За свою історію, яку можна поділити на три періоди, університет мав назви: імені Франца Йозефа (Franz Josephs) у 1875–1918 рр. — австрійський період, Universitatea Regele Carol I din Cernauti (1919–1940 рр.) — румунський період і Чернівецький національний університет, починаючи з 1940 року, — сучасний період.

Одними з творців історії будь-якого університету як освітнього та культурного центру регіону і держави в певний період є його науковці. Саме вони ставали творцями так званого «рейтингу» університету, «архітекторами» мислення студентів – майбутньої еліти. Й саме вони є джерелом тих знань, які на практиці застосовують випускники університету.

Сьогодні ми згадаємо про Карла Гіллера (1875–1898 рр.), відомому всьому світу, але, на жаль, через обставини різного характеру маловідомий в Україні.

Карл Гіллер народився у 1846 році у місті Вюрцбург (Німеччина, земля Баварія, розташоване на річці Майн), де й здобув вищу освіту, закінчивши Вюрцбурзький університет. У 1868 році розпочав підготовчу юридичну практику у місцевому суді. Через три роки Гіллер склав практичний іспит, після чого працював юристом і суддею. Займаючись юридичною практикою, не залишив теоретичні заняття з метою отримати науковий ступінь.

Він досяг своєї мети, коли 19 грудня 1871 року захистив докторську дисертацію в університеті м. Гейдельберг. Але і після цього до кінця 1872

року продовжував працювати над темою «Законність (легітимність) управління відносно зникнення опору» та обіймав посаду приватного доцента у сфері юриспруденції.

23 вересня 1875 року його було призначено до щойно заснованого Чернівецького університету на посаду професора австрійського матеріального і формального кримінального права, де він очолив кафедру кримінального права і процесу, на якій він пропрацював до 1898 р.

Протягом 1875-1898 рр. Гіллер читав такі предмети: «Австрійське матеріальне кримінальне право»; «Австрійське кримінально-процесуальне право»; «Вибрані вчення в австрійському кримінальному праві»; «Енциклопедія та методологія юриспруденції»; «Пенітенціарне право».

Він обирався ректором університету на період 1885-1886 рр. Також Карл Гіллер обирався проректором у 1886-1887 рр. та 1892-1893 рр., членом академічного сенату у 1880-1881 рр. та 1890-1891 рр., деканом факультету у 1882-1883 рр., 1887-1888 рр., 1895-1896 рр., заступником декана у 1883-1884 рр., 1888-1889 рр., 1896-1897 рр. [1].

Із 1876 року Карл Гіллер стає дійсним членом державної судової екзаменаційної комісії. Він також брав активну участь у роботі наукового семінару факультету. Щодо викладацької діяльності Карла Гіллера, то вона завжди відзначалася керівництвом університету як відмінна. На підтвердження цього свідчить той факт, що в серпні 1882 року він був визнаний гідним представляти (в складі делегації) Чернівецький університет на святкуванні 300-річчя університету Юлія Максиміліана у Вюрцбурзі.

Карл Гіллер провадив свою наукову діяльність, будучи дописувачем різноманітних юридичних газет і журналів. Окрім того із перших років заснування Міжнародного союзу криміналістів він був членом цієї поважної організації. Як науковець Гіллер вважався представником так званої класичної школи карного права, про що свідчать чисельні праці, які ґрунтувалися на загальному вченні карного права.

Австрійський вчений, професор Карлґайнц Пробст вказує, що Карл Гіллер відстоював точку зору щодо науки карного права, яку слід розглядати не вузько догматично, а широко, в розумінні Франца фон Ліста. Гіллер позитивно ставився до новацій, підтримував заяву професора Ганса Гросса про необхідність викладання криміналістики в університетах, проголошену на Лінцькому конгресі Міжнародного союзу криміналістів у 1895 році. Як відзначав Карлґайнц Пробст, Гросс знайшов у Гіллері свого прихильника, що також дозволяє припускати, що Гіллер як представник дисципліни карного права на юридичному факультеті в Чернівецькому університеті «підготував ґрунт» для Ганса Гросса [2].

Помер Карл Гіллер 24 квітня 1905 року у м. Грац. На той момент він працював деканом юридичного факультету Грацького університету.

Література:

1. Карл Гіллер . URL.:
https://web.archive.org/web/20170605175657/http://www.criminallawdep.chnu.edu.ua/history/carl_hiller.html
2. Кримінологи університету Франца Йозефа у Чернівцях. URL.:
<https://yvu.com.ua/kryminology-universytetu-frantsa-jozefa-u-chernivtsyah/>

СЕКЦІЯ 1. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНОЛОГІЇ

*Бігун Анастасія Русланівна,
студентка 3 курсу спеціальності «Право»
Навчально-наукового інституту
управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету,
м. Київ, Україна.
Науковий керівник –
Киренко Сергій Георгійович,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри цивільного та кримінального права
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету,
м. Київ, Україна*

КІБЕРШАХРАЙСТВО ЯК СУЧАСНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується активною цифровізацією, що, поряд із позитивними змінами, спричинило зростання кіберзлочинності. Зокрема, кібершахрайство стало одним із найбільш поширених кримінальних правопорушень, що посягає на майнові права громадян. Як зазначається у наукових дослідженнях, розвиток інформаційного середовища створює нові можливості як для законної діяльності, так і для вчинення правопорушень у цифровому просторі.

Кримінально-правове регулювання таких діянь здійснюється насамперед відповідно до положень Кримінального кодексу України. Так, відповідно до ст. 190 КК України, шахрайство визначається як заволодіння чужим майном шляхом обману або зловживання довірою. У сфері кіберзлочинності такі дії набувають специфічних форм: створення фішингових сайтів, використання підроблених онлайн-платформ, а також

маніпулювання інформацією з метою отримання доступу до банківських рахунків потерпілих. Окрім цього, Кримінальний кодекс України передбачає окремі склади кримінальних правопорушень, що безпосередньо пов'язані з кіберпростором, зокрема ст. 361–363-1 КК України, які встановлюють відповідальність за несанкціоноване втручання в роботу інформаційних систем, створення та розповсюдження шкідливого програмного забезпечення та інші подібні діяння. Це свідчить про формування окремого напрямку кримінально-правового регулювання у сфері інформаційної безпеки. Разом з тим, на практиці виникає низка проблем у протидії кібершахрайству. Однією з основних є складність ідентифікації правопорушника, оскільки зловмисники активно використовують засоби анонімізації, такі як VPN та інші технології приховування даних. Крім того, значні труднощі виникають під час збору та фіксації цифрових доказів, оскільки інформація може бути швидко змінена або знищена. Не менш важливою проблемою є юрисдикційний характер кіберзлочинів. Часто такі правопорушення мають транскордонний характер, що ускладнює притягнення винних осіб до відповідальності та потребує активної міжнародної співпраці. Водночас у наукових працях наголошується, що ефективність боротьби з кіберзлочинністю значною мірою залежить від рівня підготовки правоохоронних органів та їх технічного забезпечення. Окрему увагу слід приділити високому рівню латентності кібершахрайства. Значна частина потерпілих не звертається до правоохоронних органів через недовіру або незначний розмір збитків, що ускладнює формування повної статистичної картини цього явища.

Отже, кібершахрайство є складним та багатограним явищем, що потребує комплексного підходу до його подолання. Необхідним є вдосконалення кримінального законодавства, підвищення рівня цифрової грамотності населення, а також розвиток міжнародного співробітництва у сфері боротьби з кіберзлочинністю. Лише за умови системного підходу можна забезпечити ефективний захист прав та інтересів громадян у цифровому середовищі.

Жук Валерія Максимівна,
студентка 3 курсу спеціальності «Право»
Навчально-наукового інституту
управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету,
м. Київ, Україна
Науковий керівник –
Киренко Сергій Георгійович,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри цивільного та кримінального права
Навчально-наукового інституту

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Сучасна ситуація з домашнім насильством в Україні свідчить про те, що статистика домашнього насильства залишається майже незмінною і це явище є одним із найбільш поширених і водночас латентних кримінальних правопорушень. За даними Національної поліції, щороку реєструється понад 250 тисяч звернень щодо сімейного насильства, а у 2023 році їх кількість сягнула 291 тисячі – майже вдвічі більше, ніж у 2022 році. Така динаміка пояснюється насамперед наслідками повномасштабного вторгнення, через фактори такі як соціальна дезінтеграція, економічна нестабільність, посттравматичні розлади та посилення психологічного тиску в сім'ях. Реальна кількість випадків значно вища через високу латентність, зумовлену страхом жертви, економічною залежністю та недовірою до правоохоронних органів від яких, на думку жертви вона не зможе отримати належного захисту.

Кримінально-правова кваліфікація домашнього насильства регулюється ст. 126-1 КК України, яка визначає його як умисне, систематичне (більше трьох разів) вчинення фізичного, економічного чи морального насильства щодо члена сім'ї або особи, з якою винний перебував у сімейних чи близьких стосунках, що призвело до фізичних або психологічних страждань, втрати працездатності чи погіршення якості життя. Поряд із цим діє ст. 173-2 КУпАП для менш тяжких проявів. Однак на практиці виникають суттєві проблеми розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності. Головна перешкода – необхідність доведення систематичності дій. Навіть за наявності кількох епізодів насильства справи часто закривають через неможливість зібрати достатні докази, особливо коли жертва відмовляється від показів або немає свідків. Саме тому значна частина потерпілих фактично залишається без кримінально-правового захисту.

Додатковим сучасним викликом стало посилення формалізму судів при розгляді таких справ. Судді нерідко вимагають чітких доказів завданої шкоди, навіть у випадках психологічного насильства, що суперечить положенням Стамбульської конвенції, ратифікованої Україною. Прикладом може слугувати практика закриття справ через відсутність підтвердженого фізичного ушкодження, хоча жертва могла зазнавати систематичного емоційного тиску. Крім того, під час досудового розслідування жертва тривалий час залишається без дієвого захисту, оскільки обмежувальні заходи застосовуються судом лише разом із призначенням покарання.

Правоохоронні органи також стикаються з поширеними міфами та стереотипами, що це може бути внутрішня справа сім'ї, жертва сама винна за дії які відбуваються з нею. Через це лише кожна четверта жертва звертається по допомогу, а поліцейські іноді обмежуються профілактичною бесідою замість відкриття кримінального провадження. Воєнний стан лише загострив ці проблеми: доступ до притулків і психологічної допомоги в прифронтових регіонах обмежений, а навантаження на поліцію зросло.

Як висновок необхідно зазначити, що незважаючи на законодавчі зміни, існуючі прогалини в правозастосуванні вимагають комплексного підходу. Необхідно вдосконалити механізми доведення систематичності, запровадити обов'язкову психологічну експертизу, посилити навчання поліцейських і забезпечити реальну міжвідомчу координацію. Тільки за таких умов домашнє насильство перестане бути не правопорушенням а звичайною домашньою сваркою, а отримає належну кримінально-правову оцінку.

***Зубко Анастасія Вікторівна,**
студентка 2 курсу спеціальності «Правоохоронна
діяльність»*

*Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету
м. Київ, Україна*

***Науковий керівник –
Киренко Сергій Георгійович,**
кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри цивільного та кримінального права
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Характеризуючи особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх (тобто, осіб у віці до 18 років) за чинним кримінальним законодавством України, можна виділити декілька змістовних блоків, що свідчать про специфічне ставлення з боку держави до випадків вчинення такими особами суспільно небезпечних діянь, передбачених Кримінальним кодексом (далі – КК) України:

1. Вікові межі відповідальності: загальне правило та винятки.

Кримінальне законодавство встановлює два рівні віку, з якого особа може бути притягнута до відповідальності: загальний вік (16 років) та знижений вік (14 років). За загальним правилом, кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося 16 років (ч. 1 ст. 22 КК України). За вичерпний перелік передбачених ч. 2 ст. 22 КК України кримінальних правопорушень, відповідальність настає з 14 років. До таких діянь, зокрема, належать: умисне вбивство, умисне тяжке тілесне ушкодження, згвалтування, крадіжка, грабіж, розбій, хуліганство, терористичний акт, диверсія, бандитизм та інші.

2. Гуманність та індивідуалізація призначення покарання неповнолітнім.

До неповнолітніх застосовуються менш суворі види покарань зі скороченими строками, а пріоритет надається заходам, що не пов'язані з ізоляцією від суспільства. Зокрема, для неповнолітніх передбачений обмежений перелік покарань: згідно зі ст. 98 КК України до неповнолітніх можуть бути застосовані такі види покарання як штраф, громадські роботи, виправні роботи, пробаційний нагляд та позбавлення волі на певний строк. Такі види покарань, як довічне позбавлення волі, конфіскація майна або обмеження волі, до них не застосовуються. Штраф застосовується лише до тих, хто має самостійний дохід або майно. Громадські та виправні роботи призначаються лише особам віком від 16 років на пільгових умовах (наприклад, громадські роботи — не більше 2 годин на день). Позбавлення волі є крайнім заходом. Воно призначається на строк від 6 місяців до 10 років, а за особливо тяжкий злочин, поєднаний з умисним позбавленням життя людини, — до 15 років. Відбувають покарання неповнолітні у спеціальних виховних установах (ч. 3 ст. 102 КК).

3. Альтернатива покаранню: звільнення з виховними заходами.

Закон надає перевагу вихованню над карою, дозволяючи звільнити неповнолітніх від відповідальності або покарання.

Звільнення від кримінальної відповідальності: якщо неповнолітній вперше вчинив кримінальний проступок або нетяжкий злочин, його може бути звільнено від відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ст. 97 КК).

Звільнення від покарання: суд може звільнити засудженого неповнолітнього від покарання і направити його до спеціальної виховної установи або застосувати виховні заходи.

4. Процесуальні гарантії: посилений захист прав неповнолітніх.

Процес розслідування та судового розгляду щодо неповнолітніх має додаткові гарантії. Наприклад: участь захисника (адвоката) у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх є обов'язковою.

Точне встановлення віку: правоохоронні органи та суд зобов'язані точно встановити вік особи. Якщо документи відсутні, призначається судово-медична експертиза .

5. Строки давності та погашення судимості.

Для неповнолітніх встановлені скорочені строки, які стимулюють швидше виправлення. Строки давності притягнення до відповідальності та виконання вироку для неповнолітніх є меншими, ніж для дорослих. Судимість погашається у більш короткі строки після відбуття покарання, що дозволяє особі швидше повернутися до нормального життя без "тавра" злочинця .

*Киренко Сергій Георгійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Навчально-наукового інституту
управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету,
м. Київ. Україна*

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ ВИПАДКІВ ПРИМУШУВАННЯ ДАВАТИ ПОКАЗАННЯ

Кримінальний кодекс (далі – КК) України у ст. 373 передбачає кримінальну відповідальність за примушування давати показання, вказуючи у ч. 1 на примушування давати показання при допиті шляхом незаконних дій з боку прокурора, слідчого, дізнавача або працівника підрозділу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, а в якості кваліфікованого складу цього кримінального правопорушення (ч. 2) – на ті самі дії, поєднані із застосуванням насильства або із знуцанням над особою, за відсутності ознак катування. Щодо диспозиції ч. 1 статті, то якихось істотних проблем у розумінні сутності термінів, які там застосовуються, немає і традиційно під відповідними незаконними діями розуміються, наприклад: проведення допиту в нічний час (з 22 до 6 години), за винятком випадків, встановлених кримінальним процесуальним законодавством, застосування при допиті погроз, шантажу, обману, гіпнозу або психотропних засобів. Проблеми виникають при аналізі дій, передбачених ч. 2 ст. 373 КК України, оскільки там мова йде про застосування насильства або знуцання над особою за відсутності ознак катування. Справа в тім, що серед інших ознак катування ч. 1 ст. 127 КК України вказує на заподіяння особі сильного фізичного болю чи морального страждання з метою отримати інформацію чи зізнання. Таким чином, якщо особу, наприклад, б'ють, позбавляють їжі або води, намагаються вплинути на неї шумом або світлом, ображають її релігійні, національні чи інші

почуття і все це робиться з метою отримати від неї інформацію чи зізнання – її в будь-якому випадку катують, а отже, вчинити дії, передбачені ч. 2 ст. 373 КК України без катування просто фізично неможливо. Виходить, що у чинній редакції ч. 2 ст. 373 КК України фактично є «мертвою» - тобто її неможливо застосовувати при кваліфікації.

Можливим виходом з цієї ситуації є виключення з диспозиції ч. 2 ст. 373 КК України слів «за відсутності ознак катування» з одночасним доповненням ст. 127 КК України Приміткою, де буде зазначено, що вчинення зазначених у цій статті дій працівниками правоохоронних органів у якості способів примушування давати показання кваліфікуються за ст. 373 КК України. Також буде доцільним доповнити ст. 373 КК України частиною третьою: «Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, що спричинили смерть або інші тяжкі наслідки». Це дозволить адекватно (уникаючи зайвої сукупності) кваліфікувати випадки примушування давати показання, якщо заподіяння смерті або інших тяжких наслідків (наприклад, тяжкого тілесного ушкодження) потерпілому в ході відповідних дій не охоплювалося умислом винної особи.

*Киренко Сергій Георгійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Навчально-наукового інституту
управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету,
м. Київ, Україна*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА БОРОТЬБА З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Ефективна боротьба з організованою злочинністю в Україні неможлива без відповідної кримінально-правової бази та суворого дотримання вимог закону при кваліфікації посягань з боку злочинних організацій. Проте, аналіз чинного кримінального законодавства України та правозастосовної практики свідчить про наявність серйозної проблеми у сфері кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених злочинними організаціями, оскільки при існуючому зараз підході щодо кримінально-правової оцінки окремих діянь, вчинених такими злочинними об'єднаннями, виникає загроза застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією, що прямо заборонено ч. 4 ст. 3 Кримінального кодексу (далі – КК) України.

Постанова Пленуму Верховного Суду України № 13 від 23 грудня 2005 р. «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» (п. 15) зазначає, що злочини,

вчинені у складі злочинної організації, належить самостійно кваліфікувати за відповідними нормами за сукупністю з нормою, яка передбачає відповідальність за створення такої організації, участь у ній. Питанням відповідальності за створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній присвячена ст. 255 КК України, яка при цьому не охоплює випадки вчинення окремих кримінальних правопорушень членами таких об'єднань. При цьому переважна більшість статей Особливої частини КК України взагалі не передбачають відповідальності за вчинення вказаних в них діянь саме злочинною організацією. Зокрема, статті 185, 186, 187 і 189 КК України містять вказівку на вчинення, відповідно, крадіжки, грабежу, розбою, вимагання максимум організованою групою, а ряд інших статей передбачає лише випадки вчинення кримінальних правопорушень групою осіб за попередньою змовою. Якщо дотримуватися вимог вищевказаної Постанови, то, наприклад, якщо члени злочинної організації вчинять крадіжку, то кваліфікувати їх дії потрібно за сукупністю ч. 5 ст. 185 та ч. 2 ст. 255 КК України. Проте, виходячи з вимог чинного законодавства, такий підхід є дискусійним, оскільки при такій кваліфікації виникає небезпека застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією, яка прямо заборонена у ч. 4 ст. 3 КК України (адже, згідно зі ст. 28 КК України, злочинна організація та організована група - це різні форми співучасті, а отже, не можна підміняти одну форму співучасті іншою). Варіантом вирішення цієї проблеми може бути наступне: у статтях Особливої частини КК України, в яких є вказівки на вчинення відповідних кримінальних правопорушень групою осіб за попередньою змовою та організованою групою, потрібно додатково вказати на випадки вчинення цих кримінальних правопорушень злочинною організацією, при цьому одночасно необхідно доповнити п. 2 ч. 1 ст. 67 КК України вказівкою на вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією (для випадків вчинення кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачені тими статтями Особливої частини КК, які взагалі не містять окремої вказівки на різні форми співучасті).

Також слід звернути увагу на статті 255-1, 255-3 КК України, які стосуються різних моментів, пов'язаних із злочинним впливом: по-перше, видається зайвою вказівка в диспозиції ч. 1 ст. 255-1 КК України саме на умисний характер встановлення або поширення в суспільстві злочинного впливу, оскільки таке в принципі неможливо вчинити з необережності; по-друге, у ст. 255-3 слід передбачити, що відповідальність має наставати за звернення за застосуванням злочинного впливу лише у випадках, коли винний переслідує мету отримання допомоги у здійсненні ним саме злочинної діяльності (інакше можлива ситуація, коли, наприклад, батько, в якого викрали дитину і поліція не змогла йому допомогти, у відчаї звернеться за допомогою до особи, яка здійснює злочинний вплив, щоб вона

допомогла повернути дитину, буде також притягнений до відповідальності).

Таким чином, для посилення ефективності протидії організованій злочинності в Україні потрібно доповнити статті Загальної та Особливої частини КК України вказівками на вчинення кримінальних правопорушень злочинною організацією, а також внести запропоновані зміни до статей 255-1 і 255-3 КК України.

*Манойленко Анна Олександрівна,
студентка 1-го скор. курсу спеціальності «Право»
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету.
м. Київ, Україна*

*Науковий керівник –
Киренко Сергій Георгійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету,
м. Київ, Україна*

ПОНЯТТЯ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ В УКРАЇНІ

Питання призначення покарання є одним із ключових у кримінальному праві, адже саме на цьому етапі реалізується мета кримінальної відповідальності. В умовах сучасного розвитку України, який пов'язаний із євроінтеграційними процесами та воєнним станом, підходи до призначення покарання поступово змінюються та потребують переосмислення з урахуванням принципів гуманності та ефективності.

Під призначенням покарання слід розуміти діяльність суду щодо визначення конкретного виду та розміру покарання для особи, яка визнана винною у вчиненні кримінального правопорушення. Цей процес ґрунтується на принципах законності, справедливості, обґрунтованості та індивідуалізації. При цьому суд враховує тяжкість вчиненого діяння, особу винного, а також обставини, що пом'якшують або обтяжують відповідальність.

Однією з важливих сучасних тенденцій є гуманізація покарання. Вона проявляється у більш широкому застосуванні альтернативних видів покарання, які не пов'язані з позбавленням волі. Зокрема, інститут пробації дає можливість виправлення особи без її ізоляції від суспільства, що сприяє

зменшенню рівня повторної злочинності та полегшує повернення людини до нормального життя. Ще однією тенденцією є використання сучасних технологій, зокрема оцінки ризиків повторного вчинення кримінального правопорушення. Такі інструменти застосовуються під час підготовки досудової доповіді та допомагають суду приймати більш обґрунтовані рішення щодо покарання. Це дозволяє зменшити вплив суб'єктивних факторів і краще дотримуватися принципу індивідуалізації.

Окремо варто звернути увагу на особливості призначення покарання в умовах воєнного стану. У цей період законодавство посилило відповідальність за злочини протидержави, зокрема за державну зраду, колабораційну діяльність і мародерство. У таких випадках спостерігається тенденція до призначення більш суворих покарань, що має на меті запобігання подібним правопорушенням.

Водночас важливим напрямом розвитку є впровадження відновного правосуддя. Воно передбачає не лише покарання винного, а й відшкодування шкоди потерпілому та відновлення справедливості. Зокрема, застосування програм примирення може впливати на пом'якшення покарання, що відповідає сучасним європейським підходам.

Таким чином, в наш час призначення покарання в Україні поєднує дві тенденції, з одного боку – посилення відповідальності за окремі кримінальні правопорушення в умовах воєнного стану, а з іншого – загальну гуманізацію кримінальної політики. Подальший розвиток цього інституту пов'язаний із більш чітким визначенням повноважень суду та розширенням застосування заходів, спрямованих на виправлення і ресоціалізацію особи.

Останчук Ангеліна Ярославівна,
студентка 2 курсу спеціальності
«Правоохоронна діяльність»

Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету,
м. Київ, Україна

Науковий керівник –

Киренко Сергій Георгійович,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри цивільного та кримінального права
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

В умовах збройної агресії або реальної загрози нападу держава застосовує особливий правовий механізм реагування, передбачений Законом України "Про правовий режим воєнного стану" від 12 травня 2015 р. Запровадження воєнного стану змінює звичний режим функціонування державних інституцій, розширює повноваження органів публічної влади та допускає тимчасові обмеження окремих прав і свобод людини з метою забезпечення оборони та національної безпеки. У кримінально-правовій площині це зумовлює підвищення ролі охоронної функції кримінального права, посилення відповідальності за посягання на основи національної безпеки, громадський порядок та обороноздатність держави, а також переорієнтацію правозастосовної практики на пріоритет захисту суверенітету й територіальної цілісності України. В умовах воєнного стану трансформується не лише суворість покарання, а й правова оцінка суспільної небезпеки діянь. Якщо в мирний період державна зрада (ст. 111 КК України), колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК України) чи пособництво державі-агресору (ст. 111-2 КК України) розглядаються як посягання на основи національної безпеки, то під час війни вони фактично набувають характеру дій, що безпосередньо впливають на обороноздатність держави. Подібним чином диверсія (ст. 113 КК України) в умовах воєнного стану створює не лише шкоду окремим об'єктам, а й загрозу функціонуванню критичної інфраструктури. Водночас мародерство (ст. 432 КК України) та незаконне поводження зі зброєю (ст. 263 КК України) за обставин збройного конфлікту підсилюють ризики дестабілізації суспільства. Саме тому законодавець передбачає більш сувору кримінально-правову реакцію, зумовлену пріоритетом захисту суверенітету та безпеки України.

Після початку повномасштабної агресії криміналізація нових форм протиправної поведінки Російська Федерація проти України у 2022 році кримінальне законодавство було оперативно доповнене нормами, спрямованими на криміналізацію нових форм протиправної поведінки. Зокрема, встановлено відповідальність за колабораційну діяльність, заперечення та виправдовування збройної агресії, а також незаконне поширення інформації про переміщення Збройних Сил України. Зазначені зміни відображають адаптацію кримінально-правового механізму до умов воєнного стану та посилення захисту національної безпеки держави. Вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану відповідно до ст. 67 КК України розглядається як обставина, що обтяжує покарання. Така правова конструкція ґрунтується на підвищеному рівні суспільної небезпеки діяння в період збройного конфлікту, що зумовлює необхідність врахування судом особливого характеру загрози при

визначенні міри кримінальної відповідальності. Воєнний стан впливає не лише на матеріальне кримінальне право, а й на процесуальні механізми правозастосування. Зокрема, у період збройного конфлікту допускається зміна територіальної підсудності, продовження строків досудового розслідування, встановлення особливого порядку тримання під вартою та здійснення судового провадження дистанційно. Такі процесуальні новели спрямовані на забезпечення безперервності правосуддя та ефективного функціонування кримінальної юстиції навіть в умовах бойових дій. В умовах воєнного стану особливого значення набувають інститути, що визначають межі допустимої поведінки, зокрема необхідна оборона, крайня необхідність, виконання наказу та обґрунтований ризик. Згідно з цими положеннями, особа не підлягає кримінальній відповідальності, якщо її дії спрямовані на захист держави, прав і свобод громадян або власного життя та здійснені у межах, визначених законом, що дозволяє врівноважити охоронну та каральну функції кримінального права в умовах воєнного стану. У період дії воєнного стану кримінальне право набуває підвищеної превентивної значущості, виконуючи не лише каральну, а й охоронну функцію. Його основна мета полягає у забезпеченні обороноздатності держави, підтриманні стабільності правопорядку та зміцненні суспільної довіри до державних інституцій, що є критично важливим для функціонування правової системи в умовах збройного конфлікту. Попри посилення кримінальної відповідальності в умовах воєнного стану, залишаються незмінними фундаментальні гуманістичні засади кримінального права, зокрема принцип законності, презумпція невинуватості та право на захист. Навіть за умов збройного конфлікту держава зобов'язана дотримуватися цих основоположних принципів правової держави, що забезпечує баланс між охоронною та каральною функціями кримінального права. Таким чином, воєнний стан визначає якісні зміни у системі кримінальної відповідальності, посилюючи її суворість та орієнтуючи на захист національних інтересів і безпеки держави. Водночас зберігаються основоположні принципи кримінального права — законність, справедливість і гуманізм, що свідчить про дотримання державою засад правової демократії навіть у періоди воєнного конфлікту та надзвичайних обставин.

Стратій Марія Євгенівна,
студентка 2 курсу спеціальності «Право»
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного
університету, м. Київ, Україна
Науковий керівник -
Киренко Сергій Георгійович,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального
права
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного
університету, м. Київ, Україна*

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Інститут звільнення від кримінальної відповідальності виступає одним із ключових елементів сучасного кримінального права України, закріплюючи прагнення системи досягати розумного балансу між фундаментальними принципами права. З одного боку, зберігається принцип невідворотності покарання, що гарантує застосування санкцій до осіб, які скоїли кримінальні правопорушення. З іншого боку, впроваджуються принципи гуманізму та доцільності, які дозволяють адаптувати правове реагування до конкретних обставин і особливостей особи правопорушника. Сутність цього інституту полягає в тому, що держава у виняткових випадках утримується від застосування каральних заходів за наявності чітко визначених законом підстав і умов, якщо цілі кримінального права можуть бути досягнуті без каральних заходів.

З теоретичної точки зору, звільнення від кримінальної відповідальності розглядається як засіб забезпечення диференційованого підходу до застосування кримінального законодавства. Це дає змогу враховувати не лише характер і ступінь суспільної небезпечності вчиненого діяння, а й поведінку винного після його скоєння та інші конкретні обставини справи. Такий підхід спрямований на індивідуалізацію правової реакції, що підтверджує основну ідею: суспільство не завжди здатне виграти від беззаперечного застосування покарання, особливо коли особа демонструє потенціал до самостійного виправлення.

Серед інструментів інституту одним із найпоширеніших і водночас найважливіших є звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям, передбачене статтею 45 Кримінального кодексу України. Це положення базується на добровільній посткримінальній поведінці особи, яка полягає у щирому каятті, активному сприянні розкриттю кримінального правопорушення, відшкодуванні завданих збитків або усуненні заподіяної шкоди. Важливим є те, що дійове каяття має як об'єктивні, так і суб'єктивні ознаки: об'єктивні проявляються у конкретних діях щодо відновлення порушених суспільних відносин, тоді як суб'єктивні – у добровільності та внутрішньому усвідомленні провини. Практичне застосування цього інституту демонструє значний позитивний вплив у контексті кримінальних проступків або необережних нетяжких злочинів. У

таких випадках відмова від призначення покарання за дотримання передбачених законом умов сприяє досягненню мети кримінального права – як із погляду захисту суспільних інтересів, так і з позиції стимулювання правопорушника до законослухняної поведінки. Але відсутність хоча б однієї необхідної ознаки дійового каяття виключає можливість застосування цієї статті, що підтверджує чітку регламентованість та формалізованість процедури.

Схожим за своєю природою є інститут звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, що зазначено у статті 46 Кримінального кодексу України. Цей механізм спирається на концепцію відновного правосуддя та пропонує врегулювати кримінально-правовий конфлікт шляхом мирного узгодження інтересів сторін. Центральною умовою його застосування є добровільність примирення та готовність винного компенсувати завдану шкоду. Особливість цього підходу полягає в тому, що він зосереджений переважно на відновленні соціальної гармонії між постраждалою і винною стороною.

У науковій і судовій практиці присутні активні дискусії про межі застосування інституту звільнення від кримінальної відповідальності, особливо щодо так званих "багатооб'єктних" кримінальних правопорушень, коли шкода завдається не лише приватним, але й публічним інтересам. У таких випадках виникає питання про доцільність примирення сторін, оскільки компенсація приватної шкоди не завжди компенсує порушення публічного порядку. Водночас практика Верховного Суду підкреслює пріоритетність приватних інтересів потерпілого як ключового критерію для застосування статті 46 Кримінального кодексу України за умови дотримання законодавчих вимог.

Вагомою проблемою є співвідношення кримінально-правового примирення і процесуальних угод у кримінальному провадженні. Їхня суттєва відмінність полягає у правових наслідках: звільнення від відповідальності не передбачає винесення обвинувального вироку, тоді як результатом укладення угоди за Кримінальним процесуальним кодексом є саме винесення такого вироку. Через це з'являються колізії між матеріальними нормами права і процесуальними положеннями, що ускладнює правозастосування.

Серед інших важливих інструментів слід виділити звільнення від відповідальності через передачу особи на поруки - стаття 47 Кримінального кодексу України. Його сутність полягає в поєднанні щирого каяття правопорушника із забезпеченням його виправлення через гарантії з боку трудового чи іншого колективу. Цей механізм є умовним і передбачає випробувальний термін, протягом якого особа має довести свою готовність виправитися. Якщо умови поруки порушуються, вона може бути притягнута до кримінальної відповідальності.

Важливим також є звільнення у зв'язку зі зміною обстановки, передбачене статтею 48 Кримінального кодексу України, що базується на об'єктивних обставинах і не залежить від волі особи. Цей механізм діє тоді, коли соціально-економічні або юридичні зміни усувають суспільну небезпечність діяння чи особи. Такий інститут засвідчує гнучкість кримінального права та його здатність адаптуватися до змін у суспільстві.

Ще одним значущим механізмом є звільнення від кримінальної відповідальності через сплив строків давності - стаття 49 Кримінального кодексу України. Воно ґрунтується на принципах правової визначеності та презумпції втрати суспільної небезпечності особи з часом. Однак практика, пов'язана з перебігом строків давності, стикається зі складнощами, зокрема щодо ситуацій ухилення від слідства, переривання чи зупинення строків давності, а також узгодження матеріального та процесуального аспектів законодавства. Додаткову проблему створюють суперечності між нормами Кримінального кодексу та Кримінального процесуального кодексу щодо строків досудового розслідування, що в окремих випадках впливає на можливість застосування інституту давності. Така розбіжність свідчить про недостатню інтеграцію матеріального і процесуального права в українському законодавстві, що потребує негайних вдосконалень.

Загалом інститут звільнення від кримінальної відповідальності виконує низку важливих функцій: гуманізаційну, превентивну, відновлювальну та оптимізаційну. Його основна цінність полягає у можливості держави пом'якшити надмірне втручання кримінального права у випадках, де це недоцільно для досягнення цілей покарання.

Практичне впровадження цих норм демонструє їхню складність і багатозначність, що часто пов'язане як із суб'єктивною природою багатьох підстав для звільнення, так і з потребою в гармонізації норм матеріального та процесуального права. Для подальшого вдосконалення цього інституту необхідно стандартизувати підходи в судовій практиці, уточнити формулювання у законодавстві та забезпечити більшу системність кримінально-правового регулювання.

Стригун Світлана Сергіївна,

студентка 2 курсу спеціальності «Правоохоронна діяльність»

Навчально-наукового інституту управління,

технологій та правових наук

Національного транспортного університету,

м. Київ, Україна

Науковий керівник-

Киренко Сергій Георгійович,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного та кримінального права

Навчально-наукового інституту управління,

НЕЗАКОННЕ ЗБЕРІГАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тема незаконного обігу зброї завжди є актуальною, однак воєнний стан та нещодавні події пов'язані з терактами в різних містах України підняли її з новою силою. Адже бажання населення до забезпечення власної безпеки значно підвищує ймовірність зростання попиту на нелегальну зброю, що, у свою чергу, створює передумови для її неконтрольованого використання.

Метою роботи є дослідження та аналіз сучасного стану незаконного збереження зброї в умовах воєнного стану України та виявлення його правових, соціальних і безпекових наслідків.

Питання, що стосуються обігу зброї, переважно регулюються статтею 263 Кримінального кодексу України, яка є однією з ключових норм у сфері протидії незаконному обігу зброї, боєприпасів та вибухових речовин.

З початком повномасштабного вторгнення виникла потреба створити додаткові регулятори та ввести зміни у вже існуючі закони. На початку березня 2022 р. був прийнятий закон України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України», який надав право органам державної влади видавати громадянам зброю і боєприпаси до неї, для відсічі збройної агресії Росії. Також цей закон сприяє декларуванню знайденої зброї цивільними, які можуть після декларування як добровільно віддати її національній поліції, так і залишити собі на період воєнного стану, головними умовами є обов'язкова її здача протягом 90 днів після припинення або скасування воєнного стану, та певні критерії даної зброї. Відповідно до положень закону, громадяни, які беруть участь у захисті країни, не підлягають кримінальній відповідальності за спробу відсічі агресії. 23 березня 2022 р. були внесені правки і в саму статтю 263 КК України, стосовно звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка носила, зберігала, придбала, передала чи збувала зброю, боєприпаси, вибухові речовини або вибухові пристрої, у випадку їх добровільної здачі органам влади. Влітку 2023 року було створено Єдиний реєстр зброї, це інформаційно-телекомунікаційна система, що призначена для автоматизації обліку процесів обігу зброї в Україні. Метою його створення є покращення надання адміністративних послуг щодо видачі дозволів для громадян та відслідкування життєвого циклу зброї від її виробництва чи ввезення на територію України до утилізації.

Для врегулювання зазначеної проблеми здійснюється подальше вдосконалення законодавства. 25 листопада 2024 року був введений в дію Закон України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України»

з правками щодо порядку отримання, декларування та поводження з вогнепальною зброєю. У цей же день Міністерство внутрішніх справ України видало наказ «Про затвердження Порядку декларування вогнепальної зброї і боєприпасів до неї», що має на меті чіткіше визначити процедуру декларування та забезпечити її належне правове регулювання. На початку повномасштабного вторгнення Росії, завдяки Закону «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України», органи державної влади видавали громадянам зброю і боєприпаси до неї, спочатку здійснювалося фіксування осіб, яким передавали відповідну зброю, однак унаслідок хаотичних умов та великої кількості охочих більшість залишилася без належної реєстрації. Через це відбулося суттєве розширення масштабів нелегального обігу зброї. Однак завдяки закону щодо декларування зброї цивільними особами, за перші пів року дії закону (з 25.11.2024), до Національної поліції звернулися понад 6 000 осіб, які задекларували майже 7 000 одиниць вогнепальної зброї та понад 2,5 мільйона одиниць боєприпасів. Також з огляду на обставини та позиції необхідності на законодавчому рівні врегулювати питання обігу зброї, 20.09.2025 р. року МВС було створено Координаційний центр по боротьбі з незаконним обігом зброї. Завданнями Координаційного центру є сприяння забезпеченню координації дій органів виконавчої влади та інших державних органів, установ та організацій з питань протидії незаконному обігу, визначення механізмів та способів вирішення проблемних питань у сфері а також удосконалення нормативно-правової бази.

Проблематика незаконного обігу та зберігання зброї в умовах воєнного стану України залишається однією з ключових загроз для правопорядку та національної безпеки. Попри об'єктивні причини, пов'язані з потребою населення у самозахисті, неконтрольоване поширення зброї створює значні ризики її використання поза межами правового поля. Водночас держава здійснює послідовні кроки щодо вдосконалення законодавства, запровадження механізмів декларування та створення інституційних інструментів контролю. Це свідчить про прагнення забезпечити баланс між правом громадян на оборону та необхідністю запобігати криміналізації суспільства.

*Акімов Михайло Олександрович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального
права Національної академії
внутрішніх справ*

**ДО ПИТАННЯ ПРО ВПЛИВ ОБІЗНАНОСТІ ОСОБИ ЩОДО
ОБСТАВИН ПОХОДЖЕННЯ ПРЕДМЕТА КРИМІНАЛЬНОГО
ПРАВОПОРУШЕННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЮ ЇЇ ДІЙ ЗА СТАТТЕЮ**

198 КК УКРАЇНИ

При кваліфікації придбання, отримання, зберігання чи збуту майна, одержаного кримінально протиправним шляхом (стаття 198 Кримінального кодексу (далі – КК) України [1]) однією з основних проблем для слідчо-судових органів є доведення обізнаності підозрюваного про факт одержання предмета цього посягання завідомо кримінально протиправним шляхом. Водночас слід наголосити, що у певних випадках посилення особи на відповідну необізнаність не мають жодного значення, позаяк вона не може не усвідомлювати неможливість законного походження певного предмета.

Так, правовий режим археологічної спадщини в Україні (зокрема порядок проведення археологічної розвідки та археологічних розкопок) унормований Конституцією України [2], Законом України «Про охорону археологічної спадщини» [3], Законом України «Про охорону культурної спадщини» [4], а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та іншими актами законодавства України.

Відповідно до статті 18 Закону України «Про охорону археологічної спадщини»:

знахідки, одержані в результаті археологічних досліджень, є державною власністю;

правовий режим скарбу визначається законодавством України;

з моменту виявлення і до передачі на зберігання згідно із законодавством України знахідки охороняються державою нарівні з об'єктами музейного фонду України;

знахідки підлягають передачі на зберігання до визначених у дозволі на проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних робіт, а також на дослідження решток життєдіяльності людини, що містяться під землею поверхнею та водою, фондів музеїв, у яких зберігаються музейні колекції і предмети, що є державною власністю і належать до державної частини Музейного фонду України.

Згідно із частинами другою та четвертою статті 17 Закону України «Про охорону культурної спадщини»:

усі пам'ятки археології, в тому числі ті, що знаходяться під водою, включаючи пов'язані з ними рухомі предмети, є державною власністю;

такі рухомі предмети підлягають віднесенню до державної частини Музейного фонду України, обліку та збереженню у порядку, визначеному законодавством;

право власності на скарб, що є пам'яткою, визначається в порядку, встановленому Цивільним кодексом України.

Відповідно до частин першої, четвертої та п'ятої статті 343 Цивільного кодексу України [5]:

скарбом є закопані у землі чи приховані іншим способом гроші, валютні цінності, інші цінні речі, власник яких невідомий або за законом втратив на них право власності;

у разі виявлення скарбу, що становить культурну цінність відповідно до закону, право власності на нього набуває держава;

особа, яка виявила такий скарб, має право на одержання від держави винагороди у розмірі до двадцяти відсотків від його вартості на момент виявлення, якщо вона негайно повідомила Національній поліції або органі місцевого самоврядування про скарб і передала його відповідному державному органі або органі місцевого самоврядування (зазначене не стосується випадку виявлення скарбу особою під час розкопок, пошуків, що проводилися відповідно до її трудових або договірних обов'язків, оскільки вона зобов'язана вжити заходів із збереження знайденого у викладеному вище порядку).

З огляду на це, а також зважаючи на характеристики, притаманні рухомим культурним цінностям (археологічним предметам), що походять з об'єктів археологічної спадщини (йдеться про час створення, період перебування у землі або під водою, спосіб знайдення або виявлення), набуття таких предметів фізичною особою на території України можливе лише внаслідок вчинення кримінальних правопорушень, а саме:

незаконного привласнення особою знайденого чи такого, що випадково опинилося у неї, чужого майна або скарбу, які мають особливу історичну, наукову, художню чи культурну цінність (частина перша статті 193 КК України);

незаконного проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єкті археологічної спадщини (частина перша статті 298 КК України);

умисного незаконного знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини чи їх частин (частина друга статті 298 КК України), зокрема вчиненого щодо пам'яток національного значення (частина третя статті 298 КК України), а так само аналогічних дій, вчинених з метою пошуку рухомих предметів, що походять із об'єктів археологічної спадщини (частина четверта статті 298 КК України), зокрема вчинених службовою особою з використанням службового становища (частина п'ята статті 298 КК України).

Необхідно зауважити, що набуття особою рухомих культурних цінностей (археологічних предметів) у результаті вчинення одного із перерахованих посягань не означає набуття права власності на них. Таким чином, подальше відчуження зазначених предметів (незалежно від способу такого відчуження) є незаконним. Як особа, яка збула археологічний предмет, так і особа, яка придбала, отримала чи зберігала такий предмет, зобов'язані усвідомлювати факт його набуття кримінально протиправним шляхом (оскільки мало місце або випадкове виявлення та подальше

незаконне обернення на власну користь, або знайдення під час археологічних розкопок чи археологічної розвідки з подальшим приховуванням від передачі на зберігання).

Усвідомлення, про яке йде мова, впливає безпосередньо з частин четвертої та п'ятої статті 54, статей 66 та 68 Конституції України, згідно яких:

культура спадщина охороняється законом;

держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами;

кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодувати завдані ним збитки;

кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей;

незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності.

Кримінальне правопорушення, передбачене частиною першою статті 198 КК України, полягає в заздалегідь не обіцяному придбанні, отриманні, зберіганні чи збуті майна, завідомо одержаного кримінально протиправним шляхом, за відсутності ознак легалізації (відмивання) майна, одержаного кримінально протиправним шляхом. Зазначене діяння може бути вчинене лише умисно; маючи формальний за конструкцією склад, воно вважається закінченим з моменту вчинення; крім того, формальний склад означає, що умисел при його вчиненні може бути лише прямий.

Прямий умисел сформульований у частині другій статті 24 Кримінального кодексу України для кримінального правопорушення, що має матеріальний склад. З урахуванням усталеної в науці кримінального права точки зору прямий умисел при діянні з формальний складом означає, що особа:

усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності) – інтелектуальна ознака

і бажала діяти (бездіяти) саме таким чином – вольова ознака.

Тому з суб'єктивної сторони кримінальне правопорушення, передбачене частиною першою статті 198 КК України, передбачає, що особа, яка вчинює придбання, отримання, зберігання чи збут певного майна, усвідомлює факт набуття цього майна кримінально протиправним шляхом, тобто:

або шляхом вчинення іншого кримінального правопорушення,

або шляхом вчинення діяння, що містить ознаки кримінального правопорушення, однак через певні визначені законом обставини не тягне за собою кримінальної відповідальності (наприклад, вчинене у стані неосудності або особою, яка не досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність).

При цьому точна обізнаність особи, яка вчинює придбання, отримання або зберігання вказаного майна, про характер та конкретні обставини вчинення попереднього (так званого предикатного) кримінального правопорушення не є обов'язковою. Так само і спосіб, у який особа, яка вчинює збут зазначеного майна, набула це майно, для кваліфікації діяння особи, яка вчинює придбання, отримання або зберігання, значення не має.

Література:

1. Конституція України : прийнята 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 18.04.2026).
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 18.04.2026).
3. Про охорону археологічної спадщини : Закон України від 18 березня 2004 року № 1626-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1626-15#Text> (дата звернення: 18.04.2026).
4. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 08 червня 2000 року № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення: 18.04.2026).
5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 18.04.2026).

*Дідківська Галина Василівна
доктор юридичних наук, професор,
незалежний експерт аудиторського комітету
Бюро економічної безпеки України*

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНА ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ: ОКРЕМІ ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОСТІ

На сьогодні можна спостерігати як відбуваються незворотні процеси сучасних перетворень транснаціональної організованої злочинності, що можна охарактеризувати яскраво вираженими якісними змінами, які вказують на появу нових видів такої злочинності, зокрема її зростання, зухвалість і жорстокість злочинної діяльності, проникнення злочинності у всі сфери життєдіяльності суспільства у цілому, надвисокий рівень її організованості і міжнародних зв'язків. Транснаціональну організовану злочинність наразі характеризують як професійну, організовану, корумповану та в основному економічного спрямування. У фахових юридичних джерелах транснаціональну організовану злочинність розглядають як: організована міжнародна злочинність, міжнародна

злочинна діяльність, транскордонна злочинність, організована злочинність трансконтинентального характеру, міжнародна організована злочинність [1].

Головним у сучасній злочинності науковці визначають не кількісні її зміни, а якісні перетворення, вираженням яких служить поява нових видів кримінальних правопорушень, зростання рівня злочинності, зухвалість і жорстокість злочинної поведінки, тобто розширене вираження того, що руйнує вільне і незалежне існування будь якого суспільства. Сучасні тенденції транснаціональної організованої злочинності відображають її значну різноманітність і різноплановість. Одні показники відображають зміни всієї злочинності (збільшення корисливих мотивів і жорстокості дій злочинців, підвищення професіоналізму), інші – тільки певні складові (організованість, міжнародний характер дій). Можна погодитись, що на сьогодні злочинність все більшою мірою стає професійною. Вищою формою професіоналізму сучасної злочинності виступає організована злочинність у більшості сферах життєдіяльності суспільства, суттю якої є пристосованість до виживання і забезпечення найбільшої результативності діяльності [2].

Такому стану речей значно сприяє освоєння злочинністю сучасних технологій, використання цифрових технологій, кібер простору. Це дає можливість прикривати свою злочинну діяльність від швидкого викриття, робити її більш латентною, особливо коли йде мова про економічну сферу діяльності.

Транснаціональна організована злочинна діяльність у сфері економіки, яка представляє собою злочинні бізнес структури, на сучасному етапі розвитку суспільства досить часто спрямовується на отримання не лише матеріальних благ та фінансових ресурсів, а й численних привілеїв зовні нематеріального характеру. Такі привілеї, зазвичай, полягають у реальній можливості окремих осіб опосередковано впливати на політику держави, напрямок її соціально-економічного розвитку або самим долучатися до управління державою чи окремими її інститутами, що є особливо небезпечним під час дії воєнного стану.

На сьогодні вважається, що єдиним мотивом транснаціональної організованої злочинності є бажання отримання надприбутків. Разом з тим, така діяльність інколи поєднана із використанням тактики терору, як найнебезпечнішого і найефективнішого способу досягнення мети у вигляді користі, бажання вплинути на національну політикузмінити політичний курс держави тощо. Численні міжнародні терористичні організації, які становлять загрозу для світового співтовариства, добре організовані та за зовнішніми ознаками відповідають транснаціональним злочинним організаціям [2].

Варто зазначити, що міжнародна спільнота, з часом виключила тероризм з переліку кримінальних правопорушень які відносили до

транснаціональної організованої злочинності. З такою позицією більшість науковців погоджується, вважаючи тероризм похідним від транснаціональної організованої злочинної діяльності, механізмом досягнення бажаного результату для іншої злочинної діяльності. Наприклад, залякування суспільства для безперешкодного функціонування наркотрафіка, інше.

Тим не менш, наразі будь яка злочинність є майже недосяжною для правоохоронних органів, застосовуючи для свого прикриття кібер технології. При цьому, кіберзлочинність також є і самостійним видом злочинності.

Досить вдало охарактеризовано використання сучасних технологій у наукових праці зарубіжних дослідників І. Джукса та М. Яра, які правильно зазначили, що незаперечним фактом є те, що інтернет ресурс приніс із собою серйозні зміни в життя промислово розвинутих країн. В той же час, автори зазначають, що «їм належить уникати перебільшень, але все-таки майже неможливо заперечувати, що розвиток мережевих комп'ютерних технологій змінив те, як ми спілкуємося та споживаємо, працюємо та розважаємося, а також взаємодіємо з іншими в різних сферах економіки, політичному, культурному та громадському житті» [3, с. 20].

Отже, коли йде мова про транснаціональну організовану злочинність яка максимально у своїй діяльності використовує кібер технології, інтернет ресурс, чим посилює латентність своєї злочинної діяльності, варто максимально посилити спільне міжнародне протистояння цьому негативному явищу розробляючи сучасні механізми протидії, удосконалюючи законодавство, здійснювати посилену підготовку та перепідготовку працівників правоохоронних органів. Розробляти нові та постійно оновлювати існуючі навчальні кейси для населення. Тим самим підтримуючи правову та технічну обізнаність громадян, не обмежуючись освітніми, науковими установами та курсами підвищення кваліфікації.

Список використаних джерел:

1. Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Паніотов Є.К. Транснаціональна злочинність: криміналістичний аналіз. – Монографія / За ред. П.Д. Біленчука. – Київ: КИЙ, 2011. – 52 с.
2. Карпов Н.С. Злочинна діяльність: Монографія. – К.: вид-во Семенко Сергія, 2004. – 310 с.
3. Handbook of Internet Crime : Edited by Yvonne Jewkes and Majid Yar (2010). London: Routledge, 80p. URL: <https://www.taylorfrancis.com/books/edit/10.4324/9781843929338/handbook-in-ternet-crime-yvonne-jewkes-majid-yar>

Вітко Олександр Юрійович,
*кандидат юридичних наук, доцент кафедри Господарського та
транспортного права Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук Національного транспортного
Університету, місто Київ*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА МИТНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНІ СТАТТЯМИ 201, 201-3 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Кримінальна відповідальність за таке митне кримінальне правопорушення як контрабанда в Україні зазнавала не одноразових змін, від встановлення кримінальної відповідальності за певні діяння в цій сфері, до декриміналізації деяких діянь в цій сфері, і знову запровадження кримінальної відповідальності за діяння, які раніше не підпадали під ознаки складу кримінального митного правопорушення.

Так, ст. 201 Кримінального кодексу України (далі – КК України) у редакції станом на 08.12.2009 р. передбачала наступний склад злочину «Контрабанда»: «1. Контрабанда, тобто переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, вчинене у великих розмірах, а також незаконне переміщення історичних та культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), а так само контрабанда стратегічно важливих сировинних товарів, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України, - карається...».

У редакції станом на 07.07.2010 р. ст. 201 КК України передбачала уже такий склад злочину «Контрабанда»: «1. Контрабанда, тобто переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, вчинене у великих розмірах, а також незаконне переміщення історичних та культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, а так само контрабанда стратегічно важливих сировинних товарів, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України, - карається...».

Ці зміни до КК України внесено на підставі Закону України Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне поводження із спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації від 15 червня 2010 року № 2338-VI.

У пояснювальній записці до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо відповідальності за незаконне поводження із спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації)» в частині обґартування необхідності прийняття акта ведеться мова про те, що необхідність розробки законопроекту обумовлена незадовільним станом забезпечення в Україні прав людини на недоторканість приватного життя, зокрема, на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, що однією з причин такого стану є недосконалість положень кримінального законодавства в частині неадекватності існуючої кримінальної відповідальності за порушення згаданих прав ступеню суспільної небезпеки, яку вони здатні спричинити [1].

Отже, як видно законодавцем було запроваджено в митній сфері кримінальну відповідальність за такі діяння як незаконне переміщення спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, тобто за переміщення цих засобів негласного отримання інформації через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю.

Чинними на сьогодні Ліцензійним умовами провадження господарської діяльності, пов'язаної з розробленням, виготовленням, постачанням спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації, що затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 22.09.2016 р. № 669 визначено, що спеціальні технічні засоби для зняття інформації з каналів зв'язку та інші технічні засоби негласного отримання інформації (спеціальні технічні засоби) це - технічні, апаратно-програмні, програмні та інші засоби, які відповідають критеріям належності технічних засобів негласного отримання інформації, що мають технічну забезпеченість для негласного отримання (прийому, обробки, реєстрації та/або передачі) інформації, призначені для використання у скритний спосіб, характерний для оперативно-розшукової, контррозвідувальної або розвідувальної діяльності.

Тобто під поняття цих засобів негласного отримання інформації підпадають різного роду малопомітні (таких малих розмірів, що дозволяють отримувати інформацію непомітно, негласно) відеокамери (з мікрофонами або без мікрофонів), мікрофони, що здатні отримувати візуальну, аудіо, аудіовізуальну інформацію у певних приміщеннях, чи в іншому просторі непомітно за звичайних умов та її передавати, обробляти, накопичувати тощо, завдяки малопомітним розмірам та спеціальним програмним рішенням (приховані відеокамери, мікрофони тощо).

Саме ці засоби негласного отримання інформації є предметами кримінального митного правопорушення, передбаченого ст. 201 КК

України і саме за діяння з їх незаконного переміщення через митний кордон було встановлено кримінальну відповідальність у 2010 році.

Надаючи власну оцінку таких законодавчих змін варто зазначити, що вони були доцільними і направлені на покращення правового регулювання цієї сфери, адже приватне життя людей дійсно є незаперечною цінністю, а безконтрольне переміщення через митний кордон України цих товарів спричиняло дедалі більшому поширенню в Україні таких засобів та їх використання з порушенням прав людей на приватне життя.

Поряд з цим, у 2011-2012 роках відбулася уже більш суттєва зміна у кримінальній відповідальності за контрабанду, що потягла за собою більш масштабні наслідки, а саме відбулася декриміналізація контрабанди товарів.

На підставі Закону України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності від 15.11.2011 р. № 4025-VI ст. 201 КК України викладено в такій редакції: «1. Контрабанда, тобто переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, - карається...».

Тобто, законодавцем із переліку предметів злочину «Контрабанда», крім іншого, виключено такі предмети як товари і стратегічно важливі сировинні товари, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України.

У якості пояснень такого прояву гуманізації у Пояснювальній записці до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності)» ведеться мова про те, що необхідність прийняття названого Закону обумовлена тим, що: надмірне втручання правоохоронних органів у діяльність господарюючих суб'єктів створює істотні перешкоди для реалізації конституційно закріпленого права громадян на зайняття підприємницькою діяльністю; що вітчизняне законодавство характеризується необґрунтовано завищеним рівнем криміналізації правопорушень у сфері господарської діяльності, що є перепорою для розвитку підприємництва, а також виступає причиною недоотримання Державним бюджетом України належного відшкодування шкоди, завданої протиправними діями у зазначеній сфері; що непоодинокими є випадки зловживань правоохоронними органами під час притягнення підприємців до кримінальної відповідальності, що має наслідком погіршення інвестиційного клімату в державі і зниження підприємницької активності населення; що на сьогодні очевидно є

потреба у приведенні положень вітчизняного законодавства, що встановлює юридичну відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері економіки та господарської діяльності, у відповідність із європейськими стандартами, згідно з якими за скоєння зазначених правопорушень пріоритет надається застосуванню фінансових санкцій [2]. Також у цій Пояснювальній записці визначається, що законопроект скасовує кримінальну відповідальність за ті діяння у сфері господарської діяльності, які на сьогодні втратили ознаки підвищеної суспільної небезпеки, достатньої для переслідування їх у кримінальному порядку, крім іншого, вказано, що йдеться про склад злочину, передбаченого ст. 201 «Контрабанда» – стосовно контрабанди товарів [2].

Отже, як обґрунтування даних законодавчих змін визначається, що вони були необхідні для того щоб обмежити надмірне втручання правоохоронних органів у діяльність господарюючих суб'єктів, зловживання правоохоронними органами під час притягнення підприємців до кримінальної відповідальності. Також ці законодавчі зміни обґрунтовуються тим, тим, що вітчизняне законодавство характеризувалося необґрунтовано завищеним рівнем криміналізації правопорушень у сфері господарської діяльності, а пріоритетом має бути застосування фінансових санкцій за такі правопорушення. Щодо обґрунтування підстав декриміналізації контрабанди товарів визначається, втрата ознак підвищеної суспільної небезпеки, достатньої для переслідування їх у кримінальному порядку.

З такими обґрунтуваннями і поясненнями для внесення згаданих вище законодавчих змін важко погодитися. Зокрема, із надмірним втручанням правоохоронних органів у діяльність господарюючих суб'єктів, та зі зловживання правоохоронними органами під час притягнення підприємців до кримінальної відповідальності слід боротися не шляхом декриміналізації діянь, а шляхом посилення відповідальності правоохоронних органів за ці зловживання та надмірні втручання, шляхом посилення контролю за такими діяннями правоохоронних органів, адже ці діяння є самостійними складами кримінальних правопорушень. Виглядає необґрунтованим скасовувати кримінальну відповідальність за контрабанду товарів за для того щоб правоохоронні органи не вчиняли кримінальних правопорушень щодо безпідставного кримінального переслідування суб'єктів господарювання. У правовій державі має бути належна і ефективна система боротьби з корупційними діяннями, з службовими правопорушеннями, з правопорушеннями щодо зловживання владою тощо.

Неефективність боротьби з службовими правопорушеннями в правоохоронній сфері не повинна вирішуватися шляхом виключення кримінальної відповідальності за контрабанду товарів у розмірах, при яких має наступати кримінальна відповідальність.

Також виглядає як суб'єктивне оціночне міркування, яке не знаходить свого підтвердження міркування про те, що діяння з контрабанди товарів у великих розмірах втратили на той час ознаки підвищеної суспільної небезпеки, достатні для переслідування їх у кримінальному порядку.

У ефективній правовій державі закон повинен бути справедливим, відповідати праву, та не допускати надмірних утисків, і за його дійсне невиконання (порушення) має бути встановлено невідворотне покарання. Це відповідає класичній побудові правової норми, яка також передбачає крім гіпотези і диспозиції, ще й санкцію. Законодавча заборона контрабанди товарів – тобто заборона діянь з переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю і кримінальна відповідальність за такі діяння ніяким чином не допускає утисків суб'єктів господарювання на провадження підприємницької діяльності, адже є митне законодавство, яке на імперативному рівні зобов'язує здійснювати належне переміщення товарів з проходженням митного контролю.

Належний митний контроль є запорукою: забезпечення дотримання митного законодавства; забезпечення національної і економічної безпеки України; забезпечення обороноздатності України; забезпечення дозвільного порядку переміщення товарів і предметів через митний кордон України; запобігання проникненню на територію України низькоякісних товарів, екологічно небезпечних речовин, вірусів, культур тощо; забезпечення захисту законних прав та інтересів фізичних, юридичних осіб при здійсненні митної справи. Також належний митний контроль є запорукою забезпечення стягнення мита, інших митних платежів та податків, що у свою чергу є джерелом наповнення Державного бюджету України, з якого фінансується робота державного апарату України, потреби військової оборони України тощо.

Ефективність і належність роботи державного апарату України напряму залежить і від його належного фінансування, адже ефективний працівник при виборі між роботою в приватному секторі бізнесу і в державному бюджетному секторі обирає варіант, який забезпечить гідну оплату праці. При не належному фінансуванні державного апарату, державний бюджетний сектор не може забезпечити більш конкуренту і високу оплату праці, ніж сектор бізнесу, а відповідно буде відчувати недостачу в кваліфікованих кадрах.

Тобто, кримінальна відповідальність за контрабанду товарів у правовій демократичній державі виглядає виправданою, і а вчинення контрабанди товарів очевидно не втрачало рівня суспільної небезпеки щоб вести мову про те, що такі діяння не варто переслідувати на кримінально правовому рівні. Контрабанда товарів в Україні після декриміналізації не втратила взагалі застосування юридичної відповідальності. За відповідні

правопорушення передбачено й адміністративну відповідальність, яка не скасована.

Однак, виглядає очевидним, що створення правової реальності, в якій декриміналізується контрабанда товарів, не є покращенням законодавства України, а створює загрози поширенню контрабанди товарів, так як за їх вчинення послаблюється юридична відповідальність до рівня лише адміністративної відповідальності. Поширення таких діянь як контрабанда товарів, у свою чергу, послаблює реалізацію, наведених вище функцій митного контролю, і недосягнення того, заради чого митний контролю запроваджено в державі на законодавчому рівні в рамках митної справи.

Усвідомивши тогочасні законодавчі помилки, законодавець шляхом прийняття Закону України Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів від 09.12.2023 р. № 3513-IX криміналізував контрабанду товарів та доповнив КК України ст. 201-3, у наступній редакції: «1. Контрабанда, тобто переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю товарів (крім підакцизних товарів та електричної енергії), вчинена у значному розмірі, - карається...».

Варто висловити думку про те, що криміналізація контрабанди є хоч запізнлим, але наразі виправданим кроком законодавця зважаючи на викладені вище доводи і аргументи та відповідає потребам сьогодення. Кримінальна відповідальність за контрабанду товарів існує у національних законодавствах багатьох країн, які є членами Європейського Союзу, і це не суперечить праву Європейського Союзу, а тому криміналізація контрабанди товарів в Україні на законодавчому рівні ніяким чином не є завадою українським євроінтеграційним процесам.

Література:

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо відповідальності за незаконне поводження із спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації)». URL: <https://w2.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=33655&pf35401=129862> (дата звертання 12.05.2026 р.).

2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності)». URL: <https://w2.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=41271&pf35401=201143> (дата звертання 12.05.2026 р.).

*Павлова Дарія Василівна,
студентка 2 курсу спеціальності «Право»
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету,
м. Київ, Україна*

*Науковий керівник –
Киренко Сергій Георгійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету.
м. Київ, Україна*

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ МЕЖ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ В СУЧАСНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Право на необхідну оборону є фундаментальним та суспільно корисним фактором, що дозволяє громадянам захищати власні інтереси, права інших осіб або держави від протиправних посягань. Відповідно до статті 36 КК України, шкода, заподіяна особі, яка здійснює суспільно небезпечне посягання, має бути необхідною і достатньою для негайного припинення або відвернення посягання в конкретній обстановці. Однак відсутність чітких формальних критеріїв пропорційності захисту та оціночний характер поняття «достатньої шкоди» створюють значні труднощі у правозастосуванні. Через це особа, яка обороняється, часто опиняється в ситуації процесуальної вразливості, ризикуючи бути притягнутою до відповідальності за перевищення меж оборони, що фактично нівелює саму суть права на самозахист. Важливо розуміти, що право на оборону виникає не лише в момент початку суспільно небезпечного посягання, а й за наявності реальної загрози його здійснення, коли зволікання може призвести до непоправних наслідків для життя чи здоров'я.

Ключовою проблемою залишається розмежування правомірної відсічі та її перевищення, особливо у випадках раптового нападу. Оскільки правоохоронні органи не завжди мають змогу оперативно реагувати на миттєві загрози, інститут необхідної оборони стає критично важливим інструментом забезпечення безпеки. Проте, межі цієї правомірності часто стають предметом суб'єктивної оцінки під час слідства. Усвідомлення наслідків своїх дій у момент захисту є надзвичайно складним, оскільки стан стресу, переляку або афекту суттєво обмежує здатність особи до об'єктивного аналізу загрози та вибору мінімально достатнього засобу відсічі. До того ж судова практика нерідко демонструє обвинувальний ухил,

де від особи, яка захищається, вимагають «холоднокровного» розрахунку сили удару, що суперечить фізіологічній природі реакції на небезпеку. Це призводить до того, що на громадянина фактично покладається тягар доказування своєї невинуватості, хоча він діяв у стані крайнього стресу.

Окрему увагу в контексті сучасних правових викликів слід приділити питанню застосування фізичної сили працівниками територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП). Ця проблема гостро зачіпає баланс між виконанням службових обов'язків та фундаментальними правами людини. Коли дії посадових осіб набувають ознак суспільно небезпечного посягання — наприклад, через безпідставне насильство, незаконне обмеження волі чи протиправне проникнення у житло — виникає питання про право громадянина на необхідну оборону. Хоча закон передбачає можливість захисту від незаконних дій представників влади, судова практика часто пріоритезує інтереси державних інституцій, що робить цей аспект одним із найбільш дискусійних. Слід зауважити, що будь-яке застосування сили з боку державних агентів має бути суворо обмеженим законом, а громадянин не може бути позбавлений права на відсіч у разі очевидного виходу посадовця за межі своїх повноважень.

При оцінці правомірності захисту необхідно враховувати не лише фактичну шкоду, а й чисельну перевагу нападників, наявність у них зброї, інтенсивність посягання та реальність загрози. Спеціального захисту потребують ситуації, визначені частиною 5 статті 36 КК України, де законодавець дозволяє застосування будь-яких засобів, включаючи зброю, для відбиття нападу озброєної особи, групи осіб або для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення. У таких випадках межі оборони не обмежені і шкода нападнику не може вважатися перевищенням незалежно від її тяжкості. Це положення є критично важливою гарантією, оскільки воно знімає з особи обов'язок оцінювати пропорційність відсічі в умовах найбільш небезпечних видів нападів, де кожна секунда зволікання може бути фатальною.

Вбачається необхідним удосконалення судової практики та створення єдиних стандартів оцінки захисних дій, а також розширення підстав для звільнення від відповідальності осіб, які діяли у стані сильного душевного хвилювання. Право на захист не повинно перетворюватися на ризик тривалого кримінального переслідування за врятоване життя. Таким чином, інститут необхідної оборони має розвиватися від формального порівняння шкоди до глибокого аналізу психологічного стану особи в екстремальній ситуації. Узагальненим результатом дослідження є висновок про необхідність пріоритету реальності загрози та права людини на негайне припинення нападу. Подальше вдосконалення законодавчих гарантій та чітка регламентація дій посадових осіб дозволять забезпечити надійний захист прав громадян у межах правової держави, гарантуючи, що

самозахист залишиться реальним правом на безпеку, а не підставою для невинуваченого обвинувачення.

Стратій Марія Євгенівна
студентка 2 курсу спеціальності 081 Право
*Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ*
Науковий керівник:
Мусієнко Анатолій Володимирович
завідувач кафедри цивільного та кримінального права,
кандидат юридичних наук, доцент
*Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ*

ВОЄННА ЗЛОЧИННІСТЬ ТА ЇЇ КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА В УМОВАХ ВІЙНИ

У сучасних умовах розвитку української держави питання воєнної злочинності набуває особливої актуальності. Повномасштабна війна суттєво вплинула на всі сфери суспільного життя, зокрема і на стан злочинності. Війна змінює не лише кількісні показники кримінальних правопорушень, а й їх характер, мотивацію, способи вчинення та особу правопорушника. У такий час особливого значення набуває дослідження воєнної злочинності як складного соціально-правового явища. Її аналіз дозволяє краще зрозуміти причини вчинення злочинів, визначити їх закономірності та розробити ефективні заходи протидії.

Проблема воєнної злочинності є надзвичайно складною та багатоаспектною. Це пояснюється тим, що війна створює специфічні умови, які суттєво впливають на поведінку як військовослужбовців, так і цивільного населення. З одного боку, спостерігається послаблення соціального контролю, зростання агресії, насильства, корисливих злочинів. З іншого боку, у певних випадках відбувається посилення дисципліни та регулювання. Крім того, воєнна злочинність не обмежується лише порушеннями військової дисципліни. Вона включає також воєнні злочини у міжнародно-правовому розумінні, злочини проти цивільного населення, а також широкий спектр супутніх кримінальних явищ — від корупції до незаконного обігу зброї. Саме тому виникає необхідність комплексного кримінологічного аналізу цього явища.

Воєнна злочинність — це сукупність кримінальних правопорушень, які вчиняються в умовах війни або безпосередньо пов'язані з нею. Важливо

розуміти, що війна — це не лише бойові дії. Вона охоплює значно ширші процеси, включаючи окупацію територій, соціальні зміни, психологічний тиск на населення, руйнування соціальних зв'язків. У кримінологічному аспекті війна виступає потужним фактором, який здатен як провокувати злочинність, так і трансформувати її. В умовах війни змінюються мотиви злочинної поведінки. Якщо у мирний час переважають корисливі мотиви, то під час війни значну роль відіграють страх, агресія, почуття несправедливості, небажання виконувати службові обов'язки або психологічне виснаження.

Аналіз військових злочинів показує, що найбільш поширеними є самовільне залишення військової частини, дезертирство, недбале ставлення до служби, перевищення влади або службових повноважень. Це свідчить про те, що значна частина таких правопорушень пов'язана саме з порушенням встановленого порядку несення військової служби.

Особливу увагу слід приділити особі правопорушника. Дослідження показують, що переважну більшість становлять чоловіки віком від 18 до 39 років. Значна частина з них має середній рівень освіти, а також певні проблеми соціалізації ще до призову на службу. Нерідко це особи, які виховувалися в неблагополучних сімейних умовах або вже мали негативний соціальний досвід. Для таких осіб характерні агресивність, зневажливе ставлення до норм права, небажання підкорятися дисципліні, а також низький рівень самоконтролю. У деяких випадках злочинна поведінка виступає способом самоствердження або протесту проти встановлених правил.

Цікавою є й мотивація вчинення військових злочинів. Вона може бути різною залежно від виду правопорушення. Серед основних мотивів можна виділити небажання проходити службу в складних умовах, відчуття несправедливого ставлення з боку командування або товаришів по службі, особисті конфлікти, а також корисливі інтереси.

Окремо слід зазначити, що війна значно впливає на загальний рівень злочинності. Вона створює сприятливі умови для розвитку організованої злочинності, контрабанди, незаконного обігу зброї, корупції. У таких умовах послаблюється контроль з боку держави, що дозволяє злочинним структурам активізувати свою діяльність.

Разом із тим не можна стверджувати, що вплив війни на злочинність є однозначним. У деяких випадках спостерігається навіть зниження окремих видів злочинів серед цивільного населення, що пояснюється мобілізацією суспільства та спрямуванням агресії на зовнішнього ворога.

Важливим аспектом є також латентність військової злочинності. Значна частина правопорушень залишається прихованою через замкнутість військового середовища, корпоративність та небажання виносити внутрішні проблеми назовні. Це ускладнює об'єктивну оцінку реального рівня злочинності.

Крім того, війна має серйозний психологічний вплив на людей. Постійний стрес, страх, втрата близьких, руйнування звичного способу життя можуть призводити до деформації поведінки, підвищення рівня агресії та навіть до виправдання насильства. Усе це створює додаткові криміногенні ризики.

Отже, можна дійти наступних висновків. Воєнна злочинність є складним і багатограним явищем, яке формується під впливом специфічних умов війни. Вона включає як військові злочини, так і широкий спектр інших кримінальних правопорушень, що виникають у результаті соціальних змін, спричинених війною. Кримінологічна характеристика воєнної злочинності дозволяє виявити її основні закономірності, зокрема особливості особи правопорушника, мотивацію злочинної поведінки, умови вчинення правопорушень. Це, у свою чергу, є важливою передумовою для розробки ефективних заходів її попередження. У сучасних умовах особливо важливо забезпечити баланс між необхідністю захисту держави та дотриманням прав людини. Протидія воєнній злочинності повинна здійснюватися на основі принципів законності, справедливості та верховенства права. Таким чином, подальше дослідження воєнної злочинності та вдосконалення механізмів її запобігання є важливим завданням як для науки, так і для практики, особливо в умовах тривалої збройної російської агресії проти України.

Література

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (зі змін. та доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Права людини в умовах воєнного стану : наукова стаття. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d362feff-dd52-42f1-8f61-029bcd293a90/content>.
3. Обмеження прав і свобод людини в умовах воєнного стану : наукова праця. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/449fe180-bad9-4bdd-aee9-56fb2a37bc18/content>.
4. Особливості реалізації прав людини під час воєнного стану // Вісник кримінального судочинства. URL: <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/view/52/28>.
5. Правове регулювання прав і свобод людини в умовах надзвичайних правових режимів : наукова стаття. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7c78c835-a082-44c3-b323-64fccc9c8bd5/content>.
6. Маркович Х. М. Права і свободи людини в умовах воєнного стану: фокус пріоритетів // Розділ II. Конституційне право; муніципальне право. 2023. № 4. С. –. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.13>

Павлова Дарія Василівна
студентка 2 курсу спеціальності 081 Право
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ
Науковий керівник:

Мусієнко Анатолій Володимирович
завідувач кафедри цивільного та кримінального права,
кандидат юридичних наук, доцент
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ ЯК СУЧАСНА КРИМІНОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Кіберзлочинність є однією з найбільш небезпечних і поширених проблем сучасного суспільства, що виникла внаслідок стрімкого розвитку інформаційних технологій, цифровізації економіки та широкого використання мережі Інтернет. Під кіберзлочинністю розуміють соціально-правовий феномен, який проявляється у злочинній діяльності з використанням електронно-обчислювальних машин, комп'ютерних мереж, телекомунікаційних систем та мереж електрозв'язку. Кримінально-правову основу кіберзлочинності в Україні становлять злочини, передбачені статтями 361, 361-1, 361-2, 362, 363 та 363-1 КК України [1]. Особливістю кіберзлочинів є те, що вони посягають на інформацію, власність, банківську систему, господарські та службові відносини у віртуальному середовищі, а наслідки таких дій проявляються не лише у кіберпросторі, а й у реальному житті. Науковці виділяють десятки різновидів кіберзлочинів, що свідчить про складність та багатогранність цього явища.

Сучасний стан кіберзлочинності в Україні характеризується стабільним і швидким зростанням. Аналіз офіційної статистики свідчить, що кількість кіберзлочинів щороку збільшується, а найбільшу частку становлять несанкціоноване втручання в роботу комп'ютерних систем та незаконні дії з інформацією. Одним із найпоширеніших видів кіберзлочинності є шахрайство з використанням електронно-обчислювальної техніки. Упродовж 2013–2018 років в Україні було зареєстровано майже 20 тисяч фактів такого шахрайства. При цьому кількість розкритих злочинів значно менша за кількість зареєстрованих, що свідчить про складність боротьби з кіберзлочинністю та відставання правоохоронних органів від сучасних технологічних можливостей злочинців. Значна частина кіберзлочинів вчиняється групами осіб, а їх динаміка демонструє тенденцію до постійного зростання.

Однією з головних особливостей кіберзлочинності є її високий рівень латентності, який, за оцінками фахівців, становить близько 95 %. Значна частина потерпілих не звертається до правоохоронних органів через недовіру до них, незначний розмір матеріальних збитків або психологічні фактори — сором, страх чи усвідомлення власної необізнаності у сфері цифрових технологій. Крім того, складність розкриття кіберзлочинів пов'язана з анонімністю злочинців, використанням спеціального програмного забезпечення та недостатнім рівнем технічного забезпечення правоохоронних органів. Найвищий рівень кіберкримінальної активності спостерігається у великих урбанізованих регіонах — містах Києві, Одеській, Дніпропетровській, Харківській та Запорізькій областях, що пояснюється високою щільністю населення, активним використанням Інтернету та розвитком електронних фінансових послуг.

Кримінологічна характеристика особистості кіберзлочинця свідчить, що переважно це чоловіки віком від 30 до 50 років, які мають вищу освіту, спеціальні технічні знання та достатній рівень комп'ютерної підготовки. Значна частина таких осіб не має постійного місця роботи або працює у сферах, пов'язаних з інформаційними технологіями. Для кіберзлочинців характерні корисливі мотиви, правовий нігілізм, авантюризм, прагнення до самоствердження та переконання у власній безкарності. Основними факторами детермінації кіберзлочинності є недосконалість законодавства, недостатній рівень кібербезпеки, слабка технічна оснащеність правоохоронних органів, майнова нерівність, безробіття, розвиток інтернет-банкінгу та збільшення кількості електронних фінансових операцій. Важливу роль також відіграє специфіка віртуального середовища, у якому послаблюється соціальний контроль та відбувається деформація моральних цінностей.

Ефективна протидія кіберзлочинності потребує комплексного підходу, який включає удосконалення кримінального законодавства, розвиток кіберполіції, покращення матеріально-технічного забезпечення правоохоронних органів та активізацію міжнародного співробітництва. Важливе значення мають профілактичні заходи, спрямовані на підвищення цифрової грамотності населення, інформування громадян про способи вчинення кіберзлочинів та формування навичок безпечної поведінки в мережі Інтернет. Не менш важливою є взаємодія держави з банківськими установами, ІТ-компаніями, Інтернет-провайдерами та міжнародними організаціями у сфері кібербезпеки. Отже, кіберзлочинність є складною багатофакторною кримінологічною проблемою сучасності, яка становить серйозну загрозу інформаційній, економічній та національній безпеці держави й потребує постійного вдосконалення системи запобігання та протидії.

Література

1. Кримінальний кодекс України. Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III
2. Кравцова, МАРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА, and М. А. Кравцова. "Кіберзлочинність: кримінологічна характеристика та запобігання органами внутрішніх справ." (2016).
3. Лефтеров, Лев Васильович. "Кримінологічний аналіз шахрайств, учинених із використанням комп'ютерних мереж." (2018).

СЕКЦІЯ 2. «АКТУАЛЬНІ ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ».

*Кобилянський Олег,
кандидат юридичних наук, доцент,
доктор філософії, доцент кафедри цивільного
та кримінального права Навчально-наукового
інституту управління технологій та правових наук
Національного транспортного університету*

ФОРМУВАННЯ НОВОЇ НАУКОВОЇ ПАРАДИГМИ КРИМІНАЛІСТИКИ ПІД ВПЛИВОМ ВИКЛИКІВ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Сучасний етап розвитку криміналістичної науки характеризується суттєвими змінами умов її функціонування, що зумовлено трансформацією характеру злочинності, ускладненням процесів доказування та значним розширенням сфер застосування криміналістичних знань. Особливої гостроти ці процеси набувають в умовах повномасштабної війни, коли традиційні підходи до розуміння предмета, об'єкта та функцій криміналістики виявляються недостатніми для ефективного виконання завдань правосуддя. Повномасштабна збройна агресія проти України створила безпрецедентні виклики, пов'язані з масовим характером злочинів, їхньою колективною та ієрархічною природою, значною територіальною протяжністю та необхідністю документування подій, що мають ознаки воєнних злочинів і злочинів проти людяності. У таких екстремальних обставинах криміналістика виходить за межі класичної моделі забезпечення досудового розслідування, перетворюючись на самостійний інструмент пізнання та фіксації кримінально значущої інформації, орієнтований як на національне, так і на міжнародне правосуддя.

Загальна теорія криміналістики, яка формувалася переважно в умовах процесуальної стабільності та «мирного часу», сьогодні стикається з серйозними теоретичними обмеженнями. Класичні моделі важко

адаптувати до ситуацій, де збирання та оцінка доказової інформації відбуваються за відсутності повного контролю над місцем події, в умовах постійної небезпеки та з суттєвим часовим розривом між подією і її процесуальним оформленням. Це зумовлює необхідність не просто косметичних змін, а справжнього концептуального переосмислення базових положень науки, адаптації її методології до нових соціально-правових реалій, де криміналістичне знання відіграє фундаментальну роль у формуванні доказової бази воєнного та післявоєнного правосуддя.

Трансформація предмета та об'єкта криміналістичного пізнання є найбільш виразним індикатором змін. У традиційному розумінні предмет науки зосереджувався на закономірностях механізму окремого злочину з чіткими просторово-часовими межами. Проте воєнні злочини характеризуються системністю, масовістю та ієрархічною організацією, що робить їх не окремими актами, а цілісними злочинними практиками. Відповідно, предмет криміналістики розширюється, охоплюючи закономірності формування та збереження величезних масивів інформації, які часто збираються поза межами офіційного кримінального провадження цивільними особами, громадськими організаціями чи міжнародними інституціями.

Об'єкт криміналістики також зазнає суттєвого ускладнення, інтегруючи багаторівневі інформаційні потоки, зокрема матеріали з відкритих джерел (OSINT), дистанційні дані аерокосмічної розвідки та результати 3D-сканування. Наука стикається з феноменом «відкладеного криміналістичного пізнання», коли встановлення юридично значущих обставин і причинно-наслідкових зв'язків відбувається через тривалий час після самого інциденту. Це вимагає розробки нових підходів до оцінки достовірності та цілісності даних, щоб вони могли бути визнані допустимими доказами в майбутніх судових процесах.

Системність та функціональне призначення криміналістики в умовах війни потребують перегляду жорстких ієрархічних моделей. Класична чотирирівнева система (теорія, техніка, тактика, методика) виявляє обмеженість, оскільки в умовах бойових дій межі між цими розділами розмиваються. Загальна теорія криміналістики тепер набуває виразної інтегративної функції, стаючи концептуальним каркасом, що об'єднує знання з міжнародного гуманітарного права, військових наук, цифрової криміналістики та судової медицини. Криміналістика перестає бути лише «обслуговуючою» дисципліною і стає самостійною науковою платформою, здатною забезпечувати первинне документування та консервацію доказів у ситуаціях, коли традиційні процесуальні гарантії не можуть бути реалізовані в повному обсязі.

Криміналістичне осмислення воєнного злочину як специфічного феномена вимагає відмови від спрощених моделей. Воєнний злочин – це подія з множинністю епізодів та складною ієрархією суб'єктів, включаючи

тих, хто приймає політичні та командні рішення. Криміналістична характеристика воєнних злочинів повинна обов'язково враховувати військову обстановку, ланцюги командування та стандарти застосування озброєння. Загальна теорія має запропонувати моделі аналізу доказової діяльності на макрорівні, що дозволить документувати не лише дії окремого солдата, а злочинну політику держави-агресора в цілому.

Важливим вектором розвитку є цифрова трансформація та впровадження новітніх технологій. В умовах війни критичного значення набуває використання дронів, супутникових знімків, технологій «швидкого ДНК» для ідентифікації жертв та засобів фіксації руйнувань. Це ставить перед загальною теорією завдання сформулювати наукові критерії оцінки таких нестандартних доказів, забезпечуючи баланс між вимогами справедливого суду та об'єктивними реаліями збройного конфлікту.

Перспективи розвитку криміналістики в контексті перехідного правосуддя пов'язані з її роллю у встановленні істини та відновленні справедливості у поствоєнний період. Криміналістичні знання стають необхідними для створення національних архівів воєнних злочинів, меморіалізації подій та підготовки матеріалів для міжнародних судових інституцій. Це вимагає від науки концептуальної відкритості та міждисциплінарності, здатності інтегрувати положення міжнародного кримінального права та соціальних досліджень.

Війна стала каталізатором глибинного переосмислення криміналістики, оголивши теоретичні аспекти, які раніше розглядалися фрагментарно. Сучасна загальна теорія має стати гнучкою методологічною системою, здатною пояснювати криміналістичні явища в умовах зруйнованої інфраструктури та транснаціонального характеру злочинності. Вона повинна забезпечити універсальність та сумісність доказових стандартів, що є стратегічно важливим для притягнення винних до відповідальності на всіх рівнях.

Формування нової наукової парадигми криміналістики передбачає перехід до цілісного розуміння криміналістичної діяльності як складної багаторівневої системи пізнання злочинної реальності. Це дозволить науці не лише адекватно реагувати на сучасні виклики, а й стати ключовим інтелектуальним ресурсом для відновлення верховенства права та легітимності правосуддя в Україні у післявоєнний період. Концептуальна трансформація загальної теорії криміналістики є не просто науковим завданням, а необхідною умовою реалізації принципів справедливості у відповідь на масові порушення міжнародного права.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що вітчизняна криміналістика перебуває у фазі системного перезавантаження. Відмова від вузького інструментального підходу на користь широкої методологічної моделі дозволяє науці вийти за межі традиційних шаблонів і стати ефективним знаряддям у боротьбі за правду та правосуддя в

екстремальних умовах сучасності. Орієнтація на міждисциплінарну інтеграцію, використання цифрових інновацій та адаптація до стандартів міжнародного правосуддя визначають магістральний шлях розвитку загальної теорії криміналістики як фундаментальної основи для захисту прав людини та інтересів держави.

Михайлов Володимир Олександрович
доктор філософії, доцент кафедри правосуддя
Навчально-наукового інституту управління технологій
та правових наук Національного транспортного університету

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

М. Я. Сегай визначає судово-експертну діяльність як діяльність держави, юридичних і фізичних осіб, спрямовану на забезпечення правосуддя незалежною, об'єктивною та кваліфікованою експертизою, яку здійснюють професійні (атестовані) судові експерти [1].

Судово-експертна діяльність — це не лише технічний процес проведення експертиз, а й інституційний механізм, який інтегрований у систему державного управління. Вона виконує функції, що мають стратегічне значення для правопорядку та безпеки держави і потребує дослідження і вдосконалення.

Судово-експертна діяльність є одним із елементів механізму забезпечення законності, правопорядку та національної безпеки. В умовах зростання складності злочинності, розвитку цифрових технологій та посилення вимог до доказової бази у судовому процесі роль експертних установ суттєво зростає. Ефективне управління цією сферою потребує чітких теоретико-правових засад, що визначають її місце у системі державного управління, структуру, функції та механізми регулювання.

Нормативно-правові засади судово-експертної діяльності ґрунтуються на таких елементах:

- **Конституційні положення** щодо забезпечення правосуддя та гарантій прав людини.
- **Кримінальний процесуальний кодекс**, який визначає порядок призначення експертиз, статус експерта, вимоги до висновку.
- **Закон України про судову експертизу**, що регламентує організацію експертних установ, їхні повноваження та стандарти діяльності.
- **Підзаконні акти:** інструкції, методики, стандарти, що забезпечують єдність експертної практики.
- **Міжнародні стандарти** (ISO, ENFSI, рекомендації Ради Європи), які визначають вимоги до якості експертних досліджень.

Правове забезпечення управління включає також ліцензування, акредитацію лабораторій, професійну підготовку експертів.

Підтримуючи думку науковців про необхідність проведення ефективних удосконалень у законодавстві, яким урегульовано судово-експертну діяльність в Україні, слід також зазначити, що сьогодні державне законодавство все більше наближається до міжнародних стандартів, що передбачає удосконалення всіх сфер законодавства України, зокрема й законодавчих норм, якими врегульовано судово-експертну діяльність. Сучасне законодавство України в межах здійснюваної правової реформи спрямоване на підвищення ролі й переоцінювання значення інституту судових експертиз, без яких неможливе ефективне проведення розслідування кримінального провадження чи судового розгляду [3, с. 157]. **Управління судово-експертною діяльністю** здійснюється на кількох рівнях::

- **центральний рівень** — формування державної політики, нормативне регулювання, координація діяльності експертних установ;
- **відомчий рівень** — організація роботи експертних підрозділів у системах МВС, Мін'юсту, СБУ, МОЗ;
- **регіональний рівень** — забезпечення доступності експертиз, контроль якості, взаємодія з органами досудового розслідування;
- **міжнародний рівень** — участь у професійних мережах, обмін методиками, інтеграція у світові стандарти.

Ефективність управління залежить від узгодженості між цими рівнями та відсутності дублювання функцій.

Отже, теоретико-правові основи судово-експертної діяльності формують фундамент для ефективного функціонування експертних установ та забезпечення якісного правосуддя. Від узгодженості нормативного регулювання, інституційної структури та управлінських механізмів залежить здатність держави протидіяти сучасним загрозам і гарантувати безпеку громадян.

Таким чином, удосконалення нормативно-правового забезпечення судово-експертної діяльності є стратегічним завданням правової реформи в Україні. Воно має бути спрямоване на систематизацію законодавства, усунення суперечностей, впровадження міжнародних стандартів та створення умов для незалежності й професійного розвитку експертів.

Література:

1. Сегай М.Я. Судова експертологія: об'єкт, предмет, природа й система науки / М.Я. Сегай // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук.-практ. матеріалів (до 80-річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз) / редкол. : А. П. Заєць, М. Л. Цимбал [та ін.]. – Х. : Право, 2003. – Вип. 3. – 592 с.

2. Ткаченко Н. М. Суб'єкти судово-експертної діяльності в сучасній системі експертного забезпечення кримінального провадження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2017. 20 с.
3. Михайлов В.О. Поняття та мета судово-експертної діяльності України, як об'єкт адміністративно-правового регулювання. Матеріали XIII міжнародної науково-практичної конференції «Глобалізація українського законодавства, як результат війни Російської федерації проти України» (19 квітня 2023 року м. Київ) С.157-161.

*Обіход Тетяна Вікторівна,
кандидат фіз.-мат. наук, доцент,
доцент Київського університету ринкових відносин*

ТЕХНІКА І ТЕХНОЛОГІЯ СУЧАСНОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ: КОМПЛЕКСНИЙ ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

У сучасних умовах розвитку суспільства криміналістика відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного розслідування правопорушень. Особливого значення набуває криміналістична техніка як система науково обґрунтованих засобів і методів роботи з доказовою інформацією. Водночас стрімкий розвиток цифрових та аналітичних технологій зумовлює переосмислення традиційних підходів до її застосування. Це актуалізує необхідність дослідження співвідношення техніки і технології в сучасній криміналістиці, оскільки техніка охоплює матеріальні засоби, а технологія визначає алгоритм і послідовність їх застосування, забезпечуючи цілісний процес експертної діяльності [1].

Правова актуальність дослідження зумовлена тим, що саме технологічна обґрунтованість застосованих засобів визначає допустимість отриманих доказів у кримінальному процесі. Відсутність єдиних стандартів співвідношення техніки та технології породжує ризики порушення процедури роботи зі слідами, що може призвести до визнання висновків експерта недопустимими. Крім того, випереджальний розвиток цифрових інструментів створює нормативно-правові прогалини, які потребують нагального осмислення з позицій як криміналістики, так і процесуального права. Отже, важливість порівняльного аналізу техніко-технологічного інструментарію сучасної криміналістики полягає не лише в науково-методичній площині, а й у безпосередньому правозастосовному вимірі – як передумови забезпечення верховенства права, об'єктивності розслідування та захисту прав учасників кримінального провадження.

Сучасна криміналістика переживає технологічну революцію. Якщо ще на початку 2000-х років класична «тріада» — дактилоскопія, балістика та судова медицина — складала ядро науки, то сьогодні до неї долучились молекулярна генетика, цифрова форензика, нейронні мережі та нанотехнологічні сенсори. За даними Міжнародної асоціації директорів криміналістичних лабораторій (ASCLD), бюджети судово-криміналістичних лабораторій у країнах ЄС зросли за 2015–2023 рр. у середньому на 74 %, а штат фахівців — на 42 % [2]. В Україні у 2023 р. функціонувало 37 атестованих судово-криміналістичних лабораторій; обсяг проведених експертиз перевищив 280 000 на рік. Проте технологічний прогрес породжує і нові виклики: зростаючий обсяг цифрових даних; необхідність стандартизації методів; правова невизначеність щодо допустимості результатів новітніх технологій (алгоритмів розпізнавання обличчя, AI-систем); а також нерівномірність технологічного оснащення між різними регіонами та країнами.

За результатами аналізу щорічних звітів ASCLD (2020–2024) виокремлено шість основних технологічних напрямів сучасної криміналістики, Таблиця 1.

Таблиця 1. *Відносний внесок технологічних напрямів у розкриття злочинів (%)*

Показник	Відносна величина	Знач.
Цифрова форензика		78
ДНК-аналіз		65
Дактилоскопія (AFIS/ABIS)		58
Відеоспостереження + розпізн.		52
Токсикологія / хімічна аналіт.		44
Балістика + трасологія		38
Профайлінг / психофізіологія		22

Джерело: NIJ, ASCLD Annual Report 2023; дані по ЄС — Eurostat, IOCTA 2023. Значення нормовані до 100.

Розглянемо більш детально кожен з наведених напрямів:

А. Цифрова форензика та кіберрозслідування має об'єкт аналізу HDD/SSD, RAM, мережевий трафік, мобільні пристрої, хмарні сервіси, IoT і включає аналіз носіїв інформації, оперативної пам'яті, мережеву, мобільну та хмарну форензику. Коли працюють із цифровими доказами, спочатку створюють

точну копію носія, щоб нічого не змінити, а потім намагаються відновити видалені файли та подивитися, що відбувалося в системі [3]. З іншого боку, оперативна пам'ять показує, що відбувається на комп'ютері в даний момент: які програми працюють, які є підключення, навіть можна знайти ключі шифрування. Тому її перевіряють у першу чергу. Окремо працюють з телефонами — існують спеціальні інструменти, які витягують дані.

В. Біометрична ідентифікація представлена методами дактилоскопія (AFIS(Automated Fingerprint Identification System)/ABIS(Automated Biometric Identification System)), розпізнавання обличчя, ДНК-профілювання, аналіз ходи, веноскопія, розпізнавання голосу. Сучасні біометричні технології в криміналістиці давно вийшли за межі простого зчитування візерунків. Автоматизовані дактилоскопічні системи (AFIS/ABIS) тепер аналізують пори, мікрорубці та деталі третього рівня, а безчорнильні сканери Livescan миттєво оцифровують відбитки з роздільною здатністю до 1000 ppi. Єдині платформи поєднують дані пальців, долонь та обличчя, а база ФБР NGI, що налічує понад 170 млн записів, видає результат пошуку менш ніж за дві секунди [4]. Розпізнавання обличчя демонструє лабораторну точність із частотою хибних збігів менше 0,1 %, проте в реальних умовах через низьку якість відео, перекриття або нічне освітлення вона падає до 75–92 %. Окремою проблемою залишається расова упередженість алгоритмів, через що ЄС у 2024 році обмежив використання FRS реального часу в публічних місцях, залишивши винятки лише для правоохоронців [5]. Паралельно розвиваються альтернативні методи: аналіз ходи дозволяє ідентифікувати особу навіть із закритим обличчям (до 85 % точності «в полі»), а поведінкова біометрія, що фіксує ритм набору тексту чи динаміку рухів миші, дає 97 % вірогідності встановлення зловмисника всього за три хвилини спостереження. Попри стрімкий технологічний прогрес, баланс між оперативною точністю, етикою та законодавчим регулюванням залишається головним викликом для сучасної криміналістики.

С. Молекулярно-генетична (ДНК) криміналістика має методи STR-профілювання, мітДНК, Y-STR, SNP-аналіз, фенотипування (EDP), генеалогічна ДНК. Сучасна ДНК-дактилоскопія вийшла на рівень, де ймовірність випадкового збігу становить 1 до 10^{18} : аналіз 20–24 локусів (CODIS) дозволяє майже стовідсотково ідентифікувати особу. Паралельно розвивається метод розширеного фенотипування (EDP), який «малює» портрет злочинця за його ДНК: алгоритми HIrisPlex-S та Snapshot із високою точністю визначають колір очей, волосся, шкіри, орієнтовний вік та географічне походження. Окремий прорив — генеалогічна форензика, що дозволяє виходити на підозрюваного через ДНК його далеких родичів у відкритих базах (GEDmatch, FamilyTreeDNA). Попри ефективність,

технологія породжує гострі дискусії щодо конфіденційності та етичних меж використання генетичних даних у правоохоронній практиці.

Д. Фізична криміналістика місця події представлена лазерною сканометрією 3D, мультиспектральною фотографією, нанодактилоскопією, балістикою, GSR-аналізом, трасологією. Ці методи кардинально змінили можливості реконструкції траєкторій пострілів, механізму ДТП та послідовності подій, оскільки лазерні сканери FARO Focus Premium та Leica RTC360 створюють тривимірну модель місця події з похибкою ± 1 мм і щільністю до 1 млн точок/с, а фотограмметрія (Agisoft Metashape, RealityCapture) будує 3D-моделі на основі серії знімків зі звичайної камери або дрону; точність — ± 2 –5 мм. Система RUVIS (Reflected Ultraviolet Imaging System) виявляє сліди без порошкування за допомогою УФ-освітлення і ПЗЗ-камери, а система IBIS (Integrated Ballistics Identification System, Forensic Technology Inc.) автоматично порівнює мікросліди на гільзах і кулях із базою даних. Спектральні методи допомагають побачити те, що не видно неозброєним оком. Спеціальні камери виявляють замиті сліди крові та приховані написи, навіть через кілька тижнів. Портативні спектрометри швидко визначають невідомі речовини прямо на місці події без їх пошкодження, а метод LIBS (Laser-Induced Breakdown Spectroscopy) за секунди показує склад матеріалів, як-от метал, скло чи ґрунт.

Е. Токсикологічна та хіміко-криміналістична аналітика має методи GC-MS, LC-MS/MS, ICP-MS, NMR, ELISA, імуноферментний аналіз, портативний Raman/FTIR. GC-MS — один із найточніших методів для виявлення наркотиків, отрут і органічних речовин. За один аналіз визначає сотні сполук, навіть у дуже малих кількостях. LC-MS/MS — використовується для складніших речовин (наприклад, нових синтетичних наркотиків), які не витримують високих температур. Для аналізу вибухівки використовуються портативні прилади, які швидко знаходять компоненти вибухових речовин без пошкодження зразка.

Ф. Судова психофізіологія, профайлінг та поведінковий аналіз представлена Поліграфом (VSA), аналізом мікровиразів (FACS/METT), кримінальним профайлінгом, OSINT-аналізом. Поліграф допомагає визначити, чи людина хвилюється під час відповідей, але його результати не завжди можна вважати точними. Тому з'являються нові методи, наприклад EyeDetect, який аналізує рухи очей і працює швидше, оскільки мікровирази — це дуже короткі зміни на обличчі, які людина не встигає контролювати. Саме вони можуть видати справжні емоції, навіть якщо людина намагається їх приховати. Для того, щоб «намалювати портрет» злочинця за його діями використовують профайлінг — спробу «намалювати портрет» злочинця за його діями. До цього додають аналіз інформації з інтернету та навіть

відстеження криптовалют, щоб знайти людину або зрозуміти її поведінку. Порівняння сучасних напрямів криміналістики наведено в Таблиці 2.

Таблиця 2. *Порівняльна характеристика технологічних напрямів криміналістики*

Напрямок	Точність	Час аналізу	Вартість	Правовий статус	ШІ-інтеграція
Цифрова форензика	97–99 %	2 год – 5 тижнів	низька–середня	Так (усюди)	Висока (ML, UEBA)
ДНК STR	1:10 ¹⁵ –10 ¹⁸	2 год – 3 тижні	середня–висока	Так (усюди)	Середня (STR-mix)
ДНК фенотипування	70–95 % (залежно від ознаки)	1–3 тижні	висока	Частково (ЄС — обмеж.)	Висока (геном. ШІ)
AFIS/дактилоскопія	97–99,9 %	секунди – 2 доби	низька	Так (усюди)	Висока (DNN)
FRS (обличчя)	75–99,7 %*	секунди	середня	Обмежено (ЄС AI Act)	Дуже висока (CNN)
3D-сканування	±1–2 мм	5–20 хв	висока (обладн.)	Так	Середня (реконстр.)
GC-MS / LC-MS	0,1–1 нг/мл	20 хв – 48 год	середня–висока	Так	Середня (spectral AI)
Поліграф	74–89 %	2–4 год	низька–середня	НЕ визнається (ЄС/UA)	Низька
EyeDetect	85–88 %	15–30 хв	середня	Дискусійний	Висока (eye track.)

* FRS: 99,7 % — контрольовані умови (NIST FRVT 2023); 75–92 % — реальні відеозаписи.

Г. Штучний інтелект. Штучний інтелект вже не просто «доповнює» криміналістику, а стає її наскрізною основою, проте рівень зрілості технологій суттєво різниться. Напрямки ШІ-застосувань у криміналістиці наведено в Таблиці 3.

Таблиця 3. *Рівень зрілості ШІ-застосувань у різних напрямках криміналістики (TRL 1–9)*

Показник	Відносна величина	Знач.
AFIS/біометрія (DNN)		90
Цифрова форензика (ML-аналіз)		82

Розпізнавання обличчя (CNN)		88
ДНК-мікс (STRmix, TrueAllele)		78
Хімічна ідентифікація (spectral AI)		70
Профайлінг (предикт. аналітика)		55
Поліграф/EyeDetect (eye AI)		48

TRL = Technology Readiness Level; шкала нормована до 100 = TRL 9 (повне розгортання).

Ключові переваги ШІ вже очевидні: алгоритми автоматично класифікують цифрові докази, прискорюючи обробку даних у 4–7 разів, детектують шкідливе ПЗ з точністю понад 97%, а системи на кшталт STRmix інтерпретують складні змішані ДНК-профілі, що вже визнано сотнями судів. Водночас зростає попит на «прозорий ШІ» (Explainable AI), здатний аргументовано пояснити свої висновки суду, та загострюється дискусія щодо етичності поліцейської аналітики через ризики алгоритмічної упередженості.

На горизонті 2026–2030 років криміналістику очікує нова хвиля змін завдяки нанотехнологіям та квантовим сенсорам. Наноматеріали, як-от карбонові трубки та квантові точки, дозволяють виявляти сліди вибухівки чи латентні відбитки з чутливістю, недосяжною для традиційних методів. Мікрофлюїдні системи Lab-on-a-chip зменшують необхідний обсяг ДНК-зразка до мінімуму, даючи змогу проводити повний аналіз безпосередньо на місці події. А квантові сенсори на основі алмазних дефектів обіцяють революцію в детекції: теоретично вони зможуть локалізувати приховану зброю чи електроніку за їхнім магнітним полем, без фізичного контакту з об'єктом. Поки ці технології переходять з лабораторій у практику, головним викликом залишається не лише їхня вартість, а й адаптація правових стандартів до нових можливостей доказування.

Висновки. Сучасна криміналістика трансформується з набору окремих методів у цілісну цифрову екосистему, де техніка (інструменти) і технологія (алгоритми їх застосування) нерозривно пов'язані. Лідерами за впливом на розкриття злочинів стали цифрова форензика (78%) та ДНК-аналіз (65%), тоді як традиційні напрями посилюються за рахунок інтеграції зі штучним інтелектом. ШІ вже є наскрізною технологією, але його зрілість різна: від повного розгортання в біометрії до експериментальних рішень у профайлінгу. Головний виклик сьогодні — не

лише точність алгоритмів, а й їхня «прозорість» для суду та дотримання етичних стандартів. Галузь очікує нова хвиля змін: мініатюризація обладнання (аналіз на місці події), наноматеріали та квантові сенсори.

Для України пріоритетами мають стати оновлення законодавчої бази, нарощування спеціалізованих баз даних та підготовка кадрів, здатних працювати на стику права, ІТ та біотехнологій. Технологічний прогрес у криміналістиці випереджає розвиток правового регулювання, створюючи системні виклики для правоохоронної практики. Найгостріша проблема — допустимість доказів, отриманих за допомогою штучного інтелекту: алгоритми часто працюють як «чорні скриньки», тому суди вимагають впровадження принципів Explainable AI, щоб висновки систем були зрозумілими та верифікованими. Окремий правовий виклик — регулювання біометрії. Після ухвалення ЄС закону AI Act (2024) використання систем розпізнавання обличчя реального часу в публічних місцях обмежено, що зобов'язує Україну гармонізувати національне законодавство, враховуючи при цьому проблему алгоритмічної упередженості. «Сірою зоною» залишається генетична форензика: розширене фенотипування та генеалогічний пошук за ДНК родичів не мають чіткого правового статусу в Україні, що породжує ризики порушення права на приватність. Аналогічно дискусійним залишається статус психофізіологічних методів (поліграф, EyeDetect), які не визнаються самостійними доказами в більшості країн ЄС.

Література:

1. Houck M. M., Siegel J. A. Fundamentals of Forensic Science. 3rd ed. Academic Press, 2015. 600 p.
2. ASCLD. Laboratory Accreditation Annual Report 2023. American Society of Crime Laboratory Directors, 2023. 58 p.
3. Casey E. Digital Evidence and Computer Crime. 3rd ed. Academic Press, 2011. 840 p.
4. NIST. Face Recognition Vendor Testing 2023. National Institute of Standards and Technology, 2023. URL: <https://pages.nist.gov/frvt> (дата звернення: 15.04.2026).
5. Regulation (EU) 2024/1689 — AI Act. Official Journal of the European Union, L, 12.07.2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689> (дата звернення: 15.04.2026).

СЕКЦІЯ 3. «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В СИСТЕМІ ПРАВОВІДНОСИН».

Бендера Ілля

*студент спеціальності К9 Правоохоронна діяльність
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ*

Науковий керівник: Озель Віталіна Іванівна

кандидат юридичних наук, доцент,

в.о. завідувача кафедри теорії та публічного права

*Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових
наук*

Національного транспортного університету, м. Київ

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ УКРАЇНИ

Обороздатність держави є фундаментальною складовою її існування як суверенного суб'єкта міжнародного права. Для України це питання набуло критичного значення у зв'язку з тривалою збройною агресією, що станом на 2026 рік залишається визначальним фактором внутрішньої та зовнішньої політики держави.

В умовах війни законодавче забезпечення обороноздатності перетворюється з формального набору норм на динамічний інструмент виживання держави та українського людства. В умовах сьогодення, законодавство змінюється не лише кількісно, але й якісно: з'являються нові правові інститути (наприклад, Офіс Військового омбудсмена України); розширюються повноваження державних органів (встановлення комендантської години); переглядаються підходи до мобілізації, управління ресурсами та міжнародного співробітництва (мобілізаційне оповіщення).

Обороздатність держави – це комплексна категорія, яка включає військові, економічні, соціальні та правові компоненти. Законодавче забезпечення у цьому контексті виступає системоутворюючим елементом, який координує взаємодію всіх складових.

Конституція України у ст. 17 закладає базові принципи функціонування системи оборони. Умови війни надали цим нормам практичного наповнення. Так, Президент України як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України згідно ст. 106 Конституції України: здійснює керівництво Збройними Силами України; приймає рішення про застосування військ; вносить до парламенту подання про введення воєнного стану; координує діяльність органів безпеки тощо. У воєнний час його роль значно посилюється, що вимагає чітких правових меж для запобігання зловживанням. Ці межі встановлені зокрема Законом

України від 12.05.2015 р. № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану».

Згідно норм ст. 64 Конституції України, Законів України «Про оборону України» (від 06.12.1991 № 1932-XII), «Про правовий режим воєнного стану», «Про національну безпеку України» (від 21.06.2018 № 2469-VIII) можемо визначити, що правове регулювання оборони базується на таких основних принципах: верховенство права (навіть в умовах війни держава повинна діяти в межах закону); законність і підконтрольність (діяльність військових структур підлягає контролю цивільної влади); пропорційність обмежень (обмеження прав громадян мають бути обґрунтованими); ефективність управління (швидкість прийняття рішень без втрати якості).

У період збройної агресії росії проти України та дії воєнного стану в Україні (з 24.02.2022 року – по сьогодні) Закон України «Про оборону України» зазнав суттєвих змін (відбулася трансформація), він став більш практико-орієнтованим і адаптованим до реалій сучасної війни:

- уточнено поняття «всеохоплююча оборона» (*це комплекс заходів, основний зміст яких полягає у: превентивних діях та стійкому опорі агресору на суші, на морі та в повітряному просторі України, протидії в кіберпросторі та нав'язуванні своєї волі в інформаційному просторі; використанні для відсічі агресії всього потенціалу держави та суспільства (воєнного, політичного, економічного, міжнародно-правового (дипломатичного), духовного, культурного тощо); застосуванні всіх форм і способів збройної боротьби з агресором, зокрема асиметричних та інших дій для оборони України, з дотриманням принципів і норм міжнародного права*);

- закріплено роль територіальної оборони як окремої складової;
- розширено механізми взаємодії з громадянським суспільством.

Водночас відбулася модернізація Закону України «Про Збройні Сили України», впроваджено: гнучкі структури управління військами; нові підходи до підготовки кадрів; розширення контрактної служби. Особлива увага приділяється бойовому досвіду, який інтегрується у нормативні акти.

Головним законодавчим «проривом» 2025-2026 років стала повна легалізація цифрових інструментів управління військом. Мобілізаційна система стала більш технологічною, посилено відповідальність за порушення мобілізаційного законодавства:

- створення електронних реєстрів військовозовоб'язаних (електронний військовий квиток: юридична сила цифрового документа в застосунку «Резерв+» тепер повністю прирівняна до паперового аналога);
- автоматизація процесів виклику (система e-ТЦК: законодавчі зміни дозволили автоматизувати облік, що на 15% знизило адміністративне навантаження на територіальні центри);

- інтеграція з іншими державними базами даних (цифрова ВЛК: військово-лікарські комісії перейшли на електронний документообіг, що мінімізувало корупційні ризики та пришвидшило процес визначення придатності.

Процедури мобілізації були удосконалені Законом України від 11.04.2024 № 3633-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку». Основне законодавство спрямоване на запровадження інструментів рекрутингу шляхом застосування таких механізмів прямого контракту. Громадяни можуть обирати конкретну бригаду та посаду через систему «Доброволець», що юридично гарантує службу за фахом (наприклад, ІТ-фахівець у кіберсилах). Крім того спрощено процедуру постановки на облік для призовників, що тепер відбувається без проходження ВЛК у період з січня по липень року, коли їм виповнюється 17 років.

Таким чином, законодавче забезпечення обороноздатності за останні роки трансформувалося у високотехнологічну та адаптивну систему, яка базується на принципах «всеохоплюючої оборони», інтегруючи військові, цифрові та суспільні ресурси. Ключовим досягненням стала повна легалізація цифрових інструментів та впровадження моделі рекрутингу, що дозволило змінити парадигму мобілізації з примусової на фахову. Завдяки чіткому дотриманню конституційних меж та посиленню цивільного контролю через інститут Військового омбудсмена, була започаткована правова основа, яка покликана забезпечити баланс між національною безпекою та захистом прав громадян навіть у складних умовах воєнного стану.

*Гудзенко Софія Юріївна,
студентка спеціальності К9 Правоохоронна діяльність
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ
Науковий керівник: **Озель Віталіна Іванівна**
кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри теорії та публічного права
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ*

ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У НАЦІОНАЛЬНОМУ СПРОТИВІ

На етапі сучасного розвитку України, як демократичної держави, особливої значущість набуває питання взаємодії між державою та

громадянським суспільством. Ця взаємодія є важливою не лише з практичної точки зору, але й має базуватись на міцному законодавчому ґрунті. Конституція України у статті 3 проголошує, що людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, а також безпека визнаються найвищими соціальними цінностями, а діяльність держави має бути спрямована на утвердження та забезпечення прав і свобод особи. Також, стаття 5 Конституції України наголошує, що народ є носієм суверенітету та єдиним джерелом влади, що підкреслює пріоритетність ролі громадянського суспільства у функціонуванні державних інститутів.

Взаємодія між державою та громадянським суспільством є ключовим чинником для забезпечення стабільності, безпеки та прогресу в країні. Спільне функціонування в концепції національного спротиву набуває особливого значення. Це поняття детально розглядається в Законі України від 16.07.2021 р. № 1702-ІХ «Про основи національного спротиву», який визначає національний спротив як комплекс заходів, що включає участь громадян. Серед його складових територіальна оборона, рух опору та підготовка населення до захисту країни. Закон акцентує увагу на тому, що громадяни можуть активно долучатися до забезпечення безпеки, тоді як держава відповідає за організацію, координацію цієї діяльності та створення відповідних умов для участі населення.

Відповідно до статті 17 Конституції України, захист суверенітету та територіальної цілісності країни є однією з найважливіших функцій держави, що підкреслює спільну відповідальність за оборону, в якій беруть участь як державні органи, так і суспільство в цілому. Організацію основних сфер участі громадян та громадянського суспільства у захисті держави на засадах добровільності та цілковитої залученості детально регулюються Законом України «Про основи національного спротиву», зокрема статтями 1 та 3, де національний спротив визначається як невід'ємна частина комплексної оборони країни, що включає територіальну оборону, рух опору та підготовку громадян до захисту держави. Держава встановлює правила організації цієї системи, а також визначає механізми співпраці між військовими формуваннями, місцевими органами влади та іншими державними структурами. Це сприяє централізованому управлінню та оперативному реагуванню на загрози безпеці.

Крім того, важливо підкреслити, що держава має вирішальне значення у підготовці громадян до участі в національному опорі. Це охоплює не лише основи військової підготовки, але й організацію навчальних програм та інформаційних заходів, що сприяють підвищенню готовності населення до дій у кризових ситуаціях. Окрім організаційних і підготовчих функцій, держава також відіграє важливу роль у забезпеченні ресурсів для національного спротиву. Це включає фінансування відповідних програм, матеріально-технічну підтримку, підготовку кадрів, а також підтримку діяльності військових та цивільних структур, залучених

до оборони. У часи військових загроз саме волонтери та громадські організації відіграють важливу роль у забезпеченні як військових, так і цивільних осіб. Це може включати постачання техніки, транспорту, медичних засобів, продуктів харчування, а також організацію логістики та евакуації.

Однією з ключових проблем є недостатня координація між державними установами та громадськими ініціативами. В Україні це частково зумовлено тим, що система співпраці між державою та громадянським суспільством, ще перебуває на стадії формування та адаптації до воєнних умов. Часто не існує чітко визначених механізмів співпраці між військовими, органами влади та волонтерськими організаціями. Громадянське суспільство в Україні, зокрема волонтерські ініціативи, демонструє здатність швидко та гнучко реагувати на нагальні потреби. Проте така діяльність не завжди узгоджується з державними структурами, що може ускладнювати співпрацю. Також важливим елементом є інформаційна складова. Під час війни Україна зазнає активних інформаційних атак та поширення дезінформація. Це негативно впливає на громадську думку та процес ухвалення рішень, ускладнюючи комунікацію між державними структурами та суспільство, а також вимагає додаткових зусиль для верифікації інформації. Окрім цього, існують правові виклики, пов'язані з тим, що законодавство не завжди встигає оперативно реагувати на нові умови воєнного стану. Це може призводити до невизначеності в повноваженнях та можливостях різних учасників взаємодії, що, в свою чергу, впливає на ефективність співпраці.

Для України важливим є міжнародний досвід співпраці між державою та громадянським суспільством у контексті опору. Різних країнах налагоджується взаємодія між владою та населенням в умовах складних ситуацій, де швидкість реакції, узгодженість дій і рівень організації є критично важливими для стабільності держави. Наприклад в багатьох країнах Європи взаємодія держави та громадянського суспільства у сфері національного спротиву, ґрунтується на співпраці, залученню громадян до прийняття рішень та спільному реагуванню на загрози держави активно взаємодіють з громадськими організаціями, обмінюється інформація та залучити їх до вирішення питань безпеки, що допомагає швидше регулювати на виклики та підвищити довіру.

Зубко Анастасія Вікторівна
*студентка 2 курсу, К9 «Правоохоронна діяльність»,
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ*
Науковий керівник: Мусієнко Анатолій Володимирович
завідувач кафедри ЦКП, кандидат юридичних

*наук, доцент, дійсний член
Транспортної академії України
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ОBOB'ЯЗКІВ

Юридична відповідальність при наданні медичної допомоги є системою правових наслідків, які застосовуються до медичних працівників та закладів охорони здоров'я за порушення права пацієнта на медичну допомогу. Вона реалізується через чотири основні види відповідальності: дисциплінарну, цивільно-правову (матеріальну), адміністративну та кримінальну. Ключовою умовою притягнення до відповідальності є встановлення причинно-наслідкового зв'язку між бездіяльністю медика та негативними наслідками для здоров'я пацієнта.

Відповідно до статті 80 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», особи, винні у порушенні законодавства про охорону здоров'я, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законодавством. Важливо зазначити, що лікар не несе відповідальності за здоров'я хворого у разі відмови останнього від медичних приписів або порушення пацієнтом встановленого для нього режиму (ч. 5 ст. 34 Основ).

Дисциплінарна відповідальність настає за порушення трудової дисципліни, невиконання чи неналежне виконання працівником своїх трудових обов'язків. Для лікарів, які працюють за трудовим договором у закладах охорони здоров'я (ЗОЗ), дисциплінарні стягнення накладаються в загальному порядку, передбаченому Кодексом законів про працю України (КЗпП). Згідно зі статтею 147 КЗпП, за порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосована догана або звільнення.

Цивільна відповідальність спрямована на відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої пацієнту.

Цивільне законодавство передбачає принцип вини особи, яка заподіяла шкоду. Відсутність вини має довести саме заподіювач шкоди. Якщо шкода сталася через недотримання пацієнтом медичних рекомендацій або індивідуальні особливості його організму, обов'язок відшкодування не виникає.

Адміністративна відповідальність медичних працівників настає за порушення, передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення (КУпАП).

Кримінальна відповідальність є найсуворішим видом відповідальності за ненадання медичної допомоги. Стаття 140

Кримінального кодексу України — «Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником».

Ключову роль у притягненні до відповідальності відіграє судово-медична експертиза, яка проводиться за постановою слідчого, прокурора або ухвалою суду.

Висновок експертизи встановлює:

- чи настала шкода для здоров'я пацієнта від дій (бездіяльності) медичного працівника;
- чи спричинена шкода діями самого пацієнта;
- чи обумовлена шкода індивідуальними особливостями організму пацієнта.

Юридична відповідальність за правопорушення при наданні медичної допомоги в Україні має комплексний характер. Для притягнення до відповідальності обов'язковим є встановлення причинно-наслідкового зв'язку між бездіяльністю медичного працівника та негативними наслідками для пацієнта, що підтверджується, як правило, висновками судово-медичної експертизи. Найпоширенішим є застосування дисциплінарної та цивільно-правової відповідальності, тоді як кримінальна відповідальність за ст. 140 ККУ настає лише за наявності тяжких наслідків.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 10.03.2026).
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 10.03.2026).
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 10.03.2026).
4. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення: 10.03.2026).
5. Про самоврядування в сфері охорони здоров'я в Україні : проект Закону України від 27.06.2023 р. № 10372. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42214> (дата звернення: 10.03.2026).
6. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 10.03.2026).
7. Постанова Верховного Суду у справі № 759/4986/22 від 27 березня 2023 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110172427> (дата звернення: 10.03.2026).

*Коханевич (Кулакевич) Аліна Петрівна,
студентка 4 курсу, групи 2213,
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ
Науковий керівник: Мусієнко Анатолій Володимирович
завідувач кафедри ЦКП, кандидат юридичних
наук, доцент, дійсний член
Транспортної академії України
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ*

ЗАХИСТ ПРАВ ПАЦІЄНТІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

У сучасній правовій доктрині верховенство права розглядається не лише як формальна вимога законності, а й як реальний механізм гарантування прав і свобод людини в усіх сферах суспільного життя. І одним з найважливіших і водночас найвразливіших проявів цього принципу є захист прав пацієнтів у сфері охорони здоров'я.

Актуальність даної теми зумовлена по-перше, триваючою реформою системи охорони здоров'я в Україні; по-друге, цифровізацією медицини та поширенням телемедицини, які створюють нові ризики порушення прав; по-третє, міжнародними стандартами, які вимагають від держави забезпечення ефективних механізмів захисту пацієнтів як невід'ємної складової правової держави.

Право особи бути пацієнтом та отримувати медичну допомогу є похідним від права на охорону здоров'я, яке є природнім правом та забезпечується суб'єктами публічної адміністрації. Водночас право пацієнта включає в себе ряд супутніх прав, які йому повинні гарантуватися державою, наприклад: право на лікарські засоби; право на первинну та вторинну лікарську допомогу; право на післямедичну допомогу; право на отримання медичних послуг (як платних, так і безоплатних), реабілітаційних послуг; право на якісне медичне обслуговування тощо [1, с. 144]. Дані права пацієнта вважаються абсолютними правами, що обумовлено цінністю життя громадян, ст. 3 Конституції України закріплює - людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Верховенство права ж, як фундаментальний принцип правової держави (ст. 8 Конституції України) вимагає, щоб захист прав пацієнтів здійснювався не лише декларативно, а через чітку прозору та ефективну систему нормативного регулювання. Основним актом, що закріплює права пацієнтів, залишаються Основи законодавства України про охорону

здоров'я від 19 листопада 1992 року №2801-ХІІ. Саме в ст. 8 цього Закону сформульовано перелік основних прав пацієнта, серед яких: екстрена медична допомога; первинна медична допомога; спеціалізована медична допомога; паліативна допомога.

У разі порушення прав пацієнта остаточним та найбільш дієвим є судовий захист. Пацієнт може звернутися до адміністративного суду для оскарження дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень або до цивільного суду для стягнення моральної та майнової шкоди (ст. 1166-1167 ЦКУ).

Як висновок, захист прав пацієнтів у сучасній Україні є не лише одним із ключових проявів верховенства права, а й реальним індикатором ефективності правової держави. Як засвідчує проведений аналіз, право на охорону здоров'я та похідні від нього права пацієнта (право на екстрену, первинну, спеціалізовану та паліативну медичну допомогу) мають абсолютний характер і вимагають від держави не декларативного, а реального забезпечення через чітку нормативно-правову базу та ефективні механізми захисту. Незважаючи на значний прогрес реформи охорони здоров'я, залишаються системні виклики: неповна обізнаність пацієнтів про свої права, проблеми з доступністю якісної допомоги в регіонах, ризики порушення конфіденційності в умовах цифровізації та недостатня оперативність адміністративного реагування. Водночас судовий захист (адміністративний та цивільний) продовжує відігравати роль остаточного гаранта, забезпечуючи відшкодування шкоди та притягнення до відповідальності винних суб'єктів.

Таким чином, авторка дійшла висновку, що захист прав пацієнтів є невід'ємним елементом забезпечення верховенства права в Україні. А для його подальшого зміцнення авторкою пропонується прийняти спеціальний Закон України «Про права пацієнтів», який має систематизувати всі гарантії та механізми захисту.

Література:

1. Білий Д.О. Особливості адміністративно-правового захисту прав пацієнтів. ПРАВО І СУСПІЛЬСТВО № 5 / 2021. С. 142-147. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/21da6c69-17c6-42f2-80fc-c96c86b84aa9/content>
2. Конституція України від 28.06.1986 р. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141)
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 року №2801-ХІІ. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 4, ст.19)
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356)

Крюкова Анна Миколаївна
*студентка 4 курсу, групи 2213,
Навчально-наукового інституту
управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету
м. Київ, Україна*

Науковий керівник:
Мусієнко Анатолій Володимирович
*завідувач кафедри цивільного та кримінального права,
кандидат юридичних наук, доцент,
дійсний член Транспортної академії України
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ*

ЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЮРИСТА В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Емоційний інтелект юриста є однією з ключових складових його професійної компетентності, яка безпосередньо впливає на ефективність здійснення правової діяльності. У сучасних умовах розвитку правової системи, ускладнення соціальних відносин та зростання ролі комунікації у професійній діяльності юриста, поряд із високим рівнем правових знань та аналітичних здібностей, особливого значення набуває здатність розуміти власні емоції та емоції інших осіб, а також управляти ними. Саме ці якості становлять сутність емоційного інтелекту.

Емоційний інтелект – це здатність розуміти, усвідомлювати і управляти власними емоціями, своєю мотивацією, думками і поведінкою, регулювати свій емоційний стан, а також це вміння управляти емоційними станами інших людей, помічати їхні актуальні потреби, співпереживати і розвивати їхні сильні сторони.

Поняття емоційного інтелекту вперше отримало наукове обґрунтування у працях психологів, зокрема у дослідженнях П. Саловея та Дж. Мейєра, які визначали його як здатність сприймати, оцінювати та виражати емоції, а також використовувати емоційну інформацію для мислення і діяльності. Подальшого розвитку ця концепція набула у працях Д. Гоулмана, який підкреслював, що емоційний інтелект є не менш важливим, ніж традиційний коефіцієнт інтелекту (IQ), особливо у професіях, пов'язаних із взаємодією з людьми.

Для юриста емоційний інтелект має особливе значення, оскільки його діяльність передбачає постійний контакт із різними суб'єктами: клієнтами, суддями, прокурорами, слідчими, свідками та іншими учасниками правовідносин. Уміння правильно інтерпретувати емоційний стан співрозмовника дозволяє юристу більш ефективно будувати комунікацію,

уникати конфліктів та досягати поставлених професійних цілей. Наприклад, під час допиту чи переговорів юрист повинен не лише аналізувати факти, але й звертати увагу на невербальні сигнали, тон голосу, поведінку особи, що може мати вирішальне значення для встановлення істини.

Структурно емоційний інтелект включає декілька взаємопов'язаних компонентів. По-перше, це самосвідомість — здатність усвідомлювати власні емоції, розуміти їх причини та вплив на поведінку. Для юриста це означає вміння контролювати свої реакції у стресових ситуаціях, зокрема під час судових засідань або конфліктних переговорів. По-друге, саморегуляція — здатність управляти своїми емоціями, не допускаючи їхнього негативного впливу на прийняття рішень. Юрист, який не вміє стримувати емоції, може допустити професійні помилки або втратити довіру клієнта.

Третім важливим компонентом є емпатія — здатність розуміти емоційний стан інших людей. У юридичній практиці емпатія дозволяє краще зрозуміти потреби клієнта, встановити з ним довірливі відносини, а також ефективно взаємодіяти з іншими учасниками процесу. Водночас емпатія не повинна переходити у надмірну емоційну залученість, яка може зашкодити об'єктивності юриста. Четвертий компонент — соціальні навички, які включають комунікативну компетентність, вміння переконувати, вести переговори та вирішувати конфлікти. Саме ці навички забезпечують успішність професійної діяльності юриста у практичному вимірі.

Особливу роль емоційний інтелект відіграє у судовій діяльності. Під час судового розгляду юрист повинен не лише логічно обґрунтовувати свою позицію, але й враховувати психологічні аспекти впливу на суд та інших учасників процесу. Емоційна врівноваженість, впевненість у собі, вміння адаптувати стиль спілкування до конкретної ситуації сприяють формуванню позитивного професійного іміджу та підвищують шанси на успіх у справі.

Крім того, емоційний інтелект є важливим фактором професійної етики юриста. Дотримання принципів добросовісності, поваги до клієнта, конфіденційності та неупередженості значною мірою залежить від здатності юриста контролювати власні емоції та розуміти емоційний стан інших осіб. Як зазначається у науковій літературі, високий рівень емоційного інтелекту сприяє формуванню відповідального ставлення до професійних обов'язків та підвищує рівень довіри до правничої професії в цілому.

Варто також звернути увагу на те, що емоційний інтелект не є вродженою характеристикою, а може розвиватися у процесі навчання та професійної діяльності. Серед ефективних методів його розвитку можна виділити тренінги з комунікації, психологічні практики, рефлексію

власного досвіду, а також аналіз професійних ситуацій. У цьому контексті важливу роль відіграє юридична освіта, яка має приділяти увагу не лише формуванню правових знань, але й розвитку «м'яких навичок» (soft skills), зокрема емоційного інтелекту.

Науковці підкреслюють, що високий рівень емоційного інтелекту корелює з професійною успішністю, зниженням рівня стресу та запобіганням професійному вигоранню. Це особливо актуально для юридичної професії, яка характеризується високим рівнем відповідальності, емоційного навантаження та необхідністю прийняття складних рішень.

Отже, емоційний інтелект юриста є невід'ємною складовою його професійної компетентності, що забезпечує ефективну комунікацію, підвищує якість прийняття рішень та сприяє дотриманню професійних стандартів. Розвиток емоційного інтелекту має стати одним із пріоритетів у підготовці сучасних юристів, оскільки саме поєднання високого рівня правових знань та емоційної компетентності дозволяє досягти успіху у професійній діяльності та забезпечити належний рівень правового захисту громадян.

Крюкова Анна Миколаївна,

студентка 4 курсу, групи 2213,

Навчально-наукового інституту

управління, технологій та правових наук

Національного транспортного університету

м. Київ, Україна

Науковий керівник:

Мусієнко Анатолій Володимирович

завідувач кафедри цивільного та кримінального права,

кандидат юридичних наук, доцент,

дійсний член Транспортної академії України

Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук

Національного транспортного університету, м. Київ

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХІАТРИЧНОЇ ДОПОМОГИ

Міжнародно-правові стандарти правового забезпечення психіатричної допомоги становлять важливу складову сучасної системи захисту прав людини та мають особливе значення для формування національного законодавства України у сфері медичного права. Психіатрична допомога є специфічною галуззю медицини, яка безпосередньо пов'язана з обмеженням окремих прав і свобод людини, тому її правове регулювання

повинно відповідати високим міжнародним стандартам, спрямованим на забезпечення гідності, недоторканності та автономії особи.

Основу міжнародно-правових стандартів у цій сфері становлять універсальні акти з прав людини. Передусім, це Загальна декларація прав людини 1948 року, яка закріплює право кожної людини на життя, свободу та особисту недоторканність, а також заборону катувань та нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження. Важливим є також Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року, який гарантує право на свободу та особисту недоторканність, а також встановлює вимоги щодо законності будь-якого позбавлення волі, у тому числі у зв'язку з психічним станом особи.

Особливе значення для регулювання психіатричної допомоги має Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. Практика Європейського суду з прав людини відіграє ключову роль у формуванні стандартів у цій сфері. Зокрема, у рішеннях Суду неодноразово підкреслювалося, що примусова госпіталізація особи з психічними розладами є допустимою лише за наявності чітко визначених підстав, належної медичної оцінки та дотримання процесуальних гарантій. Відомою є справа «Winterwerp v. Netherlands», у якій було сформульовано критерії законності позбавлення волі осіб з психічними розладами: наявність достовірного медичного висновку, тяжкість психічного розладу та необхідність утримання особи у спеціалізованому закладі.

Важливим міжнародним документом є також Принципи захисту осіб з психічними захворюваннями та поліпшення психіатричної допомоги, прийняті Генеральною Асамблеєю ООН у 1991 році. Ці принципи визначають базові стандарти надання психіатричної допомоги, серед яких: право на отримання лікування у найменш обмежувальних умовах, право на інформовану згоду, заборона дискримінації, забезпечення конфіденційності, а також право на судовий перегляд рішень про примусове лікування. Вони підкреслюють, що психіатрична допомога повинна надаватися з урахуванням інтересів пацієнта та з повагою до його людської гідності.

Суттєвий вплив на розвиток міжнародних стандартів має Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю 2006 року, ратифікована Україною. Вона закріплює принцип рівності перед законом, недискримінації та поваги до автономії осіб з психічними розладами. Конвенція наголошує на необхідності переходу від патерналістської моделі до моделі підтриманого прийняття рішень, що означає надання особі допомоги у реалізації її прав, а не заміну її волі рішеннями інших осіб.

На рівні Ради Європи також прийнято низку рекомендацій, зокрема Рекомендацію № R(83)2 щодо правового захисту осіб, які страждають на психічні розлади та утримуються як пацієнти без їх згоди. У цих актах визначено, що примусове лікування повинно застосовуватися лише як

крайній захід, за умови дотримання принципів законності, пропорційності та необхідності.

Україна, як держава-учасниця зазначених міжнародних договорів, зобов'язана імплементувати ці стандарти у своє національне законодавство. Основним актом, що регулює надання психіатричної допомоги в Україні, є Закон України «Про психіатричну допомогу». У ньому закріплено принципи добровільності лікування, законності, гуманності та дотримання прав людини. Закон передбачає можливість примусової госпіталізації лише у випадках, коли особа становить безпосередню небезпеку для себе або інших, або не може самостійно задовольняти свої основні життєві потреби.

Разом з тим, практика застосування законодавства в Україні свідчить про наявність певних проблем, пов'язаних із забезпеченням процесуальних гарантій, зокрема права на ефективний судовий контроль за примусовою госпіталізацією, доступу до правової допомоги та незалежної медичної експертизи. У цьому контексті важливе значення має врахування практики Європейського суду з прав людини, яка є джерелом права в Україні та сприяє вдосконаленню національного правозастосування.

Особливої уваги заслуговує питання забезпечення інформованої згоди на лікування. Міжнародні стандарти вимагають, щоб будь-яке медичне втручання здійснювалося лише за добровільною згодою пацієнта, за винятком чітко визначених законом випадків. Це положення є ключовим для захисту автономії особи та запобігання зловживанням у сфері психіатрії.

Отже, за результатами дослідження авторка дійшла висновків, що міжнародно-правові стандарти правового забезпечення психіатричної допомоги спрямовані на досягнення балансу між необхідністю надання медичної допомоги особам з психічними розладами та забезпеченням їхніх основоположних прав і свобод. Вони встановлюють чіткі вимоги щодо законності, обґрунтованості та гуманності застосування примусових заходів, а також підкреслюють пріоритет прав людини у сфері психіатрії. Для України важливим завданням є подальша гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами, удосконалення механізмів їх реалізації та підвищення рівня правової культури у сфері медичної практики.

Куниця Аліна Юріївна

студентка 2 курсу К9, «Правоохоронна діяльність»,

Навчально-наукового інституту

управління, технологій та правових наук

Національного транспортного університету

м. Київ, Україна

Науковий керівник - Мусієнко Анатолій Володимирович

*завідувач кафедри цивільного та кримінального права,
кандидат юридичних наук, доцент,
дійсний член Транспортної академії України
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ*

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕНАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

Охорона життя та здоров'я людини є одним із основних завдань держави. Згідно зі статтею 3 Конституції України, життя і здоров'я людини визнаються найвищою соціальною цінністю. Саме тому законодавство України встановлює обов'язок надавати медичну допомогу особам, які перебувають у небезпечному для життя чи здоров'я стані. Ненадання такої допомоги може призвести до юридичної відповідальності — кримінальної, адміністративної або дисциплінарної, залежно від обставин та суб'єкта правопорушення.

Медична допомога — це професійна діяльність медичних працівників, спрямована на профілактику, діагностику, лікування та реабілітацію пацієнтів.

Відповідно до стт. 35-1-6 Основ законодавства України про охорону здоров'я, медична допомога включає: екстрену медичну допомогу; первинну медичну допомогу; спеціалізовану медичну допомогу; високоспеціалізовану медичну допомогу; паліативну допомогу; реабілітацію.

Особливе значення має екстрена медична допомога, яка повинна надаватися негайно у випадках загрози життю людини.

Питання надання медичної допомоги та відповідальності за її ненадання регулюється такими нормативними актами як: 1. Конституція України - ст. 3, ст. 49 ; 2. Основи законодавства України про охорону здоров'я; 3. Закон України «Про екстрену медичну допомогу».

Кримінальна відповідальність за ненадання допомоги хворому медичним працівником (ст. 139 КК України) Ця стаття передбачає відповідальність за ненадання без поважних причин допомоги хворому медичним працівником, якщо він зобов'язаний її надати.

У деяких випадках ненадання медичної допомоги може тягнути адміністративну відповідальність, якщо порушення не має ознак кримінального правопорушення.

Медичні працівники можуть також нести дисциплінарну відповідальність за порушення професійних обов'язків.

Таким чином, можна дійти висновків, що законодавство України містить чіткі норми щодо обов'язку надання медичної допомоги.

Ненадання такої допомоги може призвести до кримінальної, адміністративної або дисциплінарної відповідальності.

Манойленко Анна Олександрівна
студентка спеціальності 081 Право
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ
Науковий керівник:

Науковий керівник: Озель Віталіна Іванівна
кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедр теорії та публічного права
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових
наук Національного транспортного університету, м. Київ

НОРМАТИВНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ СМЕРТНОЇ КАРИ У КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРАВІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Проблема смертної кари залишається однією з найбільш дискусійних у сучасному конституційному праві. З одного боку, вона розглядається як найсуворіший захід покарання за особливо тяжкі злочини, з іншого – як порушення фундаментального права людини на життя. У більшості демократичних держав спостерігається тенденція до її повної заборони, що обумовлено розвитком міжнародних стандартів у сфері прав людини.

Мета дослідження. Проаналізувати нормативне закріплення та практику застосування смертної кари у конституційному праві зарубіжних країн, визначити основні тенденції її обмеження або скасування.

Суть дослідження. Сучасне конституційне регулювання смертної кари можна умовно поділити на три моделі:

1. Повна конституційна заборона смертної кари.

У більшості європейських держав смертна кара скасована на конституційному рівні. Наприклад, у Німеччині Основний закон прямо забороняє її застосування (ст. 102). Подібна норма міститься у Конституціях Італії, Португалії, Іспанії. Такий підхід відповідає міжнародним актам, зокрема Протоколу № 13 до Європейської конвенції з прав людини.

2. Обмежене застосування смертної кари.

У деяких країнах смертна кара формально не скасована, але її застосування суттєво обмежене. Наприклад, у Японії вона передбачена законодавством, але застосовується рідко та лише за найтяжчі злочини. Конституційні норми таких держав зазвичай гарантують право на життя, однак допускають винятки.

3. Активне застосування смертної кари.

У низці держав, наприклад, Китай, Іран, Саудівська Аравія смертна кара широко застосовується та має нормативне закріплення у

кримінальному законодавстві, а іноді й опосередковано підтримується конституційними положеннями. У цих країнах акцент робиться на публічній безпеці та превентивній функції покарання.

Особливу роль у формуванні сучасного підходу відіграють міжнародні стандарти. Так, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права допускає смертну кару лише як виняток і за умови дотримання суворих гарантій. Другий Факультативний протокол до цього Пакту спрямований на повне скасування смертної кари.

У практиці конституційних судів багатьох країн смертна кара визнається такою, що суперечить принципам гуманізму та гідності людини. Наприклад, Конституційний суд ПАР визнав її неконституційною через порушення права на життя та заборону нелюдського поводження.

Висновок. Світова тенденція свідчить про поступове обмеження та скасування смертної кари. У більшості демократичних держав вона визнана несумісною з конституційними гарантіями прав людини. Водночас зберігається значна диференціація підходів залежно від правової системи, політичного режиму та культурних особливостей. Перспективи подальшого розвитку пов'язані з розширенням міжнародно-правових стандартів і посиленням ролі конституційного контролю.

Література:

1. Основний Закон Федеративної Республіки Німеччина (Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland), 1949. URL: https://www.bundestag.de/resource/blob/1033364/grundgesetz_uk.pdf
2. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
3. Другий Факультативний протокол до МПГПП, спрямований на скасування смертної кари, 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_187
4. Протокол N 13 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари за всіх обставин. Рада Європи; Протокол, Міжнародний документ від 03.05.2002 № 13 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_180#Text
5. Конституція Південно-Африканської Республіки, 1996. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/6455>

*Мельничук Олександр Дмитрович,
студент спеціальності К9 Правоохоронна діяльність
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ
Науковий керівник: **Озель Віталіна Іванівна**
кандидат юридичних наук, доцент,*

*в.о. завідувача кафедри теорії та публічного права
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ*

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Державна політика України у сфері інформаційної безпеки є складовою загальної системи національної безпеки та спрямована на захист життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави в інформаційній сфері. В умовах сучасного світу, де інформація стала ключовим ресурсом і фактором впливу, забезпечення інформаційної безпеки набуває стратегічного значення, особливо для України в умовах гібридної війни, кіберзагроз і активного інформаційного протистояння.

Основні засади державної політики у цій сфері визначені, зокрема, Конституція України, Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII, Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. № 2657-XII, Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 05.10.2017 р. № 2163-VIII. Відповідно до статті 17 Конституції України, захист інформаційного простору є однією з найважливіших функцій держави та справою всього українського народу. Це означає, що інформаційна безпека розглядається не лише як технічна чи правова проблема, а як комплексна сфера, що включає політичні, соціальні, економічні та військові аспекти. Закон України «Про національну безпеку України» визначає інформаційну безпеку як складову національної безпеки та встановлює, що держава має забезпечувати захист від інформаційних загроз, зокрема дезінформації, пропаганди, кіберзлочинності та несанкціонованого втручання в інформаційні системи (ст. 3).

У цьому контексті важливу роль відіграє формування стійкості суспільства до інформаційних впливів та розвиток критичного мислення громадян. Одним із ключових напрямів державної політики є нормативно-правове регулювання інформаційної сфери. Закон України «Про інформацію» встановлює основні принципи інформаційних відносин, серед яких: відкритість, доступність інформації, достовірність, повнота та законність її поширення (ст. 2). Водночас держава обмежує доступ до інформації, якщо це необхідно для захисту національної безпеки, громадського порядку або прав інших осіб (ст. 6).

Особливе місце займає кібербезпека як складова інформаційної безпеки. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» визначає правові та організаційні основи захисту кіберпростору. Відповідно до цього закону, кібербезпека - це захищеність життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави при використанні кіберпростору (ст. 1). Держава створює систему суб'єктів кібербезпеки, до

яких належать Служба безпеки України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації, Національна поліція, Збройні Сили України та інші органи.

Важливим елементом державної політики є протидія інформаційним загрозам, зокрема дезінформації та пропаганді. У цьому контексті слід посилатися на Закон України від 22.05.2022 № 2265-ІХ «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну». Значна увага приділяється також розвитку медіаграмотності населення як інструменту протидії маніпуляціям. Крім того, державна політика передбачає розвиток інформаційної інфраструктури та цифровізації. Це включає впровадження електронного урядування, розвиток державних інформаційних систем, забезпечення їх захисту та підвищення рівня довіри громадян до цифрових сервісів. У цьому напрямі Україна активно співпрацює з міжнародними партнерами та інтегрується у світовий інформаційний простір. Не менш важливим аспектом є баланс між забезпеченням інформаційної безпеки та дотриманням прав і свобод людини. Зокрема, держава повинна гарантувати свободу слова та право на доступ до інформації, водночас запобігаючи поширенню шкідливої або неправдивої інформації. Це складне завдання, яке потребує чіткої правової регламентації та ефективного контролю.

Таким чином, державна політика України у сфері інформаційної безпеки є комплексною системою заходів, спрямованих на захист інформаційного суверенітету, протидію сучасним загрозам та забезпечення стабільного розвитку суспільства. Вона базується на принципах законності, системності, пріоритету прав людини та національних інтересів. В умовах постійного розвитку інформаційних технологій та зростання загроз роль цієї політики лише посилюється, що вимагає її постійного вдосконалення та адаптації до нових викликів.

Окіпняк Юлія В'ячеславівна
студентка спеціальності К9 Правоохоронна діяльність
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ
Науковий керівник: Озель Віталіна Іванівна
кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри теорії та публічного права
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ

МОДЕЛІ КООРДИНАЦІЇ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Координація в системі національної безпеки – це не лише адміністративна процедура, а й стратегічний механізм узгодження цілей, ресурсів і дій державних та недержавних суб'єктів для формування комплексної відповіді на сучасні загрози. У сучасній політичній науці її часто розглядають як форму синергійної взаємодії, де ефективність системи залежить від того, наскільки швидко та якісно інформація перетворюється на управлінські рішення. У світовій практиці традиційно домінували дві полярні моделі, які сьогодні все частіше трансформуються у гібридні форми управління.

1. Централізована (вертикальна) модель базується на суворій ієрархії та жорсткому контролю з єдиного центру. Вона є незамінною в умовах повномасштабної війни, де критично важливою є єдність командування та миттєве виконання наказів. Проте її слабкістю є ризик бюрократичного затору, коли центр не встигає опрацювати масиви даних з місць.

2. Децентралізована (мережева) модель спирається на горизонтальні зв'язки між автономними відомствами. Вона демонструє високу життєздатність у протидії гібридним загрозам (кіберзлочинність, дезінформація), оскільки кожен елемент системи здатний діяти самостійно, навіть якщо зв'язок із «центром» тимчасово втрачено. Європейський та український досвіди свідчать, що майбутнє – за інтегрованими моделями, які поєднують сильне стратегічне лідерство з високою оперативною свободою виконавців.

Еволюція української системи координації пройшла шлях від формальних процедур до унікальної у світовій практиці структури «загальнонаціонального спротиву». До 2014 року Рада національної безпеки і оборони (РНБО) часто виконувала роль майданчика для політичного балансування. Однак агресія з боку Російської Федерації змусила Україну перетворити цей орган на дієвий штаб стратегічного планування. Сьогодні РНБО не лише готує рішення для Президента, а й координує довгострокові стратегії – від кіберзахисту до деокупації територій.

Ключовим нововведенням воєнного часу став формат Ставки Верховного Головнокомандувача як вищого координаційного органу. У ньому в єдиному центрі взаємодії поєднано політичне керівництво, військове командування, розвідувальні та правоохоронні структури. Такий підхід дає змогу оперативно узгоджувати потреби фронту з можливостями економіки, державного управління та дипломатії.

Важливою особливістю української моделі стала активна інтеграція громадянського суспільства в систему безпеки. Волонтерський рух,

приватний сектор та ІТ-індустрія фактично стали її складовими елементами, беручи на себе функції логістичної підтримки, інформаційного забезпечення та аналітики, які традиційно виконували державні структури. Європейські країни будують свої моделі на засадах «всебічного підходу», де безпека не є справою лише армії чи поліції.

Французька модель демонструє силу адміністративної координації. Генеральний секретаріат з оборони та національної безпеки, що підпорядковується Прем'єр-міністру, узгоджує дії не лише військових, а й міністерств енергетики, екології та цифрових технологій. Це дозволяє захищати критичну інфраструктуру та протидіяти іноземному втручанням на рівні всієї державної машини.

Німецька модель через федеративний устрій країни фокусується на кооперації. Замість створення єдиного «мега-відомства» Німеччина використовує спільні координаційні центри, де представники різних служб працюють разом. Це забезпечує швидкий обмін інформацією без зайвої централізації влади.

Досвід Північної Європи (Фінляндія, Швеція) базується на концепції «тотальної оборони». Це найбільш соціалізована модель координації, де до захисту країни заздалегідь готують великий бізнес, комунальні служби та кожного громадянина. Державна стійкість тут означає здатність суспільства продовжувати нормальне життя – забезпечувати роботу лікарень, енергомереж та логістики – навіть у разі масштабної кризи чи вторгнення.

Сучасні загрози, такі як кібератаки та дезінформація, поступово зближують український та європейський підходи. Країни ЄС дедалі частіше переймають український досвід швидкого реагування та цифровізації безпекових процесів. Натомість Україна впроваджує європейські стандарти планування та правової впорядкованості, щоб забезпечити сумісність із міжнародними оборонними структурами.

Важливим елементом обох систем є перехід до «цифрової координації». Створення спільних захищених мереж дозволяє військовим та цивільним службам мати спільну картину ситуації, що критично важливо для захисту енергосистеми чи протидії терористичним загрозам.

Для подальшого розвитку української моделі доцільно зосередитися на трьох стратегічних напрямках:

1. Стратегічні органи (РНБО) мають займатися прогнозуванням майбутнього, а оперативні штаби (Ставка) – поточними справами, уникаючи дублювання функцій та надмірного втручання в роботу один одного.
2. Громадський спротив має отримати чіткі правові рамки взаємодії з державою, щоб ініціатива знизу була не лише героїчною, а й системною.

3. Необхідно надати приватному сектору чіткі інструкції та протоколи дій на випадок різних категорій загроз, роблячи бізнес повноцінним учасником архітектури безпеки.

Досвід України та країн Європи доводить, що не існує універсальної моделі «на всі часи». Головна вимога сьогодення – це гнучкість та принцип «єдиного державного організму». Українська здатність приймати вольові рішення в умовах хаосу війни є неоціненним прикладом для Європи, тоді як європейські методи довгострокової підготовки та правової впорядкованості є необхідними для розбудови сучасної, сильної української держави. Ефективна координація сьогодні – це розумне поєднання сильної державної волі та ініціативи на місцях.

Остапчук Ангеліна Ярославівна

студентка 2 курсу К9 «Правоохоронна діяльність»,

Навчально-наукового інституту

управління, технологій та правових наук

Національного транспортного університету

м. Київ, Україна

Науковий керівник - Мусієнко Анатолій Володимирович

завідувач кафедри цивільного та кримінального права,

кандидат юридичних наук, доцент,

дійсний член Транспортної академії України

Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук

Національного транспортного університету, м. Київ

ЗНАЧЕННЯ НАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

У сучасному світі проблема збереження життя та здоров'я людини є однією з найважливіших соціальних цінностей. Відповідно до нормативних положень у сфері охорони здоров'я, домедична допомога може надаватися не лише медичними працівниками. Зокрема, у порядку надання домедичної допомоги особами, які не мають медичної освіти, але за своїми професійними обов'язками повинні її надавати, визначено, що до таких осіб належать працівники правоохоронних органів, рятувальники, військовослужбовці, працівники транспорту та інші категорії осіб, які першими прибувають на місце події. У цьому положенні зазначається, що такі особи повинні володіти базовими навичками домедичної допомоги, зокрема вміти оцінювати стан постраждалого, зупиняти кровотечу, забезпечувати прохідність дихальних шляхів та за необхідності проводити серцево-легеневу реанімацію до прибуття медичних працівників. Для працівників правоохоронних органів ці навички мають особливо важливе значення. У процесі виконання службових обов'язків вони часто першими

прибувають на місце дорожньо-транспортних пригод, злочинів, катастроф або інших надзвичайних ситуацій. Саме тому від їхніх швидких і правильних дій може залежати життя та здоров'я постраждалих. У таких умовах домедична допомога стає важливою складовою професійної підготовки правоохоронців та невід'ємним елементом системи забезпечення безпеки суспільства. Щоденно люди стикаються з різноманітними небезпечними ситуаціями: дорожньо-транспортними пригодами, виробничими травмами, побутовими нещасними випадками, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру. У таких умовах вирішальне значення має швидкість реагування на подію та своєчасне надання допомоги постраждалому. Особливе місце у системі порятунку життя займає домедична допомога. Вона надається до прибуття медичних працівників і часто здійснюється очевидцями події або людьми, які першими опинилися поруч із постражданим. Саме в перші хвилини після травми вирішується доля людини, адже неправильні або несвоєчасні дії можуть призвести до погіршення стану або навіть смерті. Поняття «межі між життям і смертю» у медичному та філософському сенсі пов'язане з критичними станами організму, коли життєві функції людини знаходяться під загрозою припинення. У таких ситуаціях навіть кілька хвилин можуть визначити подальший перебіг подій. Тому домедична допомога виступає не лише практичним інструментом порятунку, але й важливим проявом гуманістичних цінностей суспільства. Домедична допомога — є комплексом невідкладних заходів, спрямованих на збереження життя постраждалого, попередження ускладнень і стабілізацію його стану до прибуття професійної медичної допомоги. Вона може включати зупинку кровотечі, відновлення дихання, проведення серцево-легеневої реанімації, іммобілізацію пошкоджених частин тіла та інші необхідні дії. Особливістю домедичної допомоги є те, що її можуть надавати не лише медичні працівники, а й звичайні громадяни, які володіють базовими знаннями та навичками. У багатьох країнах світу навчання основам першої допомоги є важливим елементом підготовки населення, адже це значно підвищує рівень безпеки суспільства. Значення домедичної допомоги важко переоцінити. За даними медичних досліджень, більшість смертей від травм відбувається саме у перші хвилини після події. Основними причинами є масивна кровотеча, зупинка дихання або серця, травми голови та інші критичні ушкодження. У таких випадках своєчасні дії можуть врятувати життя людини ще до прибуття швидкої медичної допомоги.

Крім того, правильне надання допомоги дозволяє зменшити ризик ускладнень та покращити подальший прогноз лікування. Наприклад, своєчасна зупинка кровотечі запобігає значній втраті крові, а фіксація пошкодженої кінцівки допомагає уникнути додаткових травм. Перші хвилини після травми вважаються найважливішим періодом для порятунку життя. Саме в цей час організм людини переживає сильний фізіологічний

стрес, а життєво важливі функції можуть швидко порушуватися. У медицині існує поняття «золотої години», яке означає період після отримання травми, протягом якого надання допомоги є найбільш ефективним. Однак ще більш критичними є саме перші хвилини. Якщо в цей момент людина не отримує необхідної допомоги, її стан може різко погіршитися. Наприклад, при зупинці серця мозок починає зазнавати незворотних змін уже через кілька хвилин через нестачу кисню. Тому основним завданням особи, яка надає домедичну допомогу, є швидка оцінка стану постраждалого. Передусім необхідно переконатися у власній безпеці та безпеці постраждалого, після чого перевірити наявність свідомості, дихання та пульсу. Якщо людина не дихає, необхідно негайно розпочати серцево-легеневу реанімацію. Не менш важливою є зупинка масивної кровотечі. Значна втрата крові може призвести до смерті за лічені хвилини, тому використання джгута, турнікета або інших методів зупинки кровотечі є одним із ключових елементів домедичної допомоги. Психологічний аспект надання допомоги у критичних ситуаціях пов'язане не лише з фізичними діями, але й з психологічними факторами. Людина, яка стає свідком травмування іншої особи, часто відчуває страх, розгубленість або паніку. У таких умовах складно швидко приймати правильні рішення. Важливою є психологічна готовність діяти у надзвичайних ситуаціях. Люди, які мають відповідні знання та проходили навчання з домедичної допомоги, значно впевненіше поведуться у критичних ситуаціях і здатні ефективніше допомагати постраждалим. Крім того, психологічна підтримка постраждалого також має велике значення. Спокійна поведінка, слова підтримки та впевненість людини, яка надає допомогу, можуть допомогти постраждалому зменшити рівень стресу та страху.

Домедична допомога є не лише медичним або практичним явищем, але й важливим проявом гуманістичних принципів суспільства. Вона ґрунтується на ідеї взаємодопомоги, солідарності та відповідальності людей один за одного. З філософської точки зору, допомога постраждалому — це прояв морального обов'язку людини перед іншими членами суспільства. Коли людина надає допомогу іншому у критичній ситуації, вона фактично виступає посередником між життям і смертю, адже її дії можуть врятувати людське життя.

Саме тому поширення знань про домедичну допомогу серед населення має важливе соціальне значення. Чим більше людей володіють такими навичками, тим вищими є шанси на порятунок постраждалих у різних надзвичайних ситуаціях. Тож, перші хвилини після травми є критичним періодом, який часто визначає подальшу долю постраждалого. Саме в цей час відбувається боротьба між життям і смертю, і результат цієї боротьби значною мірою залежить від своєчасності та правильності надання домедичної допомоги. Домедична допомога дозволяє зберегти життя людини, запобігти ускладненням та підготувати постраждалого до

подальшого медичного лікування. Вона є важливим елементом системи безпеки суспільства та проявом гуманістичних цінностей.

Таким чином, можна дійти висновку, що володіння навичками домедичної допомоги представниками правоохоронних органів та поширення знань і навичок домедичної допомоги серед населення є необхідною умовою підвищення рівня захисту життя та здоров'я людини. Кожна людина, яка володіє такими знаннями, потенційно може стати тим, хто допоможе іншому перейти небезпечну межу між життям і смертю та отримати шанс на подальше життя.

Література:

1. Крилюк В.О., Гур'єв С.О., Гудима А.А. та ін. Домедична допомога (алгоритми, маніпуляції): методичний посібник. – Київ: НВП «Інтерсервіс», 2014. – 84 с.
2. Крилюк В.О., Гур'єв С.О., Загорій Г.В. та ін. Екстрена та невідкладна медична допомога. Том І: допомога травмованим на догоспітальному етапі. – Київ, 2017. – 504 с.
3. Тарасюк В.С., Матвійчук М.В., Паламар І.В. та ін. Перша екстрена і тактична медична допомога на догоспітальному етапі. – Київ: Медицина, 2019. – 504 с.
4. Григус І.М., Романишин М.Я. Перша медична допомога: підручник. – Львів: Новий світ-2000, 2015. – 176 с.
5. Козлова О.Ф. Домедична допомога: навчально-методичний посібник. – Київ: Медицина, 2017. – 160 с.

*Пономаренко Олександра Сергіївна,
студентка спеціальності К9 Правоохоронна діяльність
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету
Науковий керівник: Озель Віталіна Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри теорії та публічного права
Навчально-наукового інституту управління технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ, Україна*

ТЕРИТОРІАЛЬНА ОБОРОНА ТА ЇЇ РОЛЬ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Територіальна оборона є важливою складовою системи національної безпеки України, що забезпечує захист державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності в умовах сучасних загроз. Вона функціонує як комплекс організаційних, правових і військових

заходів, спрямованих на підготовку та ведення оборони на визначеній території.

Правову основу територіальної оборони становить Конституція України, відповідно до статті 17 якої захист суверенітету і територіальної цілісності України є найважливішою функцією держави, а оборона держави покладається на відповідні військові формування. Крім того, стаття 65 Конституції визначає обов'язок громадян України щодо захисту Вітчизни.

Ключовим нормативно-правовим актом, який регулює сферу територіальної оборони, є Закон України «Про основи національного спротиву» від 16.07.2021 № 1702-IX. Згідно з його положеннями, територіальна оборона є складовою національного спротиву і охоплює систему заходів, спрямованих на протидію воєнним загрозам, захист населення, територій та об'єктів критичної інфраструктури. Закон визначає принципи територіальної оборони, серед яких добровільність, територіальність, масовість та взаємодія з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони.

Важливе значення має також Закон України «Про оборону України» від 06.12.1991 № 1932-ХІІ, який визначає оборону як систему політичних, економічних, соціальних, воєнних і правових заходів щодо підготовки до збройного захисту та безпосереднього захисту держави. У структурі сил оборони значне місце займають Збройні Сили України, до складу яких входять Сили територіальної оборони як окремий рід сил.

Організація та діяльність територіальної оборони також пов'язана із Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 № 2232-ХІІ, який визначає порядок проходження служби та участі громадян у виконанні оборонних функцій. Громадяни можуть залучатися до територіальної оборони як на контрактній основі, так і добровільно через формування територіальних громад.

Сутність територіальної оборони полягає у виконанні комплексу завдань, спрямованих на забезпечення обороноздатності держави на місцевому рівні. До основних завдань належать охорона і оборона важливих об'єктів та комунікацій, боротьба з диверсійно-розвідувальними групами противника, участь у забезпеченні громадської безпеки, підтримання правового режиму воєнного стану, а також участь у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Особливістю територіальної оборони є її територіальний принцип побудови, що дозволяє максимально ефективно використовувати ресурси регіонів і забезпечувати швидке реагування на загрози. Важливу роль у цьому процесі відіграє взаємодія з органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами та іншими складовими сектору безпеки і оборони.

У сучасних умовах територіальна оборона виконує функцію не лише військового, а й суспільного інституту, що сприяє консолідації

громадянського суспільства. Її розвиток відповідає концепції всеохоплюючої оборони, яка передбачає активну участь населення у забезпеченні національної безпеки.

Значення територіальної оборони особливо зросло в умовах збройної агресії проти України, коли підрозділи територіальної оборони забезпечують стійкість тилу, підтримують регулярні війська та беруть участь у стримуванні противника. Це свідчить про її важливу роль у системі національної безпеки як елементу, що забезпечує комплексний захист держави.

Отже, територіальна оборона є ключовою складовою системи національної безпеки України, яка забезпечує захист територіальної цілісності, суверенітету та стабільності держави на місцевому рівні. Її функціонування базується на положеннях Конституція України та спеціальних законів, зокрема «Про основи національного спротиву» і «Про оборону України».

Важливу роль у забезпеченні ефективності територіальної оборони відіграють Збройні Сили України, які здійснюють управління та координацію її сил. Територіальна оборона виконує широкий спектр завдань: охорона об'єктів, протидія диверсійним загрозам, підтримання правового режиму воєнного стану та допомога населенню. Її ефективність значною мірою забезпечується завдяки залученню громадян, що відповідає принципам всеохоплюючої оборони та підвищує стійкість держави до загроз. Практика довела, що територіальна оборона є дієвим механізмом реагування в умовах збройної агресії. Подальший розвиток територіальної оборони має бути спрямований на вдосконалення підготовки особового складу, управління та нормативно-правового забезпечення. Це дозволить підвищити її ефективність і зміцнити систему національної безпеки України.

Шемітько Ангеліна Василівна,
*студентка 4 курсу, групи 2213,
Навчально-наукового інституту
управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету
м. Київ, Україна*

Науковий керівник:
Мусієнко Анатолій Володимирович
*завідувач кафедри цивільного та кримінального права,
кандидат юридичних наук, доцент,
дійсний член Транспортної академії України
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ*

ПОНЯТТЯ ЯК ФОРМА МИСЛЕННЯ В ЮРИДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ

У системі критичного та юридичного мислення дослідження поняття як фундаментальної форми абстрактного мислення є першочерговим завданням. Юридична діяльність за своєю природою є дефінітивною: вона базується на точному застосуванні термінів, за якими стоять чітко визначені правові конструкції. Будь-яка правозастосовна помилка, як правило, бере свій початок із порушення логічних правил оперування поняттями — їх необґрунтованого розширення, звуження або підміни.

Поняття з точки зору формальної логіки є найпростішою формою мислення. Без поняття не існує жодного міркування. Людина з середньою освітою володіє приблизно 10000 понять. Згодом вона цю кількість подвоює. Це основа інтелектуальної діяльності, та універсальна одиниця, без якої неможливе мислення як таке. Мислити, означає перш за все відобразити світ за допомогою понять. Мислення можна розглядати як вміння оперувати поняттями. Процес розслідування злочинів пов'язаний із поняттями, можливо, тісніше, ніж будь-яка інша діяльність людини. Кожний акт застосування норми права є, по суті, застосуванням загального поняття до конкретного випадку. Дослідити окреме соціально-правове явище, дати йому юридичну оцінку означає підвести дане явище під відповідне поняття права.

Поняття можна попередньо визначити як форму мислення, що відображає предмети думки в їх істотних ознаках. Для прикладу можна навести поняття "людина", "юрист", "справедливість".

Предмет думки - це той предмет або явище, про який мислить людина. Це в першу чергу предмети і явища матеріального світу. Проте мислення може бути спрямоване також і на думки про ці об'єкти (вічний двигун, абсолютна норма права, кентавр тощо). Предметами думки можуть бути матеріальні явища (знаряддя, праці), ідеальні явища (свідомість) і виведені предмети.

У поняттях предмети і явища дійсності відображаються в узагальненій абстрактній формі. Елементами змісту поняття виступають істотні для того чи іншого класу предметів чи явищ їхні загальні риси, властивості, перетворені в голові людини, тобто такі, які одержали ідеальну, мислену форму існування.

Матеріальна та ідеальна дійсність багатоманітна. Її об'єкти більшою чи меншою мірою відрізняються один від одного. Наприклад, кожний злочин хоча б чим-небудь відрізняється від інших злочинів. Але разом з тим об'єкти мають також деякі спільні риси. Кожний злочин містить у собі певну небезпеку для нормального існування і розвитку суспільства. Деякі злочини мають багато спільних ознак, інші – ні. Оскільки один предмет має спільну ознаку з іншими предметами, він разом з ними утворює множину.

Множина предметів – набір, сукупність, зібрання будь-яких об'єктів, що мають спільні для всіх ознаки. Ознаки множини притаманні всім її

елементам (індивідам). Поряд з ними кожний елемент має також свої індивідуальні ознаки, що відрізняють його від інших елементів даної множини.

Особливе значення мають юридичні поняття. Юридичні поняття є результатом пізнання правової дійсності, фіксують її основні ознаки, але їм притаманні всі ті властивості, котрі відрізняють усяке поняття. Поняття права мають особливий предмет відображення – державно-правові явища. Специфіка держави і права як особливих соціальних утворень обумовлюють і особливості юридичних понять. Нерозривний їх зв'язок з державою і правом є головною, істотною ознакою, яка визначає інші їхні характерні риси.

Багато юридичних понять мають своєрідну форму об'єктивізації – вони закріплюються у законодавстві. Такі поняття називають легальними. Поряд з ними широко використовуються і поняття, які у нормах права не зафіксовані. При використанні в юриспруденції вони набувають певної специфіки. Це стосується також понять логіки.

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що поняття є не просто елементарною одиницею логіки, а фундаментальним інструментом правової реальності. Для юриста володіння понятійним апаратом означає здатність до точної кваліфікації суспільних відносин та мінімізації ризиків правозастосовних помилок. Особлива роль легальних понять, закріплених у законодавстві, забезпечує єдність правового поля та однозначність виконання норм права. Отже, критичне мислення правника починається саме з ретельного аналізу змісту та обсягу понять, що є запорукою законності та справедливості у професійній діяльності.

*Ручкіна Анастасія Максимівна,
студентка спеціальності К9 Правоохоронна діяльність
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ
Науковий керівник: Озель Віталіна Іванівна
кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри теорії та публічного права
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ*

НОРМАТИВНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО ТА ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасному світі питання прав людини набуває особливої актуальності, особливо для держав, які перебувають у стані воєнного конфлікту або стикаються з надзвичайними ситуаціями. Україна не є винятком, адже в умовах воєнного стану забезпечення прав і свобод людини стає

складнішим, але водночас ще більш важливим. Саме в такі періоди перевіряється реальність демократичних цінностей і здатність держави діяти в межах права.

Права і свободи людини закріплені в Конституції України, яка визначає людину, її життя і гідність найвищою соціальною цінністю (ст. 3). Це означає, що навіть в умовах війни держава не може повністю відмовитися від своїх зобов'язань перед громадянами. Водночас Основний Закон (ст. 64) допускає можливість тимчасового обмеження окремих прав, але тільки за чітко визначених умов: в умовах дії воєнного та надзвичайного стану. Нормативна регламентація особливих юридичних станів міститься у спеціальних актах законодавства: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану» та Закон України від 16 березня 2000 р. № 1550-III «Про правовий режим надзвичайного стану». У цих законах передбачений порядок введення особливих станів на повний перелік можливих заходів, пов'язаних з обмеженням прав і свобод людини. Водночас, ч. 2 статті 64 Конституції України встановлений чіткий перелік прав і свобод, які є абсолютними і не можуть бути обмежені ні за яких обставин [1]. Це права і свободи людини, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України. Перш за все, варто звернути увагу на право на життя, гарантоване ст. 27 Конституції України. Це базове право, без якого всі інші втрачають сенс. Воно є невід'ємним і не підлягає обмеженню навіть у період воєнного чи надзвичайного стану. Держава має не лише не порушувати це право, а й активно його захищати. Наприклад, забезпечувати функціонування системи охорони здоров'я, проводити евакуацію населення з небезпечних територій, а також розслідувати випадки загибелі людей.

Не менш важливим є право на повагу до гідності (ст. 28 Конституції України). Воно передбачає заборону катувань, жорстокого або такого, що принижує гідність, поводження. Це право є абсолютним і не може бути обмежене за жодних обставин. У період війни це питання стає особливо гострим, оскільки існує ризик жорстокого поводження як з військовополоненими, так і з цивільним населенням. Саме тому держава повинна забезпечувати контроль за діями своїх органів і не допускати порушень.

Також важливим є право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29 Основного Закону) У звичайних умовах це право гарантує захист від незаконного затримання чи арешту. В умовах воєнного стану держава може вводити певні обмеження, наприклад, затримання осіб з метою забезпечення безпеки. Але такі дії повинні бути законними, обґрунтованими і не носити довільного характеру. Інакше це вже буде порушенням прав людини.

Окремо варто згадати про право на судовий захист (ст. 55 Конституції України). Воно є однією з ключових гарантій, адже саме через суд людина

може захистити свої права. Навіть під час війни держава повинна забезпечити можливість звернення до суду. Звісно, на практиці можуть виникати труднощі, наприклад, через руйнування інфраструктури або небезпеку в окремих регіонах, але це не скасовує обов'язку держави забезпечувати доступ до правосуддя.

У системі гарантій важливу роль відіграють державні інституції [2, с. 71]. Судова влада забезпечує розгляд справ і відновлення порушених прав. Конституційний Суд України контролює відповідність законів Конституції, що є особливо важливим у період, коли приймається багато рішень у скороченому порядку. Також значну роль відіграє Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, який розглядає скарги громадян і здійснює контроль за дотриманням прав.

Окрім національного законодавства, важливе значення мають міжнародні акти. Зокрема, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року передбачає можливість тимчасового обмеження прав у надзвичайних умовах. Але при цьому він встановлює перелік прав, які не можна обмежувати ні за яких обставин. Це створює своєрідний «мінімум», нижче якого держава не може опускатися. Подібний підхід закріплений в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. Вона дозволяє державам відступати від своїх зобов'язань у надзвичайних ситуаціях, але лише за умови, що такі дії є необхідними та пропорційними. Тобто держава не може просто обмежити права без вагомих підстав. Важливу роль у цьому процесі відіграє практика Європейського суду з прав людини. Суд неодноразово підкреслював, що навіть під час війни держава повинна дотримуватися принципу верховенства права. Це означає, що всі дії влади повинні бути законними і обґрунтованими.

Разом з тим, на практиці виникає багато проблем. Наприклад, у період воєнного стану може бути обмежений доступ до судів, особливо на тимчасово окупованих територіях в районах бойових дій, складність реалізації процесуальних прав, наприклад, отримання юридичної допомоги або подання скарг. Такі труднощі законодавство передбачає та забезпечує гарантії реалізації базових конституційних прав спеціальним Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 № 1207-VII.

Не можна не згадати і про низький рівень правової обізнаності громадян. Багато людей просто не знають, які у них є права і як їх захищати. Це створює додаткові труднощі, особливо в умовах стресу і нестабільності. Для вирішення цих проблем необхідно вдосконалювати законодавство і підвищувати ефективність роботи державних органів. Важливо також забезпечити прозорість їх діяльності та відповідальність за порушення прав людини. Окрему увагу слід приділити правовій освіті населення. Отже, можна зробити висновок, що правові гарантії прав людини в умовах

воєнного та надзвичайного стану є складною, але необхідною системою. Вони дозволяють зберегти баланс між інтересами держави і правами людини. Їх ефективність залежить не лише від законів, а й від того, як вони застосовуються на практиці.

Література:

1. Озель В.І. Основний закон – гарантія прав і свобод людини в умовах війни. *DICTUM FACTUM* № 2(12) (2022) с. 164-168. URL: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/243/215>

2. Бурдоносова М.А., Заяць Н.В., Озель В.І. Гарантії прав і свобод людини в Україні у контексті сучасних викликів : монографія. Київ: Алерта, 2025. 122 с.

Стратій Марія Євгенівна
студентка спеціальності 081 Право
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ
Науковий керівник:
Науковий керівник: Озель Віталіна Іванівна
кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедр теорії та публічного права
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових
наук Національного транспортного університету, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ СУДАМИ ШАРІАТУ

Судова система шаріату є однією з найдавніших форм здійснення правосуддя, що сформувалася під впливом мусульманської релігії та правової традиції. У сучасних умовах питання діяльності шаріатських судів набуває особливої актуальності у зв'язку з посиленням уваги до правових систем мусульманських держав, проблем співвідношення релігії і права, а також забезпечення прав людини у країнах, де діють норми шаріату. Незважаючи на значний розвиток світського права, суди шаріату й сьогодні залишаються важливою складовою правових систем багатьох держав Сходу.

Дослідження особливостей здійснення правосуддя судами шаріату здійснювали як українські, так і зарубіжні науковці у галузі історії держави і права, порівняльного правознавства та мусульманського права (М. Луцький, С. Лук'янов, О. Кресін, Т. Сироїд, Ю. Шокіна та ін.). Окремі аспекти цієї проблематики висвітлені у підручниках з історії держави і права зарубіжних країн, працях, присвячених мусульманському праву, а також у наукових статтях щодо функціонування судової системи ісламських держав. Водночас недостатньо дослідженими залишаються

питання специфіки діяльності суддів-кадіїв, поєднання релігійних і правових норм у судочинстві, а також особливостей застосування норм шаріату у сучасних умовах.

Метою дослідження є аналіз особливостей здійснення правосуддя судами шаріату, визначення їх ролі у правовій системі мусульманських держав, а також характеристика основних принципів функціонування шаріатського судочинства.

Судова система шаріату сформувалася в період існування Арабського халіфату та ґрунтувалася на нормах ісламського права. Основними джерелами мусульманського права були Коран, Суна, фетви та правові звичаї. Особливістю шаріатського права є його тісний зв'язок із релігією, оскільки норми права вважалися божественними приписами, обов'язковими для всіх мусульман. Здійснення правосуддя в мусульманських державах покладалося на спеціальних суддів – кадіїв, які призначалися від імені халіфа. Кадії були представниками мусульманського духовенства та розглядали цивільні, сімейні, спадкові й кримінальні справи. Судді повинні були добре знати норми шаріату, Коран і Суну, а також мати високі моральні якості. Однією з головних особливостей судів шаріату було поєднання релігійних і державних функцій. Судовий процес базувався не на світському законодавстві, а на релігійних нормах ісламу. Велике значення мали свідчення очевидців, моральна репутація людини та відповідність її поведінки нормам ісламу. Водночас місцева адміністрація не мала права втручатися у рішення суду, що свідчило про певну самостійність судової влади.

Особливе місце у діяльності шаріатських судів займали справи сімейного та спадкового характеру. Судді розглядали питання укладення та розірвання шлюбу, розподілу спадщини, майнових спорів і опіки над дітьми. Кримінальне право шаріату характеризувалося суворими покараннями за тяжкі злочини, серед яких смертна кара, тілесні покарання та принцип таліона.

На сучасному етапі шаріатські суди продовжують діяти у ряді мусульманських країн. У деяких державах шаріат є основою всієї правової системи, а в інших його норми застосовуються переважно у сфері сімейного та спадкового права. Разом із цим діяльність шаріатських судів викликає наукові дискусії щодо дотримання прав людини, рівності чоловіків і жінок та відповідності міжнародним правовим стандартам.

Отже, суди шаріату є важливим елементом мусульманської правової системи, діяльність яких ґрунтується на релігійних нормах ісламу. Особливостями здійснення правосуддя судами шаріату є поєднання релігії та права, значна роль духовенства у судочинстві, застосування норм Корану і Суні під час розгляду справ, а також специфічний характер кримінального та сімейного права. Незважаючи на критику окремих аспектів шаріатського судочинства, воно продовжує відігравати важливу роль у правових

системах багатьох мусульманських держав. Перспективним напрямом подальших досліджень є аналіз співвідношення норм шариату з міжнародними стандартами прав людини та сучасним світським законодавством.

Література

1. Історія держави і права зарубіжних країн : підручник / за ред. О. М. Бандурки. – Харків : Майдан, 2014. – 596 с. – URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/2FMB_Pravo/Bandurka_.pdf.
2. Шокіна Ю. О. Суди у системі мусульманського права [Електронний ресурс] / Ю. О. Шокіна // Науковий вісник. – Режим доступу: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SENMK/Shokina_92-103.pdf.
3. Шаріат: поняття, сутність та значення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.islamland.com/uploads/books/Sharia-ukr.pdf>.

Шемітько Ангеліна Василівна,

студентка 4 курсу, групи 2213,

Навчально-наукового інституту

управління, технологій та правових наук

Національного транспортного університету

м. Київ, Україна

Науковий керівник:

Мусієнко Анатолій Володимирович

завідувач кафедри цивільного та кримінального права,

кандидат юридичних наук, доцент,

дійсний член Транспортної академії України

Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук

Національного транспортного університету, м. Київ

ДЕЯКІ СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОГО АРГУМЕНТУ

Теорія аргументації в контексті юридичної діяльності постає не просто як розділ прикладної логіки, а як фундаментальне мистецтво переконання, на якому базується вся архітектура правосуддя. У системі критичного та юридичного мислення здатність не лише формулювати власну позицію, а й обґрунтовувати її перед аудиторією є ключовим показником професійної компетентності правника. В сучасному інформаційному суспільстві юрист постійно стикається з маніпулятивними стратегіями, логічними пастками та емоційним тиском. Для того, щоб вистояти в інтелектуальному протистоянні, необхідно чітко розуміти внутрішню анатомію аргументу.

Аргументація - це не хаотичне нагромування фактів, а суворо структурований процес, де кожен елемент виконує свою специфічну функцію. Розуміння цієї структури дозволяє юристу не тільки ефективно захищати свою точку зору, а й критично аналізувати позицію опонента,

виявляючи в неї слабкі місця, логічні розриви або недостатність доказової бази. Саме структурний підхід перетворює звичайне мовлення на юридично значущу аргументацію, яка здатна впливати на прийняття правових рішень та формування правової позиції держави.

Для системного аналізу структури юридичної аргументації доцільно розподіляти її на *просту (одиничну) та складну*. Проста аргументація становить елементарну логічну конструкцію, де захист точки зору базується на єдиному аргументі. Незважаючи на лаконічність, критично важливим тут є чітке розмежування тези (точки зору) та її доказової бази. Однак існують питання, які потребують детальнішого розгляду, і тоді для обґрунтування своєї точки зору одного аргументу виявляється замало. В такому разі використовується складна аргументація, де на підтримку тези наводиться кілька доводів [2].

Структура аргументації - це спосіб зв'язку аргументів, який застосовують для захисту точки зору в складній аргументації. Визначення такої структури необхідне не тільки для того, щоб зрозуміти, як саме пропонент захищає свою точку зору, але й для того, щоб оцінити достатність аргументації, наведеної сперечальником. *Підрядна аргументація - це складна аргументація, в якій наступний аргумент підтримує попередній*. У літературі таку аргументацію ще називають послідовним міркуванням. Тут захист точки зору складається з блоків, які йдуть один за одним. Якщо перший аргумент недостатньо переконливий, то на його підтримку наводять другий, і якщо цей аргумент також потребує обґрунтування, то наводять ще один аргумент. Так продовжують до того моменту, доки точка зору не буде остаточно захищена. *Сурядна аргументація - це складна аргументація, в якій аргументи взаємозалежні й тільки разом ефективно захищають точку зору*. У літературі таку аргументацію ще називають зв'язаним міркуванням. У такій аргументації кожний аргумент недостатній для захисту точки зору. Він сам по собі занадто слабкий і лише частково підтримує точку зору. Ступінь підтримки, яку виражає аргумент у сурядній аргументації, може бути різним. Так один аргумент може підтримувати точку зору на 50%, другий - на 40%, а третій - на 10%. Проте тільки в сукупності наведені аргументи можуть скласти переконливу аргументацію. *Множинна аргументація - це складна аргументація, в якій аргументи не залежать один від одного та є рівносильними при захисті точки зору*. У літературі таку аргументацію ще називають конвергентним міркуванням. Теоретично можна вважати, що кожний з аргументів множинної аргументації достатній для захисту певної точки зору. Проте для переконливості додають ще декілька аргументів. У певному розумінні множинна аргументація може здаватись надмірною – якщо достатньо одного аргументу, то можна й не наводити інші [1].

Підсумовуючи, слід зазначити, що розуміння структурних типів аргументації є потужним аналітичним інструментом у руках правника.

Розрізнення підрядної, сурядної та множинної аргументації дозволяє не лише грамотно будувати власну стратегію захисту чи обвинувачення, а й ефективно деконструювати позицію опонента. Структурний аналіз аргументації виступає запорукою логічної прозорості та переконливості. Вміння виявити спосіб зв'язку між аргументами дозволяє оцінити їхню достатність і, зрештою, забезпечити винесення справедливого та обґрунтованого правового рішення.

Література:

1. Хоменко І. В. Еристика: підруч. для студ. вищ. навч. закл./ І. В. Хоменко ; в авт. ред.; М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім.Т. Шевченка - К. : Центр учб. л-ри, 2008.
2. Юридична аргументація. Логічні дослідження : монографія / О. М. Юркевич, В. Д. Титов, С. В. Куцепал та ін. ; за заг. ред. О. М. Юркевич. – 2-ге вид., переробл. та допов. – Х. : Право, 2015. – 336 с.

*Коханевич (Кулакевич) Аліна Петрівна,
студентка 4 курсу, групи 2213,
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ
Науковий керівник: Мусієнко Анатолій Володимирович
завідувач кафедри цивільного та кримінального права
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ*

КРИТИЧНЕ ЮРИДИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ АНАЛІЗУ ПРАВОВИХ НОРМ І ПРАКТИКИ: ПРИКЛАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Критичне юридичне мислення визначається як здатність аналізувати, оцінювати та інтерпретувати правові норми і практику з метою виявлення їхніх недоліків, суперечностей та можливостей для вдосконалення. Актуальність теми зумовлена потребою у підвищенні правової свідомості та професійних навичок юристів в Україні.

Критичне мислення за загально прийнятим визначенням – це активний когнітивний процес, що генерує здатність самотійно, логічно й обґрунтовано оцінювати інформацію, формувати судження та приймати рішення [1 с.48].

Воно передбачає не лише аналіз тексту, а й оцінку її соціального контексту, ефективності застосування, відповідності фундаментальним принципам права та потенціалу для реформ. Отже, компоненти критичного юридичного мислення можна структурувати таким чином:

- Аналіз — розкладання норми на елементи (гіпотеза, диспозиція, санкція), виявлення внутрішніх суперечностей.
- Оцінка — порівняння норми з конституційними принципами, міжнародними стандартами та соціальною ефективністю.
- Інтерпретація — розкриття сенсу норми з урахуванням телеологічного (цільового) та системного підходів.
- Конструктивна критика — пропозиція варіантів вдосконалення або альтернативних регуляторних моделей.

Формування критичного мислення у юристів стає інструментом підвищення якості правотворення та правозастосування, а також протидії правовому популізму.

До прикладу - Закон України «Про недопущення переслідування та покарання осіб з приводу подій, які мали місце під час проведення мирних зібрань, та визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України» № 743-VII від 21 лютого 2014 року. Критичний аналіз виявляє суперечності з принципами рівності перед законом, невідворотності покарання та правової визначеності. Закон має ознаки «політичної амністії», яка ігнорує індивідуалізацію відповідальності та створює прецедент вибіркового правосуддя. Це призвело до ерозії довіри до кримінальної юстиції та потребує перегляду через конституційне подання або законодавчу ревізію.

Окремої уваги заслуговує правове регулювання під час воєнного стану (зокрема, призупинення діяльності політичних партій, обмеження медіа, повноваження РНБО). Критичний підхід виявляє ризики надмірного обмеження конституційних прав без чітких, пропорційних і тимчасових критеріїв. Наприклад, рішення про заборону партій вимагає індивідуального обґрунтування для кожної, а не загального «пакетного» підходу, інакше виникає загроза зловживань і порушення Європейської конвенції з прав людини.

Необхідно також зауважити на тому, що критичне мислення повинно проявлятися у всіх сферах життєдіяльності особистості, тому що якість життя особистості у багатьох випадках залежить від здорового розсуду не лише в теоретичній сфері, але й в багатьох практичних ситуаціях [2 с.168].

Критичне юридичне мислення є потужним інструментом аналізу та вдосконалення правових норм і правозастосовної практики, особливо в умовах трансформаційних процесів, що відбуваються в Україні. Воно

дозволяє не лише виявляти внутрішні суперечності норм, їх невідповідність конституційним принципам і міжнародним стандартам, але й пропонувати конструктивні шляхи реформування законодавства.

Аналіз українських реалій (зокрема, «революційної амністії» 2014 року та обмежувальних заходів під час воєнного стану) демонструє, що відсутність критичного підходу призводить до ерозії принципів верховенства права, рівності перед законом та пропорційності обмежень прав і свобод. Це, у свою чергу, підриває довіру суспільства до правових інститутів і створює ризики правового популізму.

Для ефективного впровадження критичного юридичного мислення в Україні необхідно розвивати культуру конструктивної критики серед практикуючих юристів, суддів та законодавців.

Література:

5. Ольга Кивлюк, Критичне мислення як механізм пошуку морального орієнтира в умовах граничних ситуацій. *Humanities Studies*. 2025. Випуск 23 (100). 2025. С. 46-52. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/335585-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-779035-1-10-20250717.pdf>
6. Тирон В.О. Етапи формування здатності до критичного мислення майбутніх бакалаврів права. June 16, 2023 | Athens, Hellenic Republic | Collection of scientific papers «SCIENTIA». URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/22.pdf>

Мартюк Аліна Сергіївна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри Цивільного та кримінального права,
Національного транспортного університету*

СПАДКУВАННЯ НЕРУХОМОСТІ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ В УМОВАХ ОНОВЛЕНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ВОЄННОГО СТАНУ НА 2026 РІК

Актуальність: Спадкування нерухомого майна в Україні залишається одним із найбільш юридично складних інститутів цивільного права через поєднання матеріально-правових, нотаріальних, реєстраційних та судових аспектів. У 2022–2026 роках особливої актуальності ця проблематика набула у зв'язку з воєнним станом, тимчасовою окупацією частини

територій, знищенням або пошкодженням об'єктів нерухомості, цифровізацією нотаріату та новими правилами функціонування Спадкового реєстру. Постанова КМУ №52 від 21.01.2026 додатково змінила технічні та процедурні механізми ведення спадкових справ через інтеграцію зі системою е-нотаріату.

Основні матеріали дослідження: Основним нормативним джерелом залишається Книга шоста Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ), зокрема: ст. 1216 ЦКУ – поняття спадкування; ст. 1218 ЦКУ – склад спадщини; ст. 1220 ЦКУ – час відкриття спадщини; ст. 1221 ЦКУ – місце відкриття спадщини; ст. 1268–1270 ЦКУ – порядок та строки прийняття спадщини; ст. 1296–1299 ЦКУ – оформлення права на спадщину. [1]

Ключовим є те, що право власності на нерухомість переходить до спадкоємця лише після отримання свідоцтва про право на спадщину та державної реєстрації права власності. Без цих дій спадкоємець не може повноцінно розпоряджатися майном.

Однією з основних проблемних аспектів спадкування нерухомості є колізія строків прийняття спадщини під час війни стала суперечність між ЦКУ та підзаконними актами щодо строків прийняття спадщини. Ст. 1270 ЦКУ встановлює чіткий строк – 6 місяців. [2]

Попередні редакції постанови КМУ №164 передбачали зупинення строків на час воєнного стану.

У 2026 році Верховний Суд підтвердив пріоритет норм ЦКУ над підзаконним регулюванням: строк прийняття спадщини залишається шестимісячним, якщо інше прямо не передбачено законом. [4]

Проблема: спадкоємці, які орієнтувались лише на урядові постанови, ризикують пропустити строк та змушені звертатися до суду за його поновленням (ст. 1272 ЦКУ).

Спадкування нерухомості на тимчасово окупованих територіях

Особливості: складність отримання документів про смерть; неможливість доступу до нерухомості; проблеми з правовстановлюючими документами; труднощі з оцінкою пошкодженого або знищеного майна.

Важливим є застосування:

Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»;

Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно».

Відсутність або втрата документів на нерухомість: через бойові дії значна кількість спадкоємців стикається з: втратою правовстановлюючих документів; знищенням архівів БТІ; неможливістю підтвердження права власності спадкодавця.

Судова практика 2026 року визнає допустимим спадкування навіть незавершеного будівництва за умови належної реєстрації права

спадкодавця. Постанова КЦС ВС від 14.01.2026 у справі №524/12657/24 підтвердила неправомірність відмови нотаріуса лише через відсутність введення об'єкта в експлуатацію.

Новели 2026 року: е-нотаріат і Спадковий реєстр

Постанова КМУ №52 від 21.01.2026: встановила оновлений порядок функціонування Спадкового реєстру; інтегрувала спадкові справи до Єдиної державної електронної системи е-нотаріату; посилила перевірку заповітів, спадкових договорів, довіреностей; знизила ризики подвійного відкриття спадкових справ. Перевага: цифровізація. Недолік: технічні обмеження, кіберризики та складність доступу для осіб із ТОТ або за кордоном.

Податкові та реєстраційні зміни: Закон №4536-ІХ (застосування з 2026 року) змінив порядок подання нотаріусами інформації про спадкування до податкових органів, що підсилює фінансовий контроль за операціями з нерухомістю. Практичний наслідок: підвищення значення правильного документування вартості об'єкта, спорідненості та податкового статусу спадкоємця. [3]

Практичні рекомендації: подавати заяву про прийняття спадщини не пізніше 6 місяців. Використовувати будь-якого доступного нотаріуса України відповідно до воєнних процедур. Перевіряти дані через Спадковий реєстр. У разі втрати документів – звертатись до суду про визнання права власності в порядку спадкування. Для зруйнованої нерухомості – паралельно фіксувати збитки через державні механізми компенсації.

Висновки: Спадкування нерухомості у 2026 році характеризується: збереженням базових норм ЦКУ, посиленням ролі судової практики, цифровізацією спадкових процедур, збільшенням спорів щодо строків, документів та об'єктів на окупованих територіях.

Найбільш проблемними залишаються питання колізії законодавства, доступу до документів та правового статусу пошкодженого майна. У сучасних умовах ефективний захист спадкових прав потребує не лише знання ЦКУ, а й постійного врахування актуальної судової практики, підзаконних актів та воєнних спеціальних процедур.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 №435-ІV.
2. Закон України «Про нотаріат».
3. Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно».
4. Постанова КМУ №52 від 21.01.2026 «Деякі питання функціонування Спадкового реєстру».

*Тищенко Мирослава Максимівна,
студентка 1 курсу спеціальності «Право»
Навчально-наукового інституту управління технологій та правових наук
Національного транспортного університету
Науковий керівник: Озель Віталіна Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри теорії та публічного права
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету*

УЧАСТЬ НАРОДУ У ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

Правосуддя в Україні є однією з ключових функцій держави, яка спрямована на захист прав і свобод людини, забезпечення законності та відновлення справедливості у суспільстві. Важливою особливістю української судової системи є залучення громадян до здійснення правосуддя через інститут народних засідателів і присяжних. Така форма участі забезпечує демократичний характер судової влади та сприяє підвищенню довіри суспільства до судових рішень.

Відповідно до статті 5 Конституції України, носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює її безпосередньо і через органи державної влади. Це положення є основою для участі громадян у здійсненні правосуддя, оскільки судова влада є складовою державної влади та повинна виражати інтереси суспільства. Безпосередня участь народу у правосудді закріплена у статті 124 Конституції України, де визначено, що правосуддя здійснюється виключно судами, а народ бере участь у його здійсненні через присяжних. У статті 127 Конституції України встановлено, що правосуддя здійснюють професійні судді, а у визначених законом випадках – також присяжні. Таким чином, в Україні діє змішана модель правосуддя, яка поєднує професійний та громадський елементи.

Правовий статус присяжних визначається Законом України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів». Відповідно до статті 63 цього закону присяжним є особа, яка у випадках, визначених процесуальним законом, та за її згодою вирішує справи у складі суду разом із суддею або залучається до здійснення правосуддя. Участь цих осіб має реальний характер, оскільки вони впливають на ухвалення судового рішення на рівні з професійними суддями у межах визначених законом процедур.

До присяжних встановлюються чіткі вимоги. Ними можуть бути громадяни України, які досягли тридцяти років та постійно проживають на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного суду (ст. 65 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Закон також визначає перелік осіб, які не можуть бути включені до відповідних списків. Це особи, визнані недієздатними або обмежено дієздатними, громадяни з психічними

захворюваннями, особи з непогашеною судимістю, а також судді, прокурори, адвокати, військовослужбовці, державні службовці та інші посадові особи. Такі обмеження спрямовані на забезпечення неупередженості, незалежності та об'єктивності судового розгляду.

Формування списків присяжних регулюється статтею 64 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та здійснюється місцевими радами за поданням територіального управління Державної судової адміністрації України. До списків включаються громадяни, які відповідають вимогам закону та дали згоду на участь у здійсненні правосуддя. Списки присяжних формуються територіальними управліннями Державної судової адміністрації України та затверджуються місцевими радами. Строк дії списків присяжних становить три роки, після чого вони можуть переглядатися та оновлюватися. Після затвердження списки передаються до відповідних окружних судів і використовуються виключно для добору присяжних. Закон забороняє використання цієї інформації для будь-яких інших цілей, що гарантує захист персональних даних та запобігає зловживанням.

Участь присяжних у судовому процесі має важливе практичне значення. У цивільному судочинстві окремі категорії справ розглядаються у складі одного судді та двох присяжних, які користуються рівними процесуальними правами з суддею під час ухвалення рішення. У кримінальному процесі присяжні беруть участь у розгляді особливо тяжких злочинів, зокрема тих, за які передбачено довічне позбавлення волі. А саме, ч. 3 ст. 31 КПК України передбачено, що Кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів, а за клопотанням обвинуваченого - судом присяжних у складі двох суддів та трьох присяжних. У цивільному процесі склад суду присяжних один суддя і два присяжних (ч. 2 ст. 34 ЦПК України).

Водночас кримінальне процесуальне законодавство передбачає особливості здійснення правосуддя в умовах воєнного стану. Відповідно до Указу Президента України про введення та продовження воєнного стану в Україні, а також змін до кримінального процесуального законодавства, у період дії воєнного стану суд присяжних фактично обмежений у застосуванні, і розгляд окремих кримінальних проваджень здійснюється колегією суддів без участі присяжних. Це зумовлено необхідністю забезпечення безперервності функціонування судової системи в умовах надзвичайних обставин та гарантування ефективності правосуддя на всій території держави. Інститут присяжних залишається важливим елементом судової системи, оскільки він забезпечує участь громадян у здійсненні правосуддя та є гарантією демократичності судочинства. Його застосування у мирний час дозволяє забезпечити більш об'єктивний підхід до розгляду справ, особливо тих, що мають підвищену суспільну значущість.

Важливим аспектом є також гарантії для осіб, які беруть участь у здійсненні правосуддя. Присяжні зберігають місце роботи, отримують винагороду за виконання обов'язків, а також компенсацію витрат, пов'язаних із участю у судових засіданнях. На них поширюються гарантії незалежності та захисту від будь-якого впливу, що забезпечує можливість ухвалення неупереджених рішень. Інститут присяжних має важливе значення для розвитку демократичної правової держави. Він забезпечує реальну участь громадян у здійсненні правосуддя, підвищує рівень довіри до судової системи та сприяє формуванню справедливих і соціально виважених судових рішень. Крім того, така форма участі дозволяє враховувати не лише юридичні норми, а й суспільне сприйняття справедливості.

*Чиренко Карина Сергіївна,
студентка I курсу спеціальності К9 Правоохоронна діяльність
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ
Науковий керівник: Озель Віталіна Іванівна
кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри теорії та публічного права
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ*

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Права людини є однією з найважливіших цінностей сучасного світу. Вони визначають рівень свободи, безпеки та гідності кожної людини, а також виступають основою функціонування демократичної держави. У європейському просторі сформувалася ціла система стандартів прав людини, яка базується на принципах верховенства права, рівності та справедливості. Україна як держава, що обрала європейський шлях розвитку, поступово інтегрує ці стандарти у свою правову систему. Проте повномасштабна війна значно ускладнила процес їх реалізації, поставивши державу перед складним завданням одночасного забезпечення безпеки та дотримання прав і свобод громадян. Європейські стандарти прав людини формувалися після Другої світової війни як відповідь на масові порушення прав і свобод. Їх основою стала Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950, яка закріпила фундаментальні права, що повинні гарантуватися кожною демократичною державою. До цих прав належать

право на життя, свобода і особиста недоторканність, свобода вираження поглядів, свобода совісті і релігії, право на справедливий суд, право на повагу до приватного і сімейного життя та інші. Важливо підкреслити, що ці права не лише декларуються, але й мають механізми захисту, що забезпечує їх реальне застосування. Однією з ключових особливостей європейської системи є наявність ефективного судового механізму контролю. Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) відіграє центральну роль у забезпеченні виконання положень Конвенції. Громадяни можуть звертатися до нього у разі, якщо вважають, що їхні права були порушені державою і вичерпано всі національні засоби судового захисту.

Рішення цього суду є обов'язковими для виконання і мають значний вплив на національні правові системи. В Україні це врегульовано Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р. № 3477-IV. Для України такий підхід імплементації рішень ЄСПЛ означає необхідність постійного вдосконалення законодавства та практики його застосування відповідно до європейських стандартів.

У мирний час дотримання прав людини є складним завданням, однак в умовах війни ця проблема стає ще більш гострою. Воєнний стан передбачає можливість тимчасового обмеження окремих прав, але такі обмеження повинні бути чітко обґрунтованими та відповідати принципу необхідності. Держава має право вживати заходів для захисту своєї території і населення, проте вона не може повністю відмовитися від своїх міжнародних зобов'язань. Існують базові права, які не можуть бути обмежені навіть у найскладніших умовах, зокрема заборона катувань, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження, а також заборона рабства і незаконного покарання. Війна в Україні створила надзвичайно складну ситуацію у сфері прав людини. Найбільш трагічним є порушення права на життя, адже бойові дії призводять до загибелі як військових, так і мирного населення. Обстріли міст, руйнування житлових будинків, лікарень та шкіл створюють постійну загрозу для життя людей.

У таких умовах держава змушена приділяти першочергову увагу питанням оборони та безпеки, що впливає на можливість повноцінного забезпечення інших прав. Суттєвим викликом є також проблема внутрішнього переміщення населення. Мільйони людей були змушені покинути свої домівки через бойові дії та окупацію частини територій. Це створює додаткове навантаження на соціальну сферу та ускладнює доступ до базових послуг. Внутрішньо переміщені особи часто стикаються з труднощами у працевлаштуванні, забезпеченні житлом та отриманні медичної допомоги. Держава намагається вирішувати ці проблеми, але ресурси залишаються обмеженими. Війна також вплинула на свободу пересування. Введення комендантської години, обмеження виїзду за кордон для окремих категорій громадян, функціонування блокпостів — усе це є

вимушеними заходами, спрямованими на забезпечення безпеки. Однак такі обмеження мають бути тимчасовими і не повинні порушувати сутність прав людини.

Окремо варто звернути увагу на функціонування судової системи в умовах війни. Частина судів була пошкоджена або змушена змінити місце розташування, що ускладнило доступ до правосуддя. Незважаючи на це, система продовжує працювати, забезпечуючи розгляд справ та захист прав громадян. Важливим є збереження принципу справедливого суду навіть у надзвичайних умовах. Свобода слова в Україні залишається важливим елементом демократичного суспільства, проте в умовах війни вона зазнає певних обмежень. Це стосується, зокрема, поширення інформації про військові об'єкти, пересування військ та інших даних, які можуть бути використані ворогом. Такі обмеження є необхідними для захисту державної безпеки, але водночас важливо уникати надмірного втручання у свободу вираження поглядів. Серйозною проблемою є порушення прав людини на тимчасово окупованих територіях.

Там фіксуються численні випадки насильства, незаконних затримань, катувань та примусових депортацій. Ці дії є грубим порушенням міжнародного гуманітарного права і потребують належної реакції міжнародної спільноти. Україна активно документує такі злочини і співпрацює з міжнародними організаціями для притягнення винних до відповідальності. Незважаючи на складні обставини, Україна продовжує рухатися шляхом впровадження європейських стандартів прав людини. Важливу роль у цьому процесі відіграють державні інституції, правозахисні організації та громадянське суспільство. Волонтери допомагають постраждалим, забезпечують гуманітарну підтримку та сприяють відновленню нормального життя. Правозахисні організації здійснюють моніторинг ситуації та інформують міжнародну спільноту про порушення прав людини. Важливим принципом залишається пропорційність, відповідно до якого будь-які обмеження прав повинні бути виправданими і мінімально необхідними для досягнення законної мети. Це дозволяє зберігати баланс між безпекою та свободою навіть у складних умовах війни. Після завершення війни Україна зіткнеться з необхідністю відновлення не лише інфраструктури, а й правової системи. Потрібно буде забезпечити ефективне розслідування воєнних злочинів, відновити права постраждалих та гарантувати недопущення подібних порушень у майбутньому. Важливим завданням стане також подальше вдосконалення законодавства та судової практики відповідно до європейських стандартів.

Таким чином, європейські стандарти прав людини залишаються ключовим орієнтиром для України навіть у найскладніших умовах. Війна створює серйозні виклики, але водночас стимулює розвиток правової системи та зміцнення демократичних інституцій. Дотримання прав людини є не лише міжнародним зобов'язанням, але й важливою умовою довіри громадян до

держави. Саме це стане основою для успішної відбудови країни та її подальшої інтеграції до європейського співтовариства.

*Шадура Ігор Миколайович,
студент спеціальності К9 Правоохоронна діяльність
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ
Науковий керівник: Озель Віталіна Іванівна
кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри теорії та публічного права
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ*

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА ПРАКТИКИ У СФЕРІ КІБЕРБЕЗПЕКИ: АДАПТАЦІЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

Проблема адаптації міжнародних стандартів кібербезпеки в Україні лежить у площині системного когнітивного дисонансу між декларативними політичними намірами та реальною інституційною спроможністю. В умовах перманентної кібервійни, яку веде РФ проти України, кібербезпека перестала бути виключно технічною дисципліною, трансформувавшись у фундаментальну складову національного суверенітету. Попри це, вітчизняний підхід до імплементації міжнародних практик залишається фрагментарним, часто зводяться до формальної сертифікації замість побудови реальної архітектури кіберстійкості. Базовим нормативним актом у цій сфері є Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 05.10.2017 № 2163-VIII, який заклав термінологічний фундамент, проте не зміг запропонувати гнучкого механізму адаптації до швидкозмінних загроз. Сучасна парадигма вимагає деконструкції застарілих підходів та синхронізації з передовими міжнародними фреймворками, насамперед європейськими та американськими.

Ключовим орієнтиром для євроінтеграційного треку України є Директива (ЄС) 2022/2555 (NIS2), яка кардинально розширює сферу застосування вимог щодо кібербезпеки та встановлює безпрецедентно жорсткі санкції за їх недотримання. NIS2 зміщує фокус із простого захисту критичної інфраструктури на забезпечення безпеки всього ланцюга постачання (supply chain security) та запроваджує жорсткі часові рамки для звітування про інциденти [1, р. 82]. Для України адаптація принципів NIS2 є не просто бюрократичною вимогою для вступу до ЄС, а питанням виживання економіки. Однак, поточна Стратегія кібербезпеки України

(Указ Президента України від 26.08.2021 № 447/2021), хоча і декларує наміри щодо інтеграції в європейський безпековий простір, не містить чітких цілей та критеріїв щодо імплементації вимог. Це створює ілюзію захищеності, тоді як реальний рівень вразливості залишається критично високим.

Найбільш поширеним у світовій практиці інструментом стандартизації процесів стандарти ISO/IEC 27000, зокрема базовий стандарт ISO/IEC 27001:2022. Цей документ встановлює вимоги до створення, впровадження, підтримки та постійного вдосконалення системи управління інформаційною безпекою (СУІБ). Головна проблема адаптації цього стандарту в Україні полягає в хибному сприйнятті сертифіката як кінцевої мети [2, р. 12].

На противагу формалізованому підходу ISO, архітектура кібербезпеки США базується на NIST Cybersecurity Framework (NIST CSF). Оновлена версія NIST CSF 2.0 концептуально розширила попередню модель, додавши до п'яти базових функцій (Identify, Protect, Detect, Respond, Recover) - шосту «Govern» (Управління). Ця функція вимагає інтеграції кібербезпеки в загальну стратегію управління організацією на рівні вищого керівництва [1, р. 5]. Українська практика катастрофічно ігнорує функцію «Govern». Рішення щодо кіберзахисту делегуються на рівень лінійних IT-підрозділів, які не мають ні бюджетних повноважень, ні впливу на бізнес-процеси. Імплементація філософії NIST CSF в українське законодавство потребує радикального перегляду ролі керівників державних підприємств та органів влади, аж до запровадження їхньої персональної кримінальної відповідальності за ігнорування ризиків кібербезпеки.

Окремого аналізу потребує система державно-приватного партнерства (ДПП) у сфері кібербезпеки [4]. Міжнародний досвід доводить, що держава не здатна самостійно протистояти АРТ-угрупованням (Advanced Persistent Threat) без залучення ресурсів приватних кібербезпекових компаній. В Україні механізм ДПП саботується на рівні підзаконних актів та надмірної секретності. Обмін даними про загрози (Threat Intelligence) між суб'єктами забезпечення кібербезпеки (Держспецзв'язку, СБУ, Кіберполіція) та приватним сектором залишається асиметричним. Держава вимагає від бізнесу звітності про інциденти, але вкрай неохоче ділиться власними аналітичними даними. Без впровадження відкритих стандартів обміну інформацією, таких як STIX/TAXII, адаптація міжнародних практик залишатиметься профанацією.

Механізм адаптації має бути чітко вибудований для досягнення найвищої ефективності. По-перше, необхідна повна відмова від «сліпого» копіювання текстів міжнародних стандартів. Переклад стандарту не означає його впровадження. По-друге, Україна має запровадити багаторівневу систему обов'язкового комплаєнсу: жорстке регулювання для об'єктів критичної інфраструктури (аналог NIS2/NIST CSF) та

рекомендаційно-стимулювальний підхід для решти суб'єктів економіки. По-третє, необхідно легалізувати та інтегрувати в державну систему захисту практики Bug Bounty та етичного хакінгу, які досі перебувають у «сірій» правовій зоні через застарілі норми Кримінального кодексу України. Тільки через деконструкцію бюрократичних бар'єрів та впровадження ризик-орієнтованого підходу Україна зможе трансформувати міжнародні стандарти з паперових декларацій у реальний захист цифрової інфраструктури.

Література:

1. Directive (EU) 2022/2555 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on measures for a high common level of cybersecurity across the Union (NIS2 Directive). *Official Journal of the European Union*. 2022. L 333. P. 80–152.

2. ISO/IEC 27001:2022. Information security, cybersecurity and privacy protection — Information security management systems — Requirements. International Organization for Standardization, 2022. 24 p.

3. The NIST Cybersecurity Framework (CSF) 2.0. National Institute of Standards and Technology, 2024. 32 p.

4. Студзінський Р.В. Роль державно-приватного партнерства у забезпеченні кібербезпеки в Україні. Інвестиції: практика та досвід № 22/2025. С. 355-358. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/download/8085/8217/17676>

Шемітько Ангеліна Василівна,

студентка 4 курсу, групи 2213,

Навчально-наукового інституту

управління, технологій та правових наук

Національного транспортного університету

м. Київ, Україна

Науковий керівник:

Мусієнко Анатолій Володимирович

завідувач кафедри цивільного та кримінального права,

кандидат юридичних наук, доцент,

дійсний член Транспортної академії України

Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук

Національного транспортного університету, м. Київ

СУМІСНІ ТА НЕСУМІСНІ ПОНЯТТЯ В ЮРИДИЧНОМУ МИСЛЕННІ

Кожна правова конструкція функціонує лише в контексті її зв'язків з іншими поняттями, що утворюють складну ієрархічну мережу. На етапі встановлення логічних зв'язків між поняттями закладається фундамент для

подальшої побудови суджень та умовиводів. Для юриста розуміння того, як обсяги понять співвідносяться між собою, є питанням не лише теоретичної логіки, а й практичної кваліфікації юридичних фактів. Адже неточне визначення меж поняття або помилка у встановленні типу його відношення до інших термінів може призвести до системних деформацій у тлумаченні норм права, виникнення колізій та, як наслідок, порушення принципу законності. Розгляд сумісності та несумісності понять дозволяє не просто класифікувати думки, а вибудовувати несуперечливу архітектуру професійного юридичного мислення, де кожна категорія має своє чітко визначене місце.

Усі поняття, які мають спільний рід (порівнянні поняття), можуть бути проаналізовані через призму їхніх обсягів. Логіка виділяє два магістральних типи відношень:

1. **Сумісність.** Це стан, за якого обсяги понять мають спільні елементи. Тобто існують такі предмети, які одночасно входять до обох класів. Серед них виділяють тотожність (повний збіг), перехрещення (частковий збіг) та підпорядкування (включення одного в інше).
  - У відношенні *тотожності* знаходяться поняття, у яких мислиться один і той же предмет. Обсяги цих понять повністю збігаються (хоча зміст різний).
  - Відношення *перетину* (перехрещування). Напевне, суть його зрозуміла вже з самої назви – їх обсяги частково перетинаються, тобто обсяг одного частково входить до обсягу іншого і навпаки. Зміст цих понять різний. Наприклад, у відношенні перетину знаходяться поняття «економіст» (А) і «викладач» (В): деякі викладачі є економістами (також як деякі економісти – викладачами).
  - У відношенні *підпорядкування* (субординації) знаходяться поняття, обсяг одного з яких повністю входить до обсягу іншого, складаючи його частину. У такому відношенні знаходяться, наприклад, поняття «економіст» та «бухгалтер». Обсяг одного поняття ширше обсягу другого поняття, адже крім бухгалтерів є багато інших економістів. Поняття «бухгалтер» повністю входить до обсягу поняття «економіст». Поняття, що має більший обсяг і включає обсяг іншого поняття, називається підпорядковуючим (А), поняття, що має менший обсяг і складає частину обсягу іншого поняття – підпорядкованим (В). Якщо у відношенні підпорядкування знаходяться два загальних поняття, то підпорядковуюче поняття називається родом, підпорядковане – видом. Так, поняття «бухгалтер» буде видом по відношенню до поняття «економіст». Поняття може бути водночас видом (по відношенню до більш загального поняття) і родом (по відношенню до поняття менш загального). Так, поняття «економіст» по

відношенню до поняття «професія» буде вже не родом, а видом. Якщо у відношенні підпорядкування знаходяться загальне та одиничне (індивідуальне) поняття, то загальне (підпорядковуюче) поняття є видом, а одиничне (підпорядковане) – індивідом. У такому відношенні, наприклад, будуть знаходитися поняття «бухгалтер» і «бухгалтер Петренко».

2. **Несумісність.** Це ситуація, коли обсяги понять не мають жодного спільного елемента. В юридичній мові це означає, що один і той самий об'єкт не може одночасно належати до двох різних категорій. Саме аналіз несумісності є ключовим для диференціації правових інститутів. Існують три види відношень несумісності:

1) співпідпорядкування;

У відношенні співпідпорядкування знаходяться два або більше понять, що не перетинаються, які підпорядковані спільному для них поняттю. Наприклад, «ялина» (В), «береза» (С), «дерево» (А). Поняття, що знаходяться у підпорядкуванні до спільного для них поняття, називаються співпідпорядкованими.

2) протилежність;

У відношенні *протилежності* знаходяться поняття, одне з яких містить певні ознаки, а друге – ознаки, несумісні з ними. Такі поняття називаються протилежними. Обсяги двох протилежних понять складають у сумі лише частину обсягу спільного для них родового поняття, видом якого вони є, і якому вони співпідпорядковані.

3) протиріччя.

У відношенні *суперечності* знаходяться поняття, одне з яких містить певні ознаки, а друге ці ж ознаки виключає. Обсяг двох суперечних понять складає весь обсяг роду, видами якого вони є і якому вони співпідпорядковані. Наприклад, якщо замість «білого» і «чорного» візьмемо «білий» і «небілий», то відношення протилежності перетворюється на відношення суперечності. Тут уже «третього не дано»: або білий, або небілий. У відношенні суперечності знаходиться будь-яка пара позитивних і негативних понять: «парний» і «непарний», «дружній» і «недружній», та деякі інші.

За результатами дослідження авторка дійшла висновку про засадничий характер логічних відношень між поняттями для всієї правової архітектури. Вміння чітко розрізняти сумісні та несумісні категорії є професійним обов'язком юриста, оскільки це безпосередньо впливає на точність юридичної кваліфікації. Особливого значення набуває розуміння відношення суперечності, де діє закон «виключеного третього», що є базисом для прийняття однозначних судових рішень (винний/невинний). Отже, володіння логічним інструментарієм і розуміння ієрархічних зв'язків між поняттями дозволяє не лише уникати колізій у правових нормах, а й

вибудувати бездоганну систему аргументації. Правильне встановлення типу відношення між поняттями є гарантом того, що юридичне мислення залишатиметься логічно струнким, а правозастосовна діяльність справедливою та обґрунтованою.

Гвоздецька Каріна Сергіївна
студентка спеціальності К9 Правоохоронна діяльність
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ
Науковий керівник: Озель Віталіна Іванівна
кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри теорії та публічного права
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

У сучасних умовах глобалізації, стрімкого розвитку цифрових технологій та зростання гібридних загроз інформаційна безпека набуває визначального значення в системі національної безпеки держави. Інформаційний простір стає не лише середовищем обміну даними, а й полем протиборства, де здійснюється вплив на суспільну свідомість, політичні процеси та соціальну стабільність. У цьому контексті особливої актуальності набуває роль громадянського суспільства як активного суб'єкта забезпечення інформаційної безпеки.

Громадянське суспільство традиційно розглядається як сукупність незалежних від держави інститутів, організацій та ініціатив, які функціонують на засадах добровільності, самоврядування та спрямовані на реалізацію і захист прав і свобод людини. Його інститути включають громадські організації, незалежні медіа, аналітичні центри, професійні об'єднання та інші форми самоорганізації громадян. У сфері інформаційної безпеки ці структури виконують низку важливих функцій, які доповнюють діяльність державних органів.

Відповідно до Закону України від 21.06.2018 № 2469-VIII «Про національну безпеку України», інформаційна безпека є складовою національної безпеки, що передбачає захищеність життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави від інформаційних загроз. Водночас стратегічні засади державної політики у цій сфері визначені Стратегією інформаційної безпеки, затвердженою Указом Президента України від 28.12.2021 № 685/2021, яка передбачає розвиток взаємодії держави з громадянським суспільством як один із ключових напрямів протидії інформаційним загрозам. У сучасних умовах ці загрози набувають

різноманітних форм, серед яких провідне місце займають дезінформація, маніпулятивні інформаційні кампанії, кіберзагрози та інформаційно-психологічні операції.

Суттєвим напрямом діяльності громадянського суспільства є протидія дезінформації. В умовах інформаційного протистояння дезінформація використовується як інструмент впливу на громадську думку, підриву довіри до державних інституцій та дестабілізації суспільства. У цьому контексті громадські організації та незалежні медіа здійснюють перевірку фактів, аналіз інформаційного контенту та виявлення маніпулятивних повідомлень [3, 12]. Завдяки цьому формується альтернативне до пропаганди інформаційне середовище, що сприяє підвищенню об'єктивності суспільного дискурсу. Важливим є те, що такі ініціативи діють незалежно від держави, що підвищує рівень довіри до їх результатів.

Важливим аспектом є підвищення рівня медіаграмотності населення. Здатність критично оцінювати інформацію, аналізувати джерела та розпізнавати маніпуляції є необхідною умовою формування стійкого інформаційного середовища [1, с. 15]. Громадські організації активно впроваджують освітні програми, тренінги та просвітницькі кампанії, спрямовані на формування таких компетентностей. Це дозволяє зменшити вразливість суспільства до інформаційних впливів та підвищити його стійкість.

Важливою функцією громадянського суспільства є також здійснення громадського контролю за діяльністю органів державної влади у сфері інформаційної політики. Такий контроль сприяє підвищенню прозорості, підзвітності та ефективності державних рішень, а також запобігає зловживанням у сфері інформаційного управління. Водночас це створює передумови для формування довіри між державою та суспільством [2].

Особливу роль громадянське суспільство відіграє у кризових ситуаціях, зокрема в умовах воєнного конфлікту. У таких умовах воно забезпечує оперативне поширення достовірної інформації, протидіє панічним настроям та сприяє консолідації суспільства. Волонтерські та громадські ініціативи часто виступають важливими комунікаційними каналами, які доповнюють офіційні джерела інформації.

На міжнародному рівні значення громадянського суспільства у протидії інформаційним загрозам визнається провідними міжнародними інституціями [3], зокрема Європейський Союз. У відповідних стратегічних документах підкреслюється необхідність залучення громадян до боротьби з дезінформацією, розвитку незалежних медіа та зміцнення демократичних інститутів як основи інформаційної безпеки.

Водночас ефективність діяльності громадянського суспільства значною мірою залежить від рівня його взаємодії з державними органами. Важливу роль відіграють також громадські ініціативи, які здійснюють

аналітичну діяльність, моніторинг інформаційного простору та розробку рекомендацій щодо вдосконалення державної інформаційної політики [2, с. 28]. Така діяльність дозволяє своєчасно виявляти загрози та реагувати на них. Оптимальною є модель партнерства, за якої держава забезпечує нормативно-правові умови та підтримку, а громадянське суспільство виступає як незалежний і активний учасник процесів забезпечення інформаційної безпеки. Така взаємодія дозволяє досягти синергії зусиль та підвищити ефективність протидії сучасним загрозам.

Разом із тим, існують певні виклики, які обмежують потенціал громадянського суспільства. Серед них можна виділити недостатній рівень фінансування, інформаційний тиск, а також спроби дискредитації незалежних інституцій. Подолання цих проблем потребує комплексного підходу, який включає як державну підтримку, так і розвиток внутрішніх ресурсів громадянського сектору.

Отже, громадянське суспільство є важливим елементом системи забезпечення інформаційної безпеки. Воно виконує функції протидії дезінформації, підвищення медіаграмотності, громадського контролю та комунікації між державою і суспільством. Його активна участь сприяє формуванню стійкого інформаційного середовища, здатного протистояти сучасним викликам. У цьому контексті подальший розвиток громадянського суспільства та зміцнення його взаємодії з державою є необхідною умовою забезпечення національної безпеки України.

Література:

1. Актуальні проблеми забезпечення інформаційної безпеки в умовах цифровізації // LSEJ. 2025. URL: https://www.lsej.org.ua/1_2025/89.pdf
2. Роль громадянського суспільства у забезпеченні інформаційної безпеки держави // Academy Vision. 2024. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/856/777>
3. European Commission. Tackling online disinformation: a European approach. – Brussels, 2018.
4. Castells M. Communication Power. – Oxford: Oxford University Press, 2009.

**МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального права,
кримінології та судочинства»,
присвяченої професору Карлу Гіллеру.
АДРЕСА:
Україна, 04211, м. Київ, пр-т Героїв Сталінграда, 2,
Юридичний факультет
(097) 299-42-13
www.jurist.net.ua**